

ОДБРАНА

Година XI ■ Број 246 ■ 15. децембар 2015. ■ цена 100 динара ■ 1,20 евра

ГЕНЕРАЛ-МАЈОР РАНКО ЖИВАК
КОМАНДАНТ В И ПВО

МАНЕВАР КРОЗ
ПРИОРИТЕТЕ

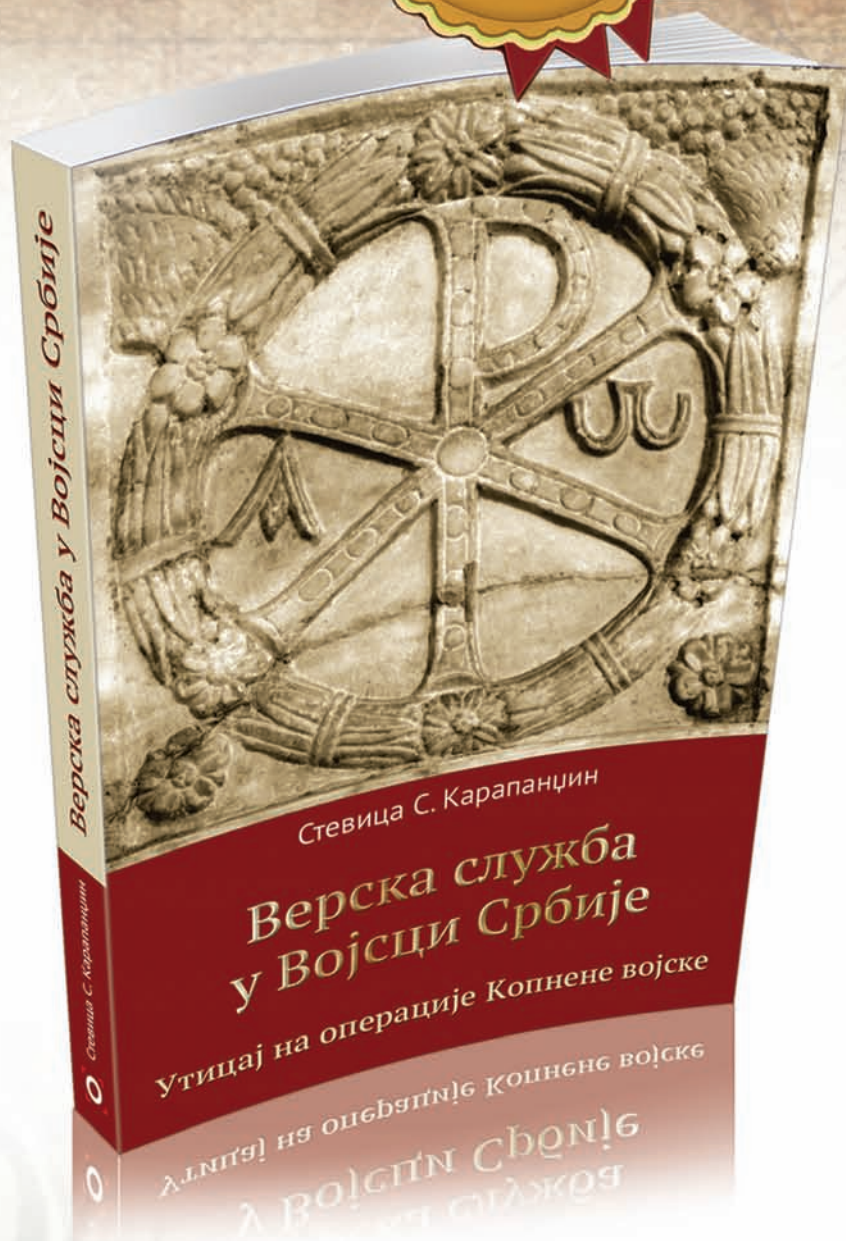

ВЕРСКА СЛУЖБА У ВОЈСЦИ СРБИЈЕ

Утицај на операције
копнене војске
Стевица С. Карапанџин
Броширано, 14x21, 284 стр.
шифра: 111334; цена: 704,00 динара
са попустом: 492,80 динара

Књига представља изворну и оригиналну анализу новоуспостављене верске службе у Војсци Србије и њен утицај на припреме и извођење операција Копнене војске. Утемељена на изворним истраживањима односа верског и секуларног и њиховог утицаја на историјски развој верске службе у војсци (српској и војскама које су биле на простору бивше СФРЈ), ова књига у друштвено-хуманистичким наукама и у области теорије науке одбране има изузетно велики значај, јер доноси нове погледе на верску службу за прошлост, садашњост и будућност у Војсци Србије.

ОДБРАНА

НАРУЦБЕНИЦА

МЦ „ОДБРАНА“, Браће Југовића 19, 11000 Београд,
Тел. 011/3201-995, 3241-009, телефакс: 011/3241-258
Жиро-рачун: 840-312849-56

Наручујем књигу:

Шифра: 111334; ВЕРСКА СЛУЖБА У ВОЈСЦИ СРБИЈЕ;
цена 704,00 динара; са попустом: 492,80 динара;
Комада _____

Купац _____

ЈМБГ _____

Адреса становања, улица и број _____

Место _____

Телефон _____

Потпис наручиоца _____

Плаћање наручених издања врши се унапред. Доказ о уилашци целокупној износа доставиши МЦ „Одбрана“, након чега испоручујемо књиге. Купљена издања биће достављена поштом са уплатом на штедишну књижу.

МИНИСТАРСТВО ОДБРАНЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ
УПРАВА ЗА ОДНОСЕ СА ЈАВНОШЋУ
Уметнички ансамбл МО „Станислав Бинички“

НОВОГОДИШЊИ ГАЛА КОНЦЕРТ

УМЕТНИЧКОГ АНСАМБЛА МИНИСТАРСТВА ОДБРАНЕ „СТАНИСЛАВ БИНИЧКИ“

НА ЛЕПОМ ПЛАВОМ ДУНАВУ

Солисти

ЈАДРАНКА ЈОВАНОВИЋ, мецосопран
ОЛИВЕРА МЕРКУРИО, сопран (Италија)
ОЛИВЕР ЊЕГО, баритон • ДЕЈАН МАКСИМОВИЋ, тенор
НЕВЕНА МАТИЋ, сопран • ДРАГУТИН МАТИЋ, баритон

ЕДИТ МАКЕДОНСКА, виолина • УРОШ КОВАНЦИЋ, виолина
МИРЈАНА ВУКАДИНОВИЋ, флаута • ВИКТОР ИСАКОВИЋ, обоа
ДУШАН СТАМЕНКОВИЋ, кларинет • НЕНАД НИНКОВИЋ, труба
НИКОЛА ЖИВКОВИЋ, тромбон

Диригент

ВОЈКАН БОРИСАВЉЕВИЋ, к.г.

Недеља, 27. децембар 2015. у 20 часова, Велика дворана Дома синдиката

Продаја улазница на блајајни Дома синдиката

ОБАВЕШТАЈНА СЛУЖБА КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ У ВЕЛИКОМ РАТУ (1914-1918)

Милан Мијалковски, Душко Томић,
Звонимир Пешић, Зоран Антић
Броширано, 15x23, 368 стр.
шифра: 111326; цена: 1.485,00 динара;
са попустом: 1.039,50 динара

Први ешелон у борби за ослобођење и уједињење Краљевине представљала је Војна обавештајна служба Србије. Врховна команда Српске војске постављала је високе захтеве и задатке својим обавештајцима и они су чинили огромне напоре да те задатке изврше у предратним, ратним или послератним условима.

ОДБРАНА

Магазин Министарства одбране и Војске Србије

„Одбрана“ наслеђује традиције „Рајника“, првог војног листа у Србији, који је изашао 24. јануара 1879.

Издавач

Медија центар „ОДБРАНА“
Београд, Браће Југовића 19
medijacentar@mod.gov.rs

Директор

Стевица С. Карапанџин, пуковник

Главни и одговорни уредник

Владимир Почуч, потпуковник

Заменик главног уредника

Александар Петровић, капетан

Уредници

Мира Шведић, Душан Глишић

Новинари

Сања Анђелковић
Владимир Вјештић
Мирјана Крстовић, поручник
Биљана Миљић

Стални сарадници

др Себастијан Балаш, др Славиша Влацић,
Милосав Ц. Ђорђевић, др Милан Мијалковски,
др Зоран Миладиновић, др Миљан Милкић,
Будимир М. Попадић, Никола Остојић,
Александар Радић, Влада Ристић,
Драгана Барјактаревеић

Дизајн и прелом

Енес Међедовић (ликовни уредник),
Станислава Струњаш (техничка уредница)

Фотографија

Стефана Савић (уредница),
Даримир Банда, Душка Стефановић,
Јово Мамула (фото-репортери)

Језички редактор

мр Наташа Николић, Слађана Мирчевски

Коректор

Слађана Грба

Секретар редакције

Татјана Шућин

Документација

Горан Станковић (фото-центар)

ТЕЛЕФОНИ

Директор 3241-258; 23-809
Главни и одговорни уредник 3241-257; 23-808
Секретар редакције 3201-809; 23-079
Прелом 3240-019; 23-583
Маркетинг 3241-026; 3201-765; 23-765
Претплата 3241-009; 3201-995; 23-995
Продаја: 3201-810; 23-810; 3241-254
ТЕЛЕФАКС 3241-258

АДРЕСА

11000 Београд, Браће Југовића 19
odbrana@mod.gov.rs
redakcija@odbrana.mod.gov.rs
www.odbrana.mod.gov.rs

Жиро-рачун

840-312849-56 МЦ „Одбрана“

Претплата

За припаднике МО и Војске Србије преко РЦ
месечно 160 динара. За претплатнике преко
Поштанске штедионице месечно 180 динара.

Штампа „ПОЛИТИКА“ АД, Београд,
ISSN 1452-2160

Магазин излази сваког 1. и 15. у месецу

„Одбрана“ је члан
Европског удружења
војних новинара

БРОЈ 246

ОБУКА
ПРИПАДНИКА 98.
ВАЗДУХОПЛОВНЕ
БРИГАДЕ

Снимио
Игор САЛИНГЕР

ПРИЛОГ 135

ЖИВОТ
У ОКУПИРАНОЈ
СРБИЈИ 1915-1918.

18

204. ваздухопловна бригада

СТРУКА
МОТИВИСАНА
ИДЕАЛИМА

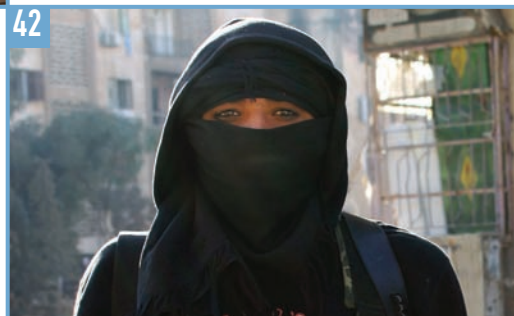
30

Професија ратни хирург
РАНА КАО
ЦЕНТАР СВЕТА

42

Опет „изненађени“
због напада терориста
ПОРАЗ СИСТЕМА

56

Репрезентативац
Војске Србије
у алпским дисциплинама
РОЂЕН НА
СКИЈАМА

Реч уредника

Неподношљива лакоћа пропадања

Протеклих дана јавност у Србији ујединила се у осуди непримерене изјаве министра одбране коју је упутио новинарки Телевизије Б92 у Трстенику. Друштвене мреже преплавили су коментари грађана револтираних понашањем човека који је носилац јавне функције. Владлајућа и опозициона политичка елита, као и представници медија и новинских удружења, независних институција државе и невладиног сектора, затражили су његову смену. То је одмах најавио и премијер, оглашујући се, додуше, од „техничких“ детаља – оставка или разрешење.

И чим је министар „стављен на лед“, медијски простор испуниле су спекулације о наследнику његове фотеље, необичне „теорије завере“ којима су га покушале оправдати поједине страначке колеге, објашњавајући догађај испред „Прве петолетке“, као и тумачења дотадашњих поступака, како сам председник Владе рече, једног од његових најбољих сарадника. У сенци свега тога остале су скупштинска расправа о буџету за 2016. годину, рационализација јавне управе најављена у наредних неколико месеци, можда и нарушено стање безбедности у нашој јужној покрајини...

Брзина којом се у тренутку уздрма политичка, друштвена или професионална каријера појединаца, обрнуто је пропорционална брзини којом се урушавају институције, мењају идеологија, култура и вредности. За њихово пропадање потребно је време. А када у томе своју улогу пронађу незнање и немар, недостатак новца, онда је тај процес сигуран и тешко заустављив. Карактеришу га познате одреднице и обрасци – дневнополитичко и политикантско управљање људским и материјалним ресурсима, уз обавезно игнорисање захтева струке.

Нису ли и наш систем одбране у протеклој деценији, колико траје његова реформа, нападале такве бољке? О њима су сведочили чешће људи с тактичког нивоа, неголи они који су промене креирали и о њима одлучивали. Слично је, нажалост, и данас. Не само када се говори о новој организацији Министарства одбране и Војске Србије, из којих мора отићи одређен број људи, него и када је реч о додатној вештини „степања каиша“. Затим, стању наоружања и опреме, објеката и полигона, те захтевима за техничком модернизацијом састава за коју никад нема довољно пара, чиме се знатно нарушавају способности јединица, без обзира на то како се грађанству приказује.

Све израженије је и незадовољство припадника Војске стандардом због просечних плата које су често еквивалентне зарадама најмање плаћених у неким јавним предузећима, одавно и понижавајућим дневницама за службена путовања и рад на терену, те приликом ангажовања у Копненој зони безбедности. Хоће ли у таквим условима држава и у будућности моћи да рачуна на безрезервну посвећеност својих војника?

Изгледа да се опет потврђује изрека да се Богу и војнику клањамо када невоље дођу, а када прођу Бог се заборавља, а војник не поштује. Или се пред очитом егзистенцијалном бедом олако затварају и очи и уши. Стога, многи још једну нову годину дочекују изневерени и разочарани. Јер нико се тако грубо не односи према потчињенима, забележио је Николај Доброљубов, као они који се понижавају пред претпостављенима. Ма где и когод они били. Упркос свему... ■

Владимир ПОЧУЧ

- 8 Поновно успостављање
Војног правобранилаштва
ГРЕШКЕ НА РЕВИЗИЈИ
- 14 Генерал-мајор Ранко Живак,
командант РВ и ПВО
МАНЕВАР КРОЗ ПРИОРИТЕТЕ
- 21 98. ваздухопловна бригада
ПРЕЛЕТЕЛИ СВЕ ТЕШКОЋЕ
- 24 Дирекција за европске интеграције
и управљање пројектима
ФОНДОВИ НАДОХВАТ РУКЕ
- 34 Вера и војска
САГЛАСЈЕ ДРЖАВЕ И ЦРКВЕ
- 38 Калибар 7,62x35 милиметара
**НОВИ МЕТАК
– ОСВЕТА СТАРОГ**
- 45 У светлу 22. савета ОЕБС-а
**ИЗАЗОВИ НАДЈАЧАЛИ
КОНСЕНЗУС**
- 46 Надежда Петровић, 100 година од
права на вечни помен
ПРИЧА У ЧЕТИРИ СЛИКЕ
- 50 Крајпуташи
ШАПАТ ПРАЗНИХ ГРОВОВА
- 54 Прича о Аугусту Ландмесеру
**ИЗМЕЂУ ЉУБАВИ И
ИДЕОЛОГИЈЕ**

МИНИСТАР ОДБРАНЕ У СЛОВЕНИЈИ

Министар одбране Братислав Гашић боравио је у Републици Словенији 1. и 2. децембра, где се састао са словеначким председником Борумом Пахором и министром одбране Андрејом Катич.

Гашић и Пахор сагласили су се да безбедносна ситуација у свету и региону намеће неопходност чвршће сарадње држава. У том смислу, интензивирање сарадње у области одбране заузима значајно место, посебно у обавештајно-безбедносном сектору.

Министри одбране потписали су Споразум о војно-техничкој сарадњи између два министарства и разговарали о могућностима за унапређење сарадње у области одбране. Изразили су очекивања да ће се будућа сарадња одвијати кроз размену искуства из ангажовања у мултинационалним операцијама, као и реализацију заједничких вежби, посебно специјалних јединица ради унапређења интероперабилности. ■

ОБИЛАЗАК „ПРВЕ ПЕТОЛЕТКЕ”

Предузеће „Прва петолетка наменска” у Трстенику министар одбране Братислав Гашић посетио је 6. децембра. После састанка са руководством фабрике министар је обишао погоне Наменске који су 2008. године издвојени из Холдинга, те разговарао са радницима предузећа. Истакао је да „Прва петолетка наменска” завршава 2015. годину с прометом двоструко већим у односу на 2012. годину.

– Фабрика први пут после 1984. године из сопствених средстава набавља нове машине, Српска банка одобрила је кредит од милион евра за модернизацију, а предузеће из сопствених средстава инфраструктурно опрема неколико погона – навео је министар.

Директорка „Прве петолетке наменска” Анђелка Атанасковић захвалила је министру на већ трећој посети, као и на подршци у превазилажењу проблема. ■

СМАЊЕН РИЗИК ОД КОРУПЦИЈЕ

Према налазима „Глобалног антикорупцијског индекса система одбране”, истраживања које спроводи организација Међународна транспарентност, Србија је остварила напредак у нормативној области у вези с набавкама, људским ресурсима и надзором над системом одбране. Као најважније мере у области реформе наведене су усвајање „Закона о јавним набавкама” из 2013. године, „Закона о заштити узбуњивача”, те усвајање „Пословника Народне скупштине”, којим је уређен надзор над системом одбране и безбедносним службама.

Организација је навела и да сада постоје мања ограничења професионалним припадницима Војске Србије за обављање комерцијалних послова ван професионалне дужности, да Одсек за интерну ревизију не располаже с довољно капацитета у односу на додељене надлежности, као и да Државна ревизорска институција има ограничену улогу с аспекта контроле система одбране. ■

РАЗМЕНА ИСКУСТВА ИЗ МИРОВНИХ МИСИЈА

Шеф Службе за интегрисану обуку у групи за мировне мисије Уједињених нација Марк Педерсен предводио је делегацију која је 7. децембра посетила Центар за мировне операције Војске Србије. Том приликом заменик начелника Центра пуковник Никола Дејановић информисао је госте о раду тог састава и истакао значај курсева који се у њему организују. Према речима Педерсена, представници система одбране Србије имају добру репутацију када је реч о обуци и професионалности и

истакао важност курсева у процесу обуке, сертификацији и значају размене искуства из мултинационалних операција. ■

РАЗГОВОР НАЧЕЛНИКА ГЕНЕРАЛШТАБА И КОМАНДАНТА КФОР-А

Поводом оружаних напада на Србе у Гораждевцу и актуелне безбедносне ситуације на Косову и Метохији, начелник Генералштаба Војске Србије генерал Љубиша Диковић позвао је телефоном 9. децембра команданта КФОР-а генерал-мајора Гуљелма Луиђија Миљету. Изражавајући забринутост због могућности да је реч о организованим нападима, генерал Диковић је рекао да напади изазивају несигурност и непокојство Срба и осталих грађана на Косову и Метохији.

Генерал Диковић је затражио да КФОР обрати већу пажњу не само на Гораждевац него и на остала места и општине у којима већински живи неалбанско становништво, ради безбедности грађана. Генерал Миљета је рекао да је истрага инцидента у Гораждевцу у току, као и да је КФОР појачао присуство у том месту. Нагласио је да ће КФОР заштитити све становнике на Косову и Метохији. ■

ВЕЖБА „ТРАГАЧ 2015”

7

У Центру за обуку путем симулација Управе за обуку и доктрину од 7. до 11. децембра одржана је вежба „Трагач 2015” – „Батаљон војне полиције у блокирању и уништењу побуњеничке групе”. Носилац вежбе је Команда Копнене војске, а изводила је Команда Трећег батаљона војне полиције.

– Операцијама које се изводе у симулационом оперативном окружењу унапређује се обученост у процесу оперативног планирања у фази њиховог извођења и проверава способност команди батаљона за организацију садејства и сарадње са снагама ангажованим у операцији. Оваквим вежбама, за разлику од тактичких, које се одвијају на терену, штеди се новац, људи, опрема, муниција, а постижу изузетни резултати – истакао је руководилац вежбе пуковник Дејан Петковић, начелник Одељења за обуку Команде Копнене војске. ■

ПРЕДСТАВНИЦИ ВОЈСКЕ СРБИЈЕ У МАЂАРСКОЈ

Заменик начелника Генералштаба Војске Србије генерал-потпуковник Јовица Драганић разговарао је 3. децембра у Будимпешти са мађарским колегом генерал-потпуковником Золтаном Оросом. Двојица генерала говорила су о актуелној политичко-безбедносној ситуацији у региону, реализацији заједничких вежби и унапређењу билатералне војне сарадње две земље. Том приликом је генерал Драганић с екипом Војске Србије, пуковницима и генералима, учествовао на фудбалском турниру „Свети Никола”. ■

ДОНАЦИЈА НИШКОЈ ВОЈНОЈ БОЛНИЦИ

Начелник Управе за здравство пуковник др Угљеша Јовичић и председник Клуба привредника Драган Милошевић потписали су 5. децембра уговор о сарадњи Војне болнице Ниш и Клуба привредника у Нишу. Представници Клуба привредника донаирали су Војној болници Ниш савремени ЕКГ апарат. Министар одбране Братислав Гашић нагласио је да у војно здравство годинама није улагано, те је оно било на маргинама здравствених дешавања у Србији. Он је изразио очекивања да се у наредној години заврши простор у Војној болници за постављање новог скенера и да ће у јануару Клуб привредника донаирати болници комплет за видео-надзор и нови ултразвучни апарат 4Де. ■

ПОСЕТА ДЕЛЕГАЦИЈЕ АРМИЈЕ КИНЕ

Начелник Генералштаба Војске Србије генерал Љубиша Диковић примио је 2. децембра делегацију „добре воље” Народне ослободилачке армије Кине, коју је предводио заменик команданта Војне области Гуангџоу генерал-потпуковник Ћа Сјаовеј. Уз оцену да односе две војске одликује међусобно уважавање, српски и кинески генерал разговарали су о унапређењу билатералне војне сарадње. Сагласили су се да треба наставити с усавршавањем припадника у војним образовним установама Србије и Кине, а разматрали су и могућности за заједничко обучавање и учешће на вежбама. ■

ПОНОВНО УСПОСТАВЉАЊЕ
ВОЈНОГ ПРАВОБРАНИЛАШТВА

ГРЕШКЕ НА РЕВИЗИЈИ

За десет и по година, колико Војно правобранилаштво није постојало, с рачуна Министарства одбране на име различитих накнада у џеп појединаца и фирми слило се невероватних 23 милијарде динара. Враћањем војних адвоката у суднице систем је почео да добија чак и оне већ одавно отписане случајеве. Правници у униформама решени су да сачувају сваки динар. И да се боре до краја.

Последњу деценију Министарство одбране и Војска Србије прегурали су без сопственог правосуђа. Времена је било сасвим довољно да нови модел, у ком се војни систем ослањао на јавно, односно државно правобранилаштво, покаже све своје мањкавости – спорост, недомаћинско понашање према војној имовини, двоструке аршине... речју – неправду.

Почетком ове године, након усвајања измена и допуна Закона о одбрани, у мају је поново формирано

Војно правобранилаштво с истим, некадашњим задатком – заштита имовинских интереса Републике Србије и имовине која је поверена систему одбране.

Војне адвокате је, према извештају који је 2013. сачинио независни контролор, дочекало око 60.000 нерешених предмета, од којих се већина вуче по судовима неколико година, неретко и деценија. А сваки нови дан са собом носи и по неки нови случај, чији епилог не зависи само од правде, већ и од умешности адвоката.

Кардинални пропусти

Војно правосуђе код нас је установљено 31. октобра 1839, доношењем *Закона Военог*, и то у време када су у Европи постојала само два војна закона – *Виртембершки* из 1918. године и *Хановерски* из 1820. године. Годинама је такав функционисао, показавши се праведнијим од оног другог, грађанског. Ипак, власт је имала другачије планове. Војно судство, а с њим и Правобранилаштво укинута је 31. децембра 2004, усвајањем Повеље државне заједнице Србија и Црна Гора.

– Укидање Војног правосуђа није било правно, већ политичко питање. Кључни разлог лежи у стварању услова за отцепљење Црне Горе, јер су у то време једино војни правосудни органи имали мешовиту

Пуковник Вјекослав Богунковић

територијалну надлежност – Војни суд у Подгорици имао је месну надлежност и на територији Србије, а војни судови у Београду и Нишу имали су надлежности и на територији Црне Горе – каже војни правобранилац пуковник Вјекослав Богунковић.

Док је постојало Војно правосуђе, наводи он, спорови су се брже решавали, посебно кривични предмети, а професионални припадници Војске лакше су штитили своје интересе пред управним одељењем Врховног војног суда.

– Постојали су првостепени војни судови и Врховни војни суд. Судили смо кривицу, имали смо грађанска одељења и управно одељење у Врховном војном суду. Кривични предмети су решавани у најкраћем року, док се управни спор, у просеку, пред Врховним војним судом, решавао за годину дана. Сада се на правду чека дуже, дешава се да кривични предмети и застаре, што се војним судовима никада није десило, док се пред Управним судом, чека минимум две до три године – наводи пуковник Богунковић, истичући да је Врховни војни суд имао устаљену праксу, тако да није било изузетака и да се у управном спору у истоветној правној ситуацији поступало увек на исти начин и доношена је иста одлука, док сада Управни суд нема уједначену праксу па се може десити да у истој правној ствари добијемо две потпуно различите одлуке што је последица дисперзованости судова по одељењима (у Нишу, Крагујевцу, Београду и Новом Саду) и недостатку вођења јединствене и обједињене судске праксе.

Урбана легенда

Иако је уредбом из фебруара Војно правобранилаштво почело да постоји, правобранилац и његови заменици именовани су тек средином септембра, па војни адвокати још увек нису похватили све конце у новој организацији. Чињеница је да имају проблем који се може посматрати из два угла – превише предмета или премало правника.

– Урбана легенда је да смо спорове губили само зато што се нико од нас није појављивао на суђењу. Наиме, када смо ми тужиоци увек се појављујемо на суђењима, јер би се услед нашег недоласка тужба сматрала повученом, па би морали да парнични поступак покрећемо из почетка. Међутим, тамо где смо тужена страна, не морамо се увек ни појавити на суђењу, ако смо писаним поднеском оспорили тужбени захтев, што увек чинимо. Наравно, да би оспорили тужбени захтев морамо имати и одговарајуће доказе, који би оборили аргументе супротне стране. Њих прибављамо из јединица и установа Министарства одбране и Војске Србије, а ту често настане проблем. Наиме, не доставе се сви докази или се не доставе на време, или једноставно доказа и нема, јер је неко у претходном поступку у јединици или установи пропустио да их обезбеди. Само појављивање на суду, без правно валидних доказа, не вреди ништа – каже војни правобранилац.

– Најбољи пример за то су предмети такозваних ратних дневница. У једном случају изгубили смо спор јер нам тадашњи рачуноводствени центар није пружио доказе да су резервистима исплаћене дневнице. Не може се оспоравати тужбени захтев ако немате доказе, у овом случају потврду да сте дневнице исплатили. Упорно су нам из РЦ-а понављали да доказа нема, да су изгубљени у рату, да су поплавлени, да се

чувају само пет година... Дакле, од надлежног органа, који је могао да нам достави доказе, исте нисмо добили, те је спор изгубљен – појашњава пуковник Богуновић и додаје да су онда поднете кривичне пријаве против правобранилаца, које је тужилац одбацио јер није било основе. Све се додатно закомпликовало када је РЦ, неколико дана касније, по наређењу тадашњег министра одбране, ипак пронашао доказе о исплати.

Додатни задатак

Посебан проблем представљала је обавеза Војног правобранилаштва да даје правна мишљења на моделе, односно нацрте правних послова које Министарство одбране и Војска Србије закључују с другим правним субјектима, ако ти правни послови за предмет имају имовинска права и обавезе система одбране. Мишљење се давало прво на модел уговора, па затим и на нацрт уговора који је проистекао из тог модела. У суштини, давало се два пута мишљење у истом предмету. Такође, Војно правобранилаштво је давало мишљење и на уговоре које су закључивале војне установе с Министарством и Војском. То је успоравало и рад Војног правобранилаштва и јавне набавке.

– После ступања на снагу новог *Закона о одбрани*, који је дефинисао послове Правобранилаштва, и мог постављења за војног правобраниоца, одлучио сам, на основу законских овлашћења, а у складу с прописаним надлежностима, да Војно правобранилаштво више неће давати мишљење о правној ваљаности нацрта уговора, ако је дато позитивно мишљење о правној ваљаности модела уговора, по којем је сачи-

њен и предметни нацрт уговора, као и да више неће давати мишљења на нацрте уговора које склапају војне установе с Министарством одбране и Војском Србије, све док се не заврши потпуна трансформација војних уснова. Наиме, оне су још увек, у организацијском смислу, саставни део Министарства одбране, па испада да наше министарство закључује предметне уговоре само са собом, што је правно неодрживо – каже пуковник Богуновић и додаје да ће његова одлука поједноставити, олакшати и убрзати рад Војног правобранилаштва и свих осталих субјеката у систему одбране који се баве јавним набавкама.

Репови из прошлих времена

Војно судство, а с њим и Правобранилаштво, престали су да постоје у оном тренутку кад су и држава и Војска изгубиле из вида специфичности војне организације. Тада се чак дешавало да војни правници, уместо да решавају случајеве, и сами постану случајеви, јер их је систем сматрао одговорним за сваки изгубљен спор. Тад би на сцену ступила Војна полиција, тражећи кривца и злоупотребу службеног положаја.

Садашњом организацијом, када су сви смештени под један кров и једну команду, правобраниоци се надају бољој наплати штете, али и бољем чувању „војних пара“, с тим што праве ефекте очекују наредне године.

– Нама је проблем што вучемо репове из прошлих времена. Само у октобру скинуто нам је више од 100 милиона динара на основу експропријације земљишта, која је извршена 1949. године. За ту имовину, на којој се данас налази ВТИ, бившим власницима дато је друго земљиште одговарајуће површине, које су касније узеле југословенске железнице. Колико је неразумеване правосудних органа најбоље показује то што је суд прихватио тужбу првих власника против Министарства одбране, а не железнице, и нама наложио да их исплатимо – наводи војни правобранилац, напомињући да је у том предмету уложена ревизија вишем суду, али да то не одлаже извршење пресуде, те су паре већ отперјале с рачуна Министарства одбране.

На име експропријације из 1952. године, наводи правобранилац такође, и у наредним годинама с рачуна ће бити скинуто око 700 милиона динара.

– У том предмету смо солидарно обавезани с Градом Београдом, али су повериоци само против нас покренули извршење. Међутим, ми ћемо морати након исплате да поднесемо регресну тужбу против Града, ако добровољно не измире свој део дуга према Министарству одбране – закључује пуковник Богуновић.

Ратне године

Велики број предмета је из ратних деведесетих, по основу захтева материјалне и нематеријалне штете због смрти, повређивања, претпљених физичких и душевних болова, страха и стреса. У већини тих спо-

СТАНОВИ

– Никад нисмо више станова вратили у војни фонд него ове године. Ипак, већи проблем од добијања спора јесте исељење, које је у надлежности суда и општине. Бесправни корисници се довијају на разне начине како би то избегли. На пример, у октобару је илегални станар у стан довео пријатељицу са бебом, па извршитељ није могао да поступа јер није обезбедио присуство радника из Центра за социјалан рад, што је, у таквим случајевима неопходно, без обзира на то што беба уопште није пријављена на тој адреси. За следеће исељење наредио сам да се, поред асистенције цивилне и Војне полиције обезбеди и присуство Центра за социјални рад и Центра за ветерину, јер могу довести животињу, па поново одложити исељење – наводи пуковник Богуновић, напомињући да им је у случајевима проналаска нелегалних станара и прикупљања комплетне документације највећу помоћ пружила радна група за контролу наменског коришћења војних станова.

рова, где су постојали докази, судови су већ донели одлуке, а Министарство одбране исплатило накнаде. Међутим, сада се неки од тих предмета поново преиспитују, јер је утврђено да је део приложене документације фалсификован.

– Случајеви још увек нису процесуирани и кривични поступци још нису покренути, па ни ми не можемо да покренемо тужбе за повраћај средства. Услови за то ће се стећи тек када се окончају поступци, односно када лице које је издавало фалсификоване потврде буде осуђено. Према информацијама којима располажемо, једна особа је прихватила статус окривљеног сарадника, те је сад на тужиоцу да тај процес покрене – објашњава пуковник Богунковић, додајући да ће, кад се за то стекну услови, Војно правобранилаштво истаћи имовинско-правни захтев за повраћај новчаних средстава.

Велики део тих спорова додатно компликује распад бивше СФРЈ. Наиме, после повлачења јединица с територије која је остала ван граница наше земље, њихови печати су остали код појединаца који су их касније злоупотребљавали, издавајући потврде о рањавању и погибији.

– Кад добијемо захтев који је уредно заведен и оверен, односно има штампани потпис и печат, то је јавна исправа и ми смо у обавези да поступамо по њој све док се не утврди да је фалсификована – појашњава војни правобранилац правно становиште када је реч о потврдама из ратних година.

Посебно истиче да су сада почеле да им пристижу тужбе због дискриминације у вези с ратним дневницима из 1999. године. У тим тужбама, које подносе резервисти из Војводине и централне Србије, наводи се да су они дискриминисани у односу на резервисте с југа земље, јер нису добили социјалну помоћ, односно накнаду коју су добили јужњаци.

– Споразум са војним резервистима – штрајкачима с југа Србије, о исплати предметне помоћи, на основу закључка Владе, склопили су 2008. године Министарство финансија, Министарство правде и Министарство рада и социјалне политике. Дакле, Министарство одбране није ни признало право, нити исплатило предметну помоћ, али се сада, ипак, налази у улози туженог – коментарише још једну правну нелогичност војни правобранилац и додаје да ће истаћи приговор пасивне легитимације и чекати пресуду.

Скупља дара него мера

Највећи трошак често представљају камате. У једном тренутку камата је била енормно висока, па се дешавало да њен износ премаши вредност главног дуга. На пример, за дуг чија је главница милион динара, деси се да само износ камате премаши и два милиона, зависно од трајања спора. Најстарији предмети Војног правобранилаштва датирају од пре 20 година, јер су тужбе за накнаду штете против Министарства одбране поднете још 1993. и 1994. године. Изгледа

невероватно, али ти предмети још нису правноснажно окончани, што само указује на неефикасност нашег правосудног система који се изгубио у силним реформама последњих петнаестак година. Ипак, камата ни на који начин не зависи од Војног правобранилаштва, јер случај који оде на суд може трајати по пет-шест година, а и дуже, а камата се за све то време обрачунава. И расте. Уз то, страна која изгуби спор дужна је да сноси судске трошкове, који су такође високи.

– Када плаћамо одштету, радимо то у целости, односно, ако не платимо добровољно повериоци у извршном поступку наплате дуг у целости. Насупрот томе, прихватамо да нама физичка лица – дужници, одштету плаћају у ратама, јер смо свесни да велике износе не могу платити одједном, без довођења себе и своје породице у егзистенцијалне проблеме. Камата им се обрачунава и за време док исплаћују дуг, а по измиривању главнице, почињу да отплаћују камату. Због начина исплате, односно уплате, увек буде већи износ који ми исплатимо него који се нама уплати у истом периоду – појашњава пуковник Богуновић због чега је систем, краткорочно, увек „у минусу“ у односу на субјекте који њему дугују и напомиње да је Министарство одбране увек солвентно, за разлику од фирми и физичких лица.

Као добар пример плаћања на рате војни правобранилац наводи договор са спортским друштвом „Партизан“ због дуговања у износу од осам милиона

СЛУЧАЈ „БУЧАЈ“

Случај косовске фирме „Бучај“, средином године, дигао је велику прашину, јер је пресудом Уставног суда Министарство одбране морало да плати 32,47 милиона динара на име робе коју је Војска узела из магацина „Боро и Рамиз“ за време бомбардовања.

– Добили смо све спорове до Уставног суда, али је он, ипак, одлучио у корист приштинске фирме. И тако смо робу у вредности од 2,47 милиона, захваљујући затезним каматама за период од 16 година, исплатили 32,47 милиона динара – каже пуковник Богуновић и подсећа да је то само једна тужба ове фирме, а да је друга, која је у току, тешка чак 200 милиона динара.

– И у том предмету сценарио је сличан, јер смо добијали одлуке у нашу корист све до Уставног суда. Сада је предмет на поновном поступку у Привредном суду у Нишу, а припремно рочиште почело је 3. децембра – наводи пуковник Богуновић, који лично са помоћником заступа интересе Војске и државе у том спору. Он истиче да тај процес не можемо добити у потпуности, јер су неки артикли хране заиста одузети поменутој фирми, али да је тужбени захтев претеран, те да ће учинити све да га сведу у реалне оквире.

СТРУЧАН КАДАР

Правобранилац, по формацији има три заменика, два у Београду и једног у Нишу и 27 помоћника. Сви заменици и помоћници су дипломирани правници с положеним правосудним испитом. Међутим, ни тако одређен број формацијских места, који је недовољан, није попуњен. Некад није лако покрити сва суђења, посебно ако су у неком другом граду. Осим тога, на суђења се иде јавним превозом, јер Војно правобранилаштво нема ниједно возило на употреби. Тако, на пример, правобранилачки помоћник који има суђење ван Београда или Ниша или у једном дану има више суђења, пуно радно време проведе у судници и превозу, па практично не стиже да се бави осталим предметима.

динара за испоруку топлотне енергије. Према том договору, „Партизан“ ће у месечним ратама од по два милиона динара исплатити дуговање систему одбране. То је учињено јер Министарство одбране, због улоге и значаја спортског друштва „Партизан“, не жели да оно буде у блокади и не обавља своју друштвену функцију.

– Ипак, спор са спортским друштвом „Партизан“ око имовине још увек није решен, а предмет је по ревизији на Врховном касационом суду. У медијима се провлачи тврдња да је ревизијска одлука у корист „Партизана“, али та одлука до нас још није стигла – каже пуковник Богуновић, подсећајући да је по одлукама нижих судова та имовина власништво Министарства одбране.

Незаконити откази

С обзиром на то да је реч о великим сумама новца које физичка и правна лица по разним основама потражују, у Министарству одбране постоји посебан конто с ког се новац скида у судским споровима.

– С новцем који је предвиђен за одштете успевамо да покријемо све трошкове, али смо понекад принуђени и да тражимо додатна средства, која нам онда надлежни орган пребаци с неког другог конта – наводи пуковник Богуновић и истиче да се новчана средства које Војно правобранилаштво наплати углавном не враћају директно нашем министарству на тај рачун, већ у државни буџет. Тако, каже он, само током ове године, с рачуна за отштете исплаћено је 900 милиона динара, док су дужници Министарству одбране, односно у буџет Републике, уплатили десетину тог износа.

Додатну муку правобраниоцима и систему задају и приватни извршиоци чији су трошкови високи. Војно правобранилаштво предложило је да се приватни извршитељи не одређују у споровима где је држава извршни дужник. Тај предлог, међутим, није усвојен.

– Много предмета смо изгубили и због незаконитог престанка службе цивилних лица 2004. и 2005. године. Одлуком тадашњег министра одбране, без испуњења законских услова, престала је служба великом броју људи, који су поднели тужбе и добијали пресуде. За то није криво Правобранилаштво, јер им оно није незаконито дало отказ – појашњава пуковник Богуновић и истиче да управо због пропуста које је до сада евидентирао намерава да упути предлог надлежним органима за покретање поступка за накнаду штете против лица која су штету проузроковала.

– Ако је надлежни руководилац или старешина незаконито донео акт о престанку службе, а суд тај акт поништи, време је да то лице сноси одговорност. Када први пут неко буде платио за штету коју је проузроковао незаконитим поступањем, свако ће у систему добро размислити о правном оквиру свог делања – закључује пуковник Богуновић, подсећајући да је у раду директно подчињен министру одбране и да ради ефикасније заштите имовинских интереса Министарства одбране и Војске Србије сарађује с Инспекторатом одбране, Војнобезбедносном агенцијом и Управом војне полиције.

Одмах по постаљењу на функцију, војни правобранилац увео је праксу да све релевантне субјекте унапред обавести о важним предметима, и оквирним

датумима када ће се и колико новца с рачуна скинути.

– Недуго по мом доласку само у једном дану скинуто нам је 20 милиона динара, од чега чак 16 милиона у пет великих предмета – исплата зараде због незаконитог престанка службе 2005. године – 3.402.774 динара, накнада материјалне штете због изгубљеног издржавања услед погибије супруга 1992 – 5.811.840 динара, плус трошкови парничког поступка 539.000 динара, као и накнада нематеријалне штете због рањавања 1999. године 1.200.000 динара. Није било лако објаснити да је сад дошло на наплату све што се годинама одлагало – каже пуковник Богуновић, наглашавајући да нам и даље предстоји одлив средстава. Подсећа и да судски епилог треба да добије и предмет „Бека“ и „Беомедицине“, који од Министарства одбране потражују 1.348.065.000 динара, односно око 11 милиона евра на име накнаде штете за непоштовање уговора из 1991. године.

Правобранилаштво се у овом тренутку фокусирао на уштеде. Тамо где је јасно да ће изгубити спор покушавају да трошкове смање вансудским поравнањем, чиме ће се уштедети новац за трошкове суда и смањити камате, али уштедети и време. Такође, труде се да одмах доборвољно плате потраживања према повериоцима, како би се избегли високи трошкови извршења. ■

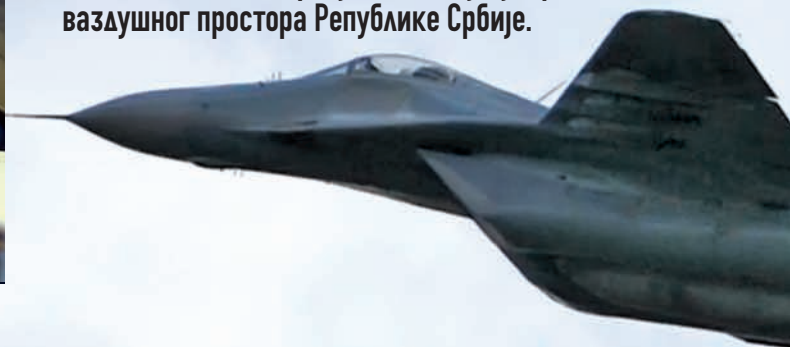
Мирјана КРСТОВИЋ
Снимио Јово МАМУЛА

ГЕНЕРАЛ-МАЈОР РАНКО ЖИВАК
КОМАНДАНТ РВ И ПВО

Ове године су за потребе одржавања борбених система обезбеђена номинално duplo већа финансијска средства него претходних година. То је омогућило да склопимо одговарајуће уговоре за ремонт и набавку резервних делова из иностранства, чији ће се ефекти осетити следеће године, с обзиром на прилично дуге рокове за испоруку тих делова. Успели смо да одржимо ниво техничке исправности, што нам је и био примарни циљ. На основу свега тога, одржали смо потребну способност за контролу и заштиту суверенитета ваздушног простора Републике Србије.

МАНЕВАР КРОЗ ПРИОРИТЕТЕ

Други децембарски број „Одбране“ већ неколико година традиционално је везан за РВ и ПВО и 24. децембар, празник тог вида Војске Србије. Јавност је увек заинтересована за збивања међу ваздухопловцима и противавионцима, па смо првом човеку РВ и ПВО генерал-мајору Ранку Живаку и ове године пружили прилику да оцени достигнути ниво опремљености јединица и оспособљености пилота и ракеташа.

Опочетком ове године као најважнији задаци РВ и ПВО, поред наменских, истакнути су обучавање и побољшање исправности технике. Колико је заиста и учињено, с обзиром на веома мала финансијска средства издвојена за Војску и, посебно, РВ и ПВО?

– Ова два процеса представљају основу на којој се изграђују и заснивају оперативне способности РВ и ПВО. Без оспособљених људи и исправне технике не може се говорити о способности за извршавање наменских задатака. То су свакодневне активности трајног карактера, које се морају континуирано реализовати и које немају дефинисан крај, односно никад

нисмо у могућности да кажемо да смо све завршили, максимално оспособили људе и довели стање технике до оптимума. Оспособљеност и тренажу треба одржавати, стално проширивати и обнављати знања, јер у тој области нема стагнације – или напредујете, или назадујете. Слично је и са техником: прописи јасно дефинишу рокове и циклусе радова на сваком борбеном систему и то се мора поштовати без изузетка.

У току 2015. године, у оквиру првобитно одобренх финансијских

средстава, дефинисали смо приоритете који су били усмерени на одржавање и изградњу наше способности за извршавање примарног задатка, а то је контрола и заштита суверенитета ваздушног простора Републике Србије. На основу извршене анализе и исказаних потреба, Влада Републике Србије доделила је додатна финансијска средства за потребе одржавања борбених система, првенствено ловачке авијације. Ове године за потребе одржавања борбених система обезбеђена су финансијска средства која су у номиналном износу дупло већа него претходних година. То је омогућило да склопимо одговарајуће уговоре за ремонт и набавку резервних делова из иностранства, чији ће се ефекти осетити следеће године, с обзиром на прилично дуге рокове за испоруку тих делова. Успели смо да одржимо ниво техничке исправности и да спречимо пад исправности појединих система, што нам је и био примарни циљ, а повећање исправности очекујемо током 2016. године.

На основу свега тога, одржали смо потребну способност за контролу и заштиту суверенитета ваздушног простора Републике Србије. Небо изнад Републике Србије било је безбедно, а целокупно кретање у ваздушном простору било је под пуном контролом снага РВ и ПВО и Контроле летења Србије и Црне Горе. Посебну пажњу посветили смо транспорту опасних материја кроз наш ваздушни простор, као и појачаним мерама безбедности у кризним моментима или приликом реализације значајних манифестација, као што је, на пример, био Министарски савет ОЕБС-а, који је одржан почетком децембра у Београду.

ОКва је старосна структура припадника РВ и ПВО, а посебно пилота борбених авиона у нашим ескадрилама?

– Постојећи број пилота је, према важећим стандардима, сагласан броју расположивих ваздухоплова. Старосна структура је начелно добра и повољна, а кад то кажем пре свега мислим на неповољну старосну структуру запослених у ВЗ „Мома Станојловић“. Ваздухопловни завод има изузетно велики значај за одржавање борбених

система, али нам људи одлазе у старосну пензију, при чему је врло тешко надокнадити знање и искуство оних који одлазе и наћи одговарајући кадар на тржишту.

ОДа ли сте задовољни резултатима недавне селекције за пилоте и уопште системом школовања будућих пилота у Војној академији? Како побољшати њихову летачку обуку ако имамо недовољан број школских летелица? Како се у том погледу показала „ласша“?

– Школовање будућих пилота реализује се по плану. Оно започиње одговарајућом селекцијом и избором најбољих. С обзиром на то да смо на последњој селекцији имали више кандидата него претходних година, било је могуће направити добар избор и могу да кажем да сам задовољан селекцијом. Добра селекција је потребан услов, али није једини за добру, квалитетну и безбедну летачку обуку. Уз добру селекцију потребан је и добар авион за почетну и основну летачку обуку, а то је свакако авион ласша, за који смо у другој половини 2015. године завршили преобуку дела летачког и техничког кадра и створили услове за пријем ових авиона из Техничког опитног центра у ескадриле РВ и ПВО. Преобука летачког и техничког састава, те завршетак производње и испитивања свих авиона ласша, значајан је напредак за РВ и ПВО у домену континуитета, квалитета, економичности и, на првом месту, безбедности летачке обуке.

ОРемонт и модернизација летелица и борбених система омогућили су побољшање њиховог квалитета, продужавање ресурса и одлагање расходовања, до кога ће једном, ипак, доћи. Како сте задовољни тим активностима и докле се у модернизацији може ићи, а да се не ослаби функционална оспособљеност вида?

– Ремонт и модернизација су уобичајени, прописани и неопходни поступци у току животног века сваког борбеног система. Циљ је да се на рационалан начин обнови ресурс и унапреде борбене могућности сваког борбеног система, и то радимо у границама технолошких могућности

и расположивих финансијских средстава на свим перспективним борбеним системима, самостално или у сарадњи са инопартнерима. У току су успешне модернизације радарских и ракетно-техничких средстава, а тендерска документација за модернизацију авиона Г-4 припремљена је за даљи поступак избора најповољнијег инопартнера. Тим модернизацијама постижу се два ефекта: побољшање борбених способности и продужење века употребе. За све борбене системе који нису перспективни за модернизацију и који се налазе на измаку свог радног века, тражи се могућност адекватне замене: сопственим развојем и производњом или набавком на страном тржишту. У том смислу развијен је и у Ушви Панчево произведен авион ласџа, који ће заменити старе авионе В-53 (ушва-75). Набавка осталих сложених борбених система (радар, транспортних ваздухоплова, борбених авиона и ракетних система ПВО) усмерена је на набавку са инотржишта, која је условљена низом фактора.

О Набавка нових лешелица одлаже се из године у годину. Да ли ће предстојећа 2016. година донети бољишак у шом погледу и хоће ли РВ и ПВО најзад добићи савремени хеликоптер и вишенаменски борбени авион?

– Оно што је сигурно, у 2016. години РВ и ПВО ће се опремити авионима ласџа, као и транспортним хеликопте-

рима Ми-17, који су уговорени и чија се набавка очекује у првој половини године. Набавка вишенаменских борбених авиона, као и других борбених система, континуирано се разматра, траже се оптимални и подношљиви модели набавке и они ће зависити од економских могућности Републике Србије. Тражимо оптимално и могуће решење, водећи рачуна о стању преосталих временских ресурса борбених система. Време нам по том питању није савезник и свесни смо да тај проблем морамо решити и одржати способност да у потпуности контролишемо и штитимо суверенитет свог ваздушног простора.

О Пријадници РВ и ПВО користиће сваку прилику да учествују на вежбама на којима пилоти могу да уброје налеи више. Како сће задовољни учешћем пријадника РВ и ПВО на овогодишњим вежбама, посебно са Румунима и у Русији?

– Вежбовне активности су најсложенији и најефикаснији облик оспособљавања припадника РВ и ПВО. Реализујемо их на националном нивоу, као и у сарадњи са партнерским ваздухопловствима и са Истока и са Запада. Вежба са ваздухопловством Румуније „Air solution“ постала је традиционална и реализује се на двогодишњем нивоу. Садржај вежбе развија се и усложњава из године у годину, у складу са потребама и могућностима реализације.

Сарадња са Ваздушно-космичким снагама Руске Федерације изузетно је

добро развијена и креће се узлазном путањом. Током 2015. године крунисали смо је заједничком ваздухопловном вежбом „Братство авијатичара Русије и Србије 2015“ („БАРС-2015“). Приликом припреме и извођења ове вежбе заједно смо радили на планирању и организовању вежбовних активности и употребе ваздухопловних снага, као и на врло сложеном сегменту летачке обуке у домену ватрене подршке и пресретања циљева у ваздуху, закључно са дејствима по циљевима у ваздуху и на земљи. То је изузетно важан садржај обучавања, у којем смо стекли многа драгоцену искуства и подigli оспособљеност наших пилота, што ћемо наставити и у наредним годинама.

Изузетно сам задовољан свим реализованим вежбовним активностима у 2015. години и настојаћемо да нам то и даље буде приоритет и тежиште у домену међународне војне сарадње.

О И друга комјоненџа вида, односно ПВО, има проблема са заштарелим радарским и ракетним системима, којима су одавно исцекли ресурси. Модернизацијом се и шиу чине чуда, али се не може ићи у недоглед. Хоће ли ова година донети бољишак и да ли ће бити набављена нека нова средсџва и системи? Да ли је у хроничној бесџарици легитимно иишање евенџуалног ойредељења за једну или другу комјоненџу, односно за, макар џивремено, фаворизовање ПВО у односу на РВ?

– Ратно ваздухопловство и противваздухопловна одбрана је јединствен вид, а контрола и заштита суверенитета ваздушног простора Републике Србије, као трајни и свакодневни задатак, не препознаје никакве компоненте. Да бисмо могли да обавимо такав сложен и осетљив задатак стратегијског значаја, потребно је да у потпуности радарски контролишемо ваздушни простор (изнад Републике Србије и на прилазима граници) и да владамо свим информацијама шта се дешава у нашем окружењу и изнад наших глава. За то су нам потребни радарска ВОЈ. Било каква непозната летелица за коју се процени да представља потенцијалну претњу по безбедност Републике Србије мора бити пресретнута и визуелно иденти-

фикована пре одлуке о примени осталих мера заштите, укључујући и одлуку о њеном обарању. Нема обарања летелице ако не знамо о чему се ради и шта се у њој налази. За то нам је потребна авијација. Системи ПВО су крајње средство за заштиту суверенитета ваздушног простора, када се исцрпе остали поступци (праћење, приморавање на принудно слетање и сл.) које примењује маневарска снага у наведеном систему, тј. ловачка авијација. Ваздушни транспорт је капацитет који има свакодневну примену и у мирнодопским условима: од превозења снага ВС у Републици Србији, преко транспортне подршке снага ВС у мировним операцијама, до подршке цивилним структурама власти у случају природних и других несрећа и катастрофа, што се могло видети на делу у 2014. години (међаве, поплаве, клизишта, евакуација, дотур помоћи и сл.).

Дакле, никакве поделе и „фаворизовање неких компоненти“ нису и неће бити у разматрању. Способности ће се развијати сагласно значају и приоритету задатака које смо добили у надлежност, како у миру, тако и у случају потребе одбране Републике Србије од оружаног угрожавања споља.

О Ове године припадници 250. ракетне бригаде за ПВД нису проверили своје способности на полигону у Бугарској. Да ли ће следеће године имати више среће и оштри на бојно гађање?

– Учинили смо све да реализујемо бојно гађање ракетним системима ПВО на полигону „Шабла“ у Бугарској, али због става бугарске стране нисмо успели да га реализујемо. Гађање циљева у ваздуху је највиши и најсложенији садржај обуке и то нам је јако важно. Покушаћемо да обезбедимо услове за реализацију овог гађања тамо где то буде могуће.

О Ове године, срећом, није било потребе за учешћем припадника РВ и ПВО у помоћи цивилним становништву угроженом поплавама, као што је то био случај 2014. Ипак, један покушај да се спасе угрожен животи бебе завршио се трагично. Колико је паг хеликоптера осигурао трага код припадника вуда и да ли тај немис догађај

угрожава или оштрава свакодневни рад полицајаца?

– Наши задаци, поготово у домену трагања и спасавања, извршавају се у свим просторним и временским условима, у границама могућности и оспособљености посада и опремљености ваздухоплова. Тако је било целе 2014. године, од снежних међава у Војводини, преко поплава у Обреновцу и околини, до клизишта на западу и истоку Србије. Спасавали смо пре свега живите људи, из ваздуха, јер је то у већини случајева био једини начин да се до њих дође, у врло сложеним временским условима дању и ноћу. Сви људи,

као и Војске Србије и сваког грађанина Републике Србије. Најтеже је њиховим породицама и настојали смо и још увек настојимо да им пружимо сву неопходну помоћ и да им бар делимично ублажимо бол и патњу због губитка очеве, супруга, синова и браће. Историја сваког ваздухопловства је више или мање обележена ваздухопловним удесима и жртвама, а наша ваздухопловна правила и прописи су буквално писани крвљу. Не постоји ваздухопловство у којем није било ваздухопловних удеса, нити постоји систем превентивних мера који ту могућност може искључити са апсолутном сигур-

и техничари и пилоти, на земљи и у ваздуху, пружали су свој максимум у жељи да помогну и спасу људске живите. Тиме смо се увек руководили, тако ћемо се понашати и у будуће, ако буде потребно да поново притекнемо у помоћ. Нажалост, у покушају да се још једном, по ко зна који пут, пружи помоћ и спаси један тек створени људски живот, стицајем несрећних околности дошло је до трагедије у којој смо, поред животно угрожене бебе и здравствених радника на свом хуманом задатку, изгубили и четворицу колега, дивних пријатеља, одличних пилота и летача и пре свега хуманих људи.

Наравно, то је био врло тежак ударац за све припаднике РВ и ПВО,

ношћу. Без обзира на ту сурову реалност, наш је задатак увек био и биће да предузимамо све мере да се такве трагедије и удеси не понављају.

О На крају, Ваша овогодишња порука припадницима вуда гласи...?

– Борба за висок степен безбедности летења и извршавања свих задатака ће нам, као и до сада, бити приоритет и у 2016. години. Поред доброг здравља, безбедност и заштита живота је моја жеља свим припадницима РВ и ПВО у 2016. години, уз честитке за предстојећи празник – Дан РВ и ПВО. ■

Душан ГЛИШИЋ
Снимили: Јово МАМУЛА,
Игор САЛИНГЕР и Жарко СКОКО

204. ВАЗДУХОПЛОВНА БРИГАДА

СТРУКА МОТИВИСАНА

ИДЕАЛИМА

На прослави Дана 204. ваздухопловне бригаде, 2. децембра, закључено је да су припадници одржали способност непрекидне контроле и заштите суверенитета ваздушног простора Србије, извршили планирану обуку кадета Војне академије, као и преобуку првих pilota и техничара на авиону „ласта“. У наредној години очекују их нови изазови у сложеним економским условима, као и наставак одржања способности за контролу и заштиту ваздушног простора наше земље.

Командант јединице бригадни генерал Предраг Бандић напоменуо је да и даље нема значајнијих промена у стању борбене технике, али да очекивања постоје јер се обећања за набавку опреме, резервних делова и нових

ваздухоплова ближе испуњењу и активности се одвијају планираном динамиком. Он наводи да нема дилеме и кашњења и да је реч о међународним уговорима који се не могу брзо реализовати.

– Први пут постоји озбиљна воља да се у тој области нешто уради. Очекујемо да ће исправност ловачке авијације бити значајно повећана и да ће се створити могућност за интензивнију обуку pilota – рекао је генерал Бандић.

Припадници Бригаде с нестрпљењем очекују „слетање“ нових хеликоптера и авиона „ласта“, а прва генерација pilota и механичара завршила је преобуку за тај тип летелице. Према речима команданта, у наредној години очекује се „нови импулс за будућност 204. ваздухопловне бригаде“.

Дежурство нон-стоп

Командант 890. мешовите хеликоптерске ескадриле потпуковник Мирослав Зечевић наглашава да се велики део задатака те ескадриле своди на службу трагања и спасавања, али се протежу и кроз све три мисије Војске Србије.

– Служба трагања и спасавања организована је на бази двадесетчетворочасовног дежурства 365 дана у години, а Ескадрила обезбеђује кадар и технику. Подразумева трагање и спасавање посада цивилних и војних ваздухоплова у ситуацији у којој им је потребна помоћ. Дежурство се одвија у оквиру 204. бригаде и ослања на њу логистички, али ресурсе обезбеђује 890. мешовита хеликоптерска ескадрила – наводи потпуковник Зечевић.

Иако економски услови нису били охрабрујући, 2015. година била је година напретка у индивидуалној и колективној обуци на аеродрому Батајница

Према његовим речима, акценат у Ескадрили је и на обуци младих. Стога кадет 137. класе Војне академије похађа обуку из предмета Основно летење у оквиру 890. мешовите хеликоптерске ескадриле, а командант је веома задовољан напретком кадета и темпом обуке, иако постоје повремени фактори ограничења – доступност хеликоптера, односно доступност технике.

– Најава скоријег увођења новог типа хеликоптера додатно нас мотивише да задатке извршавамо боље. Имамо спремне и обучене људе, довољно капацитета, и људских

и техничких, да „примимо“ нове хеликоптере у јединицу. Чекамо веома нестрпљиво како бисмо наставили да напредујемо у подизању нивоа наших оперативних способности – каже потпуковник Зечевић.

Дуготрајно планирање вежби

Помоћник команданта за операције потпуковник Милан Еленков задужен је за организацију, контролу, спровођење и планирање вежби које се одржавају у току године. Како наводи, почетак планирања међународне

ПРОСЛАВА ДАНА БРИГАДЕ

Дан 204. ваздухопловне бригаде обележава се 2. децембра, у знак сећања на 1949. годину, када је формиран први ловачко-авијацијски пук. Говорећи о историјату јединице на свечаности поводом обележавања празника, генерал Бандић подсетио је на традицију херојског 6. ловачког пука, чији је Бригада наследник.

– Инспирисани делима претходника, витезови 204. ловачког пука, формираног после Другог светског рата, кроз вишедеценијске напоре својим јединственим резултатима, патриотизмом припадника, несебичним пожртвовањем, професионализмом, чашћу и солидарношћу исписивали су сопствену историју на небу Србије – истакао је командант и одао признање свим припадницима на самопрегорном раду, професионализму и исказаном пожртвовању.

Он је додао да су припадници 204. ваздухопловне бригаде мотивисани идеалима из свог историјског наслеђа и да су одговорно радили и отворили врата за будућност војног ваздухопловства у Србији – за нове генерације и нове летелице на аеродрому Батајница.

вежбе заказује се најмање 15 месеци раније, и то сваке парне године. Веома значајне су вежбе с оружаним снагама Бугарске и Румуније у оквиру вежби „Шабла“ и „Air Solution“.

– За нас је у овој години вежба с румунском војском имала изузетно велики значај. Са Румунијом смо формирали зону контролисаног летења и у једном дану симултано радили у обе државе. Вежба је била

изузетно добра прилика за стицање искуства како бисмо спознали наш ниво спремности и обучености – каже потпуковник Еленков и наводи да је 204. ваздухопловна бригада „РВ и ПВО у малом“ због контроле и заштите ваздушног простора коју обавља.

Заменик команданта 101. ловачке авијацијске ескадриле мајор Бојан Јеленковић наводи је да је

„БАРС 2015”

Седам пилота авиона МиГ-29 и четворица пилота хеликоптера Ми-8 из састава РВ и ПВО наше војске, извели су почетком октобра вежбу са колегама Ваздушно-космичких снага Оружаних снага Руске Федерације – „БАРС 2015”, на аеродрому „Приволжски” и полигону „Ашулук”, надомак руског града Астрахана. То је била прва вежба српских и руских пилота у којој су учествовале мешовите посаде. Тема вежбе је „Одбијање ваздушног напада непријатеља и заштита снага и објеката”.

Потпуковник Зечевић каже да је значај вежбе веома велики и да је искуство стечено у Русији непроцењиво.

– У оквиру вежбе имао сам двојаку улогу – био сам члан Команде вежбе и вођа хеликоптерске компоненте наших пилота, који су извршавали летачке задатке. Учешћем на међународној вежби у саставу мешовитих посада наши пилоти стекли су богато искуство и сагледали праксу развијеније земље, технолошки и војно напредније од нас, која користи исто или слично наоружање и опрему. Имали смо прилику и да видимо како то руске Ваздушно-космичке снаге раде и с овим искуством имплементираћемо све корисно и све што се у нашој пракси може унапредити – истакао је потпуковник Зечевић.

годинама уназад тежишни задатак Ескадриле обука пилота и техничког састава за дежурне јединице ловачке авијације, где углавном дежурају два авиона МиГ-29 или МиГ-21.

– Повећан је налет и оспособљавање у различитим врстама обуке. Техничко стање авијације се побољшало и немамо проблема у одржавању авиона, као ни са погонским горивом. Ове године почели смо да обучавамо млађе пилоте на „мигови-ма” 29 и 21 и ако наставимо тај тренд у наредној години нећемо имати великих проблема с извршавањем нашег основног задатка – објашњава мајор Јеленковић.

У тој ескадрили изводи се теоријска обука и пилота и техничара, односно оспособљавање. Ипак, просечна старост пилота је око 40 година јер се, наводи мајор, годинама уназад није извршавао налет.

– Надамо се пријему нових авиона те повећању налета. Такође се надам да ћемо увести неколико млађих пилота у систем и тим темпом, у наредне две-три године, добићемо подмладак који ће у 204. ваздухопловној бригади радити наредних деценија – истиче мајор Јеленковић.

Према његовим речима, Бригада је прошла кроз тешке ситуације, али јединство јединице је снажно јер се сви познају дуже од 20 година, што је још један од разлога опстанка јединице. ■

Сања АНЂЕЛКОВИЋ
Снимио Игор САЛИНГЕР

ПРЕЛЕТЕЛИ СВЕ ТЕШКОЋЕ

Припадници 98. ваздухопловне бригаде, којом командује пуковник Александар Бјељић, из дана у дан исказују борбеност и решеност да у сложеним условима наставе са врхунском обуком и обезбеде максималну оспособљеност пилота, техничара и стручњака других профила за извршавање наменских задатака. Ваздухопловна бригада првенствено је намењена за ватрену подршку јединица Копнене војске, извиђање из ваздуха и превозење ваздушним путем, мада у последње време њени припадници све чешће пружају подршку и помажу органима цивилне власти у случају природних непогода.

Летачка обука и исправност ваздухоплова представљају тежиште у раду ваздухопловне бригаде са лађевачког и нишког аеродрома, тако да не чуди што је управо у тим сегментима остварен велики напредак у овој години. Испити и гађања на Интервидовском полигону „Пасуљанске ливаде“ и учешће на антитерористичкој вежби „Штит 2015“ потврдили су, такође, оспособљеност пилота, техничара и стручњака других профила у овом саставу.

статак резервних делова представља велики ограничавајући фактор – истиче заменик команданта бригаде пуковник Дејан Васиљевић.

Летачка обука у 98. ваздухопловној бригади била је ове године изузетно интензивна и огледала се у оспособљавању пилота за извршавање задатака ваздухопловне ватрене подршке и наставку преобуке пилота на авионе J-22 „орав“.

– Млади пилоти реализовали су обуку у ноћном летењу, а главни испит био је на Интервидовском полигону „Пасуљанске ливаде“, где су први пут имали прилику да дејствују убојним средствима – истиче помоћник команданта за операције потпуковник Александар Милићевић.

Он додаје да је обука на хеликоптерима типа „гама“ такође била успешна. Припадници 714. противоклопне хеликоптерске ескадриле прошли су интензивну борбену обуку на полигону „Пасуљанске ливаде“, док ће други део планиране обуке реализовати наредне године. Посебно охрабрују учешће и одлични резултати противоклопне хеликоптерске еска-

друштвена корист од ангажовања ваздухопловаца са лађевачког и нишког аеродрома разлог је више да они примене у свом раду неке нове идеје и решења, али и да користе позитивна искуства из традиције здружене тактичке ваздухопловне јединице, која постоји и ради у континуитету.

Исправност технике

– Највећа достигнућа наше ваздухопловне бригаде у протеклом периоду јесу, свакако, напредак у летачком

оспособљавању и исправности ваздухоплова. Можемо да се похвалимо да из године у годину повећавамо налет пилота, што сигурно не би било могуће без максималног залагања и квалитетног рада људи из састава за ваздухопловно-техничко одржавање, који обављају свој посао одлично и улажу велике напоре да обезбеде исправност технике у ситуацији када недо-

дриле на свим вежбама бригада КоВ, поготово на вежби „Срем“ где су своју вредност доказали у друштву руских ваздухопловних снага.

– Можемо се похвалити да су припадници 119. мешовите хеликоптерске ескадриле и на антитерористичкој вежби „Штит 2015“ приказали врхунску обученост за извођење задатака који су нам по мисији додељени и потврдили способност да пруже подршку специјалним јединицама Војске Србије, МУП-у и цивилним властима у супротстављању тероризму – истиче потпуковник Милићевић.

СИМУЛАТОР ЛЕТА

Пилоти авиона J-22 имају погодност да се могу обучавати и на симулатору лета, намењеном за обуку пилота у инструменталном летењу, стицање тренажа и у обуци за поступке пилота у ванредним ситуацијама. Командир одељења за симулатор лета заставник Владица Томовић истиче да се симулатор просечно месечно користи око 120 сати. Сваки пилот има обавезу да реализује одређен број вежби на симулатору лета пре стварног лета, јер се поступци и лет авиона на симулатору реализују као у стварној ситуацији. Симулатор лета опслужује тим од троје људи.

Значајно место у организационој структури 98. ваздухопловне бригаде има Ваздухопловно-технички батаљон. Састав којим командује мајор Саша Петковић чини све како би створио услове за безбедно летење и извршавање наменских задатака. О каквим пословима је реч, довољно говори податак да се у оквиру само једног повремених прегледа авиона или хеликоптера изврши 786 различитих радњи и поступака и то тако да овлашћени стручњаци са сертификата тима гарантују својим потписима за сваку радњу појединачно.

Мајор Петковић наводи да се у ваздухопловно-техничком батаљону налази чета за снабдевање, чији припадници обезбеђују резервне делове и убојна средства, као и многи други састави, изузетно важни за функционисање ваздухопловне бригаде, почев од ауто-радионице, сервисне станице, падобранске секције и оде-

љења за занатске радове, па до симулатора лета за авион „орао“. Највећа вредност тог батаљона су искусни стручњаци попут заставника Дејана Ивановића и Саше Станојевића, који поред редовног посла своја богата знања преносе и на млађе старешине и професионалне војнике.

Синхронизован тим

Ваздухопловну подршку јединицама Копнене војске и Ваздухопловства и противваздухопловне одбране пружа 119. мешовита хеликоптерска ескадрила, која, уз то, обавља послове превозења, службе трагања и спасавања и помоћи цивилним властима у случају пожара и привредних акцидената. Људи у Обреновцу, Шапцу, Прељанској балуги и многим другим местима сведоци су професионалног и храброг рада припадника те

јединице са нишког аеродрома, којом командује потпуковник Предраг Војнићалијевић.

Од заменика команданта ескадриле потпуковника Верољуба Миленковића сазнајемо да се људи и даље перманентно припремају за задатке евакуације људи, дотура хране или гашења пожара, мада има доста и оних задатака – превозење ваздушним путем, ангажовање за потребе специјалне бригаде, обуку пилота ван састава јединице, оспособљавање млађих пилота по степенима обучености, дејства на полигону „Пасуљанске ливаде“ и дежурство у систему службе трагања и спасавања – којим се обезбеђује тридесетоминутна готовост за полетање и спасавање по-

сада и путника у случају несреће. У овој години није било позива за спасавање, што је добро, јер то значи да није било авионских несрећа.

Мешовита хеликоптерска ескадрила ангажована је и у програму упућивања јединица Војске Србије мултинационалне операције и то у сегменту обуке који се односи на укрцавање и искрцавање људи и терета из ваздухоплова.

АНОНИМНИ ХЕРОЈИ

Борба против поплава имала је и своје анонимне хероје, чија имена и презимена нису позната широј јавности, мада њихова остварења заслужују дивљење грађана Србије. Припадници 161. батаљона за обезбеђење аеродрома радили су даноноћно на одржавању ваздухоплова, али оно што су учинили командир чете за ваздухопловно-техничко обезбеђење мајор Јовица Ђелић, командири одељења заставници Дејан Стаменковић и Драган Павловић и други чланови тог војног колектива представља прави пример пожртвовања и професионализма. У ситуацији када је хеликоптере ангажоване на спасавању људи и добара од поплава требало што пре вратити у употребу, тим са нишког аеродрома отишао је на аеродром код Краљева и прионуо на посао. Они су за 22 часа извршили 200-часовни преглед и уз пробни лет обезбедили ресурс хеликоптера ХТ-40 за даље ангажовање у борби против поплава. Иначе, такав преглед се ради седам дана. Техничари су се показали као прави хероји у ситуацији када је требало за невероватно кратко време вратити хеликоптере у „строј“. Знали су да од њиховог рада зависе животи људи и евакуација угроженог становништва на поплављеном подручју. Нису питали ништа, радили су и ноћу.

Припадници те ескадриле су летачким и техничким капацитетима недавно дали пуни допринос извођењу антитерористичке вежба „Штит 2015“ и на прави начин репрезентовали РВ и ПВО. Мајор Бојан Станковић истиче да су пилоти и техничари хеликоптера ХТ-40 имали специфичан задатак – да лебде ваздухопловом на великој висини и омогуће спуштање специјалаца на кров зграде у условима јаког ветра, кише и смањене видљивости. Капетан Дејан Новаковић подвлачи да је тада дошао до изражаја синхронизован рад посаде хеликоптера, коју чине два пилота и два техничара летача. Један техничар летач, по речима старијег водника прве класе Саше Димитријевића, био је у кабини, а други је на бочним вратима наводио на место где треба да се спусте специјалци.

Та вежба и овогодишње активности ескадриле потврдиле су да рад припадника чете за ваздухопловно-техничко одржавање и тесна сарадња са 161. батаљоном за обезбеђење аеродрома знатно утичу на квалитет одржавања ваздухоплова и ниво исправности.

Ваздухопловни техничари из мешовите хеликоптерске ескадриле и стручњаци из 161. батаљона за обезбеђење аеродрома успели су да у овој години остваре изузетне резултате. Наиме, у рату 1999. године уништено је осам хангара на нишком

ПРЕБАЗИРАЊЕ АВИЈАЦИЈЕ

Ових дана одржава се летачка обука и вежба ловачко-бомбардерске авијацијске ескадриле по елементима пребазирања авијације са аеродрома у Лађевцима на аеродром у Нишу. Реч је о сложеном и важном задатку, који подразумева интензивну летачку обуку 161. батаљона за обезбеђење аеродрома.

аеродрому, а до данас нису изграђени инфраструктурни објекти за смештај хеликоптера и ваздухопловну техничку радионицу. Другим речима, техничари из јединице којом командује потпуковник Зоран Павловић изводе све радове на отвореном простору. Ипак, и у таквим условима, они су успели да обезбеде највећу исправност хеликоптера и максимални налет пилота.

– Поносни смо што смо колегама из 119. хеликоптерске ескадриле омогућили највећи могући налет и што су захваљујући томе остварили врхунску оспособљеност пилота за извршавање најкомплекснијих задатака – каже заменик команданта 161. батаљона за обезбеђење аеродрома мајор Милан Митровић.

Исправност ваздухоплова и летачка обука и даље ће бити тежиште у раду 98. ваздухопловне бригаде. Заменик команданта бригаде пуковник Дејан Васиљевић подвлачи да је врхунска оспособљеност пилота неопходна за извршавање редовних наменских задатака, али и ради одржања постојећег система и припреме за евентуални прихват нове технике.

– Наш задатак је да постојећу ваздухопловну технику користимо на прави начин

и да обезбедимо максимално могућу исправност ваздухоплова и највише стандарде у обуци пилота. Уједно, то је и гаранција да ћемо бити спремни да одговоримо задацима и изазовима уколико дође да набавке вишенаменских борбених авиона и савремених хеликоптера – каже пуковник Васиљевић. ■

Зоран МИЛАДИНОВИЋ

ФОНДОВИ НАДОХВАТ РУКЕ

На путу ка Европској унији, осим тешких реформи и усклађивања закона, налазе се и различити фондови који бесповратним финансијским средствима помажу лакше „сустизање” задатих циљева. Ипак, слаба обавештеност, недовољна заинтересованост или страх од још једног придатог посла, коче наше јединице и установе да „узму део европског колача”.

Некадашња Дирекција за управљање пројектима Сектора за буџет и финансије добила је у мају ове године додатну надлежност над европским интеграцијама из делокруга Министарства одбране и организационо подчињена Сектору за политику одбране, при чему није повећан број запослених, већ јој је додељен кадар из система који је и раније радио на пословима повезаним с процесом приступања Европској унији, само у оквиру других структура. Ипак, посао нису почели од нуле, јер је већина процеса везаних за „трасирање европског пута” из надлежности система одбране покренута и пре успостављања Дирекције с њеним садашњим надлежностима. Стављање свега под један кров омогућило је централизовано управљање активностима које су се раније одвијале на више колосека и из више праваца.

ЗАДАЦИ ПРЕД НАМА

– Потписивање Административног уговора с Европском одбрамбеном агенцијом из децембра 2013. године је велико достигнуће. У будућности нас очекује укључивање у институционалну и политичко-војну димензију Европске уније, учешће у иницијативама за изградњу одбрамбених способности Уније, те прикључење Војске Србије у снаге за брзо реаговање (борбене групе) – каже пуковник Штрбац и наглашава да нас очекује још једна битна новина – измена законских аката која би омогућила учешће цивилног особља у мултинационалним операцијама.

жовања у мисијама под мандатом ЕУ и Уједињених нација. Искуство стечено ангажовањем у борбеним групама додатно би допринело уједначавању стандарда обучености, опремања и употребе јединица Војске Србије с одговарајућим снагама земаља чланица европске организације. Истовремено, не би било у супротности с концептом војне неутралности, јер у борбеним групама учествују и државе које нису чланице НАТО-а.

– Одлуку о приступању Концепту борбених група треба посматрати као исказивање опредељења наше владе да се интензивније ангажује у Заједничкој безбедносној и одбрамбеној политици Европске уније, ради бржег интегрисања наше земље у њену безбедносну архитектуру. Такво ангажовање може унапредити спољнополитичке позиције државе и позитивно утицати на њен положај у општим и безбедносним међународним интеграцијама – каже пуковник Штрбац и истиче да је тренутак у коме је одлука донета вероватно повезан с потребом да се појача спољнополитички наступ у току процеса преговора о приступању Унији и уочи отварања поглавља 31.

У Дирекцији истичу да је успешно разрешено питање комуникације између Дирекције за европске интеграције и управљање пројектима и чланова преговарачких група, чиме се омогућава ефикаснији наступ према

Осим повећања ефикасности Министарства одбране у давању доприноса ширем процесу прилагођавања читаве наше државе и друштва европским стандардима, Дирекцији је поверена још једна значајна улога – да буде спона између јединица и доступних фондова из којих је могуће обезбедити средства за побољшање услова рада, образовање и обуку припадника система одбране.

Пут ка Европи

Република Србија недвосмислено се определила да буде део европске породице. Ипак, на том путу државу и државне институције чека много посла. Тренутни приоритет Владе представља усклађивање националних закона и прописа с правним тековинама Европске уније. Допринос том процесу дају и припадници система одбране, који се ангажују у преговарачким групама. Праћење и координација њихових активности, уз пружање стручне помоћи у најширем смислу, део је посла Дирекције.

– Конкретно, наш је задатак израда анализе рада тела Европске уније из надлежности и за потребе Министарства одбране, давање ставова и мишљења о учешћу представника система одбране на активностима у оквиру процеса приступања, као и

сарадња и информисање релевантних структура у систему одбране о планираним и спроведеним активностима – каже директорка Дирекције пуковник др Катарина Штрбац, напомињући да представници те организационе целине учествују у свим активностима које су у вези с европским интеграцијама из надлежности система одбране, обезбеђујући сарадњу са члановима преговарачких група и представницима релевантних домаћих и међународних институција надлежних за приступање наше земље Унији.

Осим тога, Дирекција обавештава и информиса све структуре унутар система о испуњеним и планираним задацима и активностима које се односе на област европских интеграција. Према значају за систем одбране и обухватању основних надлежности Министарства одбране и Војске, издваја се учешће у преговарачком тиму за поглавље број 31 – Заједничка спољна, безбедносна и одбрамбена политика – које је једно од 20 преговарачких поглавља у којима Министарство одбране учествује.

– Приликом израде Годишњег извештаја Европске комисије о напретку Републике Србије у процесу европских интеграција Дирекција има задатак да од надлежних организационих јединица прикупи податке који могу бити од значаја за израду прилога Министарства одбране за овај извештај. Потом тај материјал обједињује и доставља Канцеларији за европске интеграције – објашњава руководилац Групе за европске интеграције војни службеник Милан С. Милутиновић, напомињући да тај прилог садржи сажет преглед остварених резултата и најважнијих достигнућа система одбране у анализираном, најчешће тромесечном периоду.

У јулу ове године Влада Србије донела је Закључак о приступању Концепту борбених група, као делу Заједничке безбедносне и одбрамбене политике. Нема сумње да наша војска има квалитетне људске и материјалне ресурсе који би је достојно представљали у мултинационалним саставима попут борбених група Европске уније. То се најјасније може видети у високим оценама њеног досадашњег анга-

ПОУЗДАН ПАРТНЕР

Од 2012. године до данас, припадници наше војске били су ангажовани у пет војних мисија под окриљем Европске уније, од којих су четири и даље активне: војној операцији поморских снага за спречавање, превенцију и сузбијање деловања пирата и оружаних пљачки дуж обале Сомалије (EUNAVFOR Somalia – Operation ATALANTA), мултинационалној операцији за подршку у јачању државних институција Сомалије (EUTM Somalia), мисији Европске уније за обуку војних и безбедносних снага Малија (EUTM Mali), те војним операцијама у Централноафричкој Републици (EUMAM RCA и EUFOR RCA).

другим државним органима ангажованим у процесу приступања унији, скраћивање рокова у размени информације и успостављање централизованог система у Министарству одбране који ће се односити на послове везане за приступне преговоре. Један од кључних задатака Дирекције за наредни период је израда директива које би се односиле на европске интеграције и управљање пројектима, којима би се прецизно регулисала та питања у Министарству одбране и Војсци Србије.

У протеклом периоду, истичу они, најважнија активност била је организовање састанка са свим именованим члановима у току преговора са Европском унијом којим је председавао генерал-мајор Слађан Ђорђевић, заступник помоћника министра одбране за политику одбране.

Доступни фондови

Осим пружања стручне подршке европским интеграцијама, Дирекцији је поверен још један битан задатак – управљање пројектима. Министарство одбране и Војска Србије осим примарног, буџетског финансирања, средства могу прибавити и на основу билатералне сарадње (донације преко билатералне војне сарадње и цивилне сарадње) и из различитих фондова подршке Европске уније.

– Треба имати на уму да су донатори наклоњенији пројектима који системски решавају неки проблем. Траже да имају циљеве и резултате који су транспарентни и одрживи. Битно им је да сама институција која је корисник донације има своје приоритете, иако неретко и сам донатор, било да се ради о Европској унији или билатералној подршци, има бар начелно одређене области финансирања. Специфичност код фондова Уније је што циљеви пројеката треба да се односе на јачање капацитета и свести, као и имплементацију прописа – наводи руководиоца Групе за управљање пројектима војна службеница Кристина Арсић, и тврди да се само мањи део односи на набавку опреме, а да је управо то најчешћи захтев корисника донација.

Важно је, наглашава она, разумети да за пројекте увек конкурише Министарство, као правни субјекат, док директни корисник донације може бити било која организациона целина. Пројектне идеје потичу од јединица које их, преко себи надређених структура, достављају Дирекцији, а затим приступају заједничкој изради пројектних предлога.

Арсићева истиче да је у досадашњој пракси био велики број захте-

Пуковник др Каџарина Шћирбац

БОРБЕНЕ ГРУПЕ

Борбене групе су најмање самоодрживе војне формације под командом Европске уније. Намене су за брзо извођење операција у удаљеним кризним подручјима, које би Унија покретала у координацији с осталим међународним актерима. Могу бити претходница мисија под мандатом УН или инструмент за самостално спровођење Заједничке спољне и безбедносне политике ЕУ. Важно је нагласити да држава која даје снаге за учешће у некој од борбених група, пре сваког ангажовања у операцијама, задржава суверено право самосталног одлучивања о томе да ли ће их употребити у конкретној мисији или не. Иако је тај концепт оперативан већ скоро читаву деценију, борбене групе до сада ниједном нису употребљене у пракси, за разрешење неке од кризних ситуација. Узрок томе треба тражити у неопходности постизања консензуса на нивоу 28 држава чланица Уније, пре евентуалне одлуке о њиховом ангажовању.

ва за опремање специфичном и канцеларијском опремом. Међутим, Дирекција се труди да изврши неки вид едукације и информисања организационих целина МО и ВС како би се користиле и остале предности пројектног планирања осим набавке, већ пројекти морају да се односе на јачање капацитета система одбране.

– У различитим фондовима Европске уније могу се пронаћи средства за финансирање разних видова

едукације, представљања примера добре праксе њених држава чланица или држава донатора у одређеним областима, њихова примена у нашим процедурама, те коришћење техничке помоћи у примени и доношењу нових прописа – каже Арсићева. Она додаје да јединица која има идеју за пројекат може

да се, преко себи надређене организационе целине, обрати Дирекцији тако што ће написати иницијални акт у коме ће ту идеју образложити, а коју да ће даље у сарадњи с Дирекцијом уобличити у форму прихватљивог пројекта.

Од идеје до реализације

На веб-сајту Дирекције постоји образац пројектног предлога који јединицама може да помогне у формулисању захтева. Тај образац не треба да буде оптерећење, јер се од предлагача не тражи да буде прецизан и да попуни сва поља. Образац у првом контакту служи како би предлагачи имали информацију о подацима који су потребни да би се написао свеобухватни пројекат. Следећи корак јесте његова израда којом руководи Дирекција, а при чему је веома битна сарадња с предлагачем. Зато је важно да јединице одреде контакт особе са којима запослени у Дирекцији сарађују на изради пројекта, након чије израде започиње процедура прибављања мишљења и

сагласности, достављања предлога пројеката донатору као и информисање донатора о приоритетним пројектима, а што је у надлежности Дирекције.

– После потписивања протокола о сарадњи или финансијског споразума за одређени пројекат, организациона јединица – крајњи корисник донације преузима спровођење пројекта, извештава Дирекцију о свим фазама, а она прати њено спровођење и информисање донатора о реализацији пројекта – каже руководилац Групе за управљање пројектима, подсећајући да идеје потичу искључиво од организационих јединица, тако да број и квалитет пројеката зависи само од њих.

Кристина Арсић истиче да се највећи део пројеката до сада односио на опремање специфичном опремом, која је потпомогла дигитализацији докумената и њиховој бржој обради, умрежавању одређених служби и олакшаној едукацији. Осим тога, Министарство одбране добило је и финансијску подршку билатералних донатора и фондова Европске уније у оквиру треће мисије – подршка у случају природних непогода и катастрофа, која се огледа у набавци опреме за превенцију и реаговање у ванредним ситуацијама у вредности преко 1.500.000 евра.

– У протекле две године написан је велики број пројеката укупне вредности око 850.000 евра, финансираних претежно посредством билатералне сарадње. Такође, девет пројеката финансирано је преко програма ЕУ-ТАИЕХ, од чега шест експертских мисија и три студијске посете – каже Арсићева, додајући да Министарство одбране учествује и у једном ИПА пројекту, преко ког ће Војногеографски институт добити опрему у вредности од око 1.200.000 евра.

Директорка Дирекције истиче да је од кључне важности да надређене структуре пруже подршку једи-

ницама у предлагању пројеката, али и избору људи који ће имати улогу контакт особа. Тима људима би требало омогућити виши степен флексибилности у раду, како би били у стању да обезбеде стручне податке и подршку у вези са предметом којим се пројекат бави.

Фондови нуде велике могућности – образовање и обуку, набавку технике која потпомаже умрежавања и лакшу обраду података, набавку неборбене опреме... речју, подизање свести и квалитета рада.

Заједнички задатак запослених у Дирекцији и колега у јединицама мора бити унапређење комуникације између њих, уз отклањање баријера које понекад подигну недовољно знање, недостатак поверења или одсуство информација. Веома је важно повећати заинтересованост јединица и установа за пројекте и учинити је сразмерном могућностима и потенцијалној добити по систем одбране. Свесни смо оптерећења

Кристина Арсић

ња јединица и људства у извршавању редовних задатака, али сматрамо да и поред њих не би требало занемарити користи које пројекти могу донети. Изузетно је важно да се руководеће структуре према идеји о изради пројекта не односе као „према још једном придодатом послу“ који би најбоље било на сваки могући начин избећи, јер штета је да опредељени новац пропада услед недостатка наше воље да се покренемо и дођемо по њега. ■

Мирјана КРСТОВИЋ

Снимила Душка СТЕФАНОВИЋ

– ИПА програм (Instrument for Pre-accession Assistance – IPA 2 2014–2020) представља подршку државама кандидатима и потенцијалним кандидатима ЕУ и усмерен је на достизање резултата и стратешки приступ кључним реформама. Такође, обезбеђује средства за финансирање: реформи као дела припрема за чланство у ЕУ и изградње институција и капацитета, друштвено-економског и регионалног развоја, запошљавања, социјалне политике, образовања, унапређења равноправности полова и развој људских ресурса, пољопривреде и руралног развоја, регионалне и територијалне сарадње.

Хоризонт 2020 је програм финансирања науке и технолошког развоја који се интензивно фокусира на иновације.

ТАИЕХ (Technical Assistance and Information Exchange) је инструмент Европске комисије чији је циљ пружање краткорочне помоћи новим државама чланицама ЕУ, земљама кандидатима и земљама западног Балкана код усклађивања домаћих прописа са правним тековинама Уније, као и њиховог спровођења.

Програм НАТО-а – Science for Peace – промовише регионалну безбедност и сарадњу између Алијансе и партнерских земаља. Финансира сарадњу између научника који се баве питањем безбедности из најмање једне земље НАТО-а и најмање једне партнерске земље или земље Медитеранског дијалога. Приоритети Програма су: борба против тероризма, енергетска безбедност, сајбер одбрана, одбрана од ХБРН (хемијских, биолошких, радиоактивних и нуклеарних агенаса), заштита животне средине, подршка НАТО вођеним организацијама и мисијама, безбедност у вези са напредним технологијама, безбедност граница и лука, детекција мина и неексплодираних убојних средстава, људски и социјални аспекти безбедности и остале пројекте на тему безбедности уколико су у вези са стратешким циљевима Алијансе.

ВОЈНОМЕДИЦИНСКИ ЦЕНТАР НОВИ САД

ЛЕЧИ И БОЛЕСТ И ЧОВЕКА

Војна здравствена установа у Новом Саду, или како је популарно у Војводини називају војна болница на Петроварадину, захваљујући преданом раду запослених и њиховом свакодневном настојању да данас буду бољи у односу на јуче, на истом месту, на истим темељима, с истим задацима постоји и опстаје већ 229 година

Војномедицински центар у Новом Саду (ВМЦ) стационарног је типа и једина је таква установа на територији Војводине. Некада велика здравствена установа с око 1.200 кревета, данас

има 120 болничких места, од којих 60 на хируршком, 50 на интерном и десет на неуропсихијатријском одељењу.

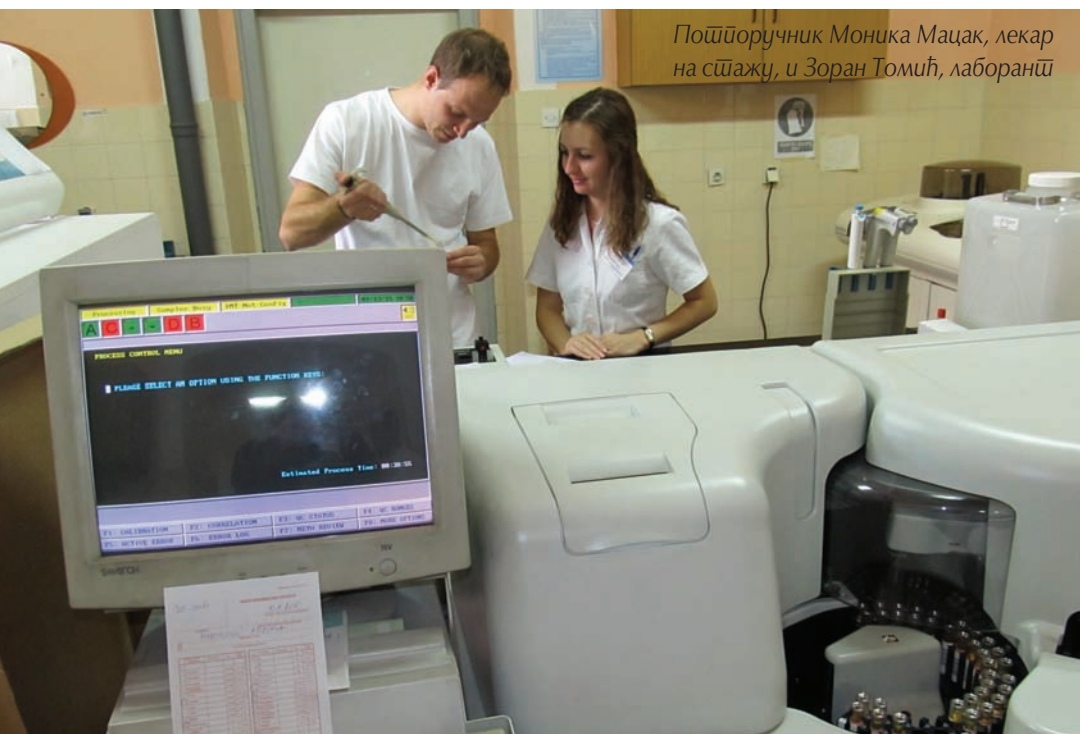
Према Уговору с Републичким фондом за здравствено осигурање, који је потписан пре три године, око поло-

вина постеља предвиђена је за цивилне пацијенте. Ипак, мора се имати на уму да војни осигуранци, запослени у Војсци, војни пензионери и чланови њихових породица нису запостављени, нити им је по било ком основу ускраћено квалитетно здравствено збрињавање.

– Да би се функционисало и опстало капацитети морају бити искоришћени у пуној мери – каже пуковник Братољуб Бркљача, управник Војномедицинског центра. – У одређеном смислу ВМЦ, као мала општа болница у Новом Саду, са солидно организованом терцијарном здравственом заштитом, уз домове здравља, Хитну медицинску помоћ, Клинички центар и институте, представља и својеврсну градску болницу – секундарни ниво здравствене заштите војних осигураника и грађана с територије Јужнобачког, те осталих војвођанских округа.

Када је о војном здравству реч, не сме се сметнути с ума да је његов

Пошторучник Моника Мацак, лекар на сменама, и Зоран Томић, лаборант

ВИШЕ ОД ЛЕЧЕЊА

Савремена медицина може много тога, али не све. Добри лекари треба да лече комплетног човека, јер је болест његов део у неком тренутку живота. Рањеник који, примера ради, лежи у заробљеништву, у најчистијим ординацијама и амбулантама, и поред најбоље опреме, најсавременијих апарата спорје оздрави. Човек има нешто што машине, иако су многа добра донеле, немају. То је душа, оних 18 до 27 грама људске тежине. Стога, с много посвећености, како се каже с душом, у нашој установи настојимо да лечимо и болест и човека – каже управник Војномедицинског центра у Новом Саду.

Припрема мамографа – Александар Марковић, главни радиолошки стручњак

значајан задатак припрема и оспособљавање за деловање у ванредним ситуацијама. Због тога су надлежни у Војномедицинском центру, ради пуне кадром и потребним материјалним средствима, у сталном контакту с Регионалним центром Министарства одбране Нови Сад, што обезбеђује

ефикасно функционисање и у ванредним околностима.

У време агресије НАТО-а на СРЈ 1999. године, после рушења новосадских мостова, због нестанка воде и струје, институт, амбуланта и дом здравља у Школи унутрашњих послова у Сремској Каменици обуставили су рад. Војна болница је тада радила двадесет и четири часа дневно, свих 78 дана бомбардовања, без иједне интрахоспиталне инфекције. За време прошлгодишњих мајских поплава, из сремскомитровачке болнице у ВМЦ премештено је тридесетак болесника. Иако је било доста пацијената с инфицираним ранама, запосленима у Војномедицинском центру било је довољно тек четрдесетак минута да их приме и сместе, те да им обезбеде одговарајући болнички третман. Многи од тада хоспитализованих болесника изразили су жељу да до краја лечења остану у војној болници.

– Медицинско особље, лекари и медицински техничари уче исте школе. Теоретски, располажу приближно

У ЛЕПОМ АМБИЈЕНТУ

Поред ординација, кабинета, болесничких соба, Војномедицински центар чини и парк с више од две стотине стабала кестена и липе, чији је идејни творац Роберт Кох, један од најпознатијих лекара у историји медицине, из времена док је овим простором харала маларија. Распоред стабала је такав да смањује број маларичних комараца. Поред тога, парк у коме пацијенти могу да одмарају, оплеменењује и неколико скулптура познатих новосадских вајара, а као својеврсни духовни додатак лечењу у њему се налази и Храм Светог Апостола Павла.

истим знањем. Ипак, разлика између војног или било ког другог здравства јесте у војничкој дисциплини – истиче пуковник Бркљача.

Без обзира на то што и новосадској војној болници недостаје особље различитих профила, као и савремених медицинских апарата и уређаја, уз изузетно разумевање и сарадњу с Управом за војно здравство Министарства одбране, недавно су купље-

Офталмолог Сабина Фиђуљанин Садиковић

ни савремени болеснички кревети за интензивну негу, нови стуб за лапароскопске операције, гастроскоп и ендоскоп. У току је набавка покретног хируршког рендгена и нове опреме за стоматологију. Захваљујући донацијам прибављен је и мамограф.

У солидно опремљеној лабораторији поред класичних налаза раде се и тумор маркери и хормони. Квалитетно је опремљена и гинеколошка амбуланта. Захваљујући доброј сарадњи и угледу који Центар ужива, надлежни у Новом Саду обећали су и помоћ за комплетно опремање и треће хируршке сале, чиме ће и капацитети хирургије бити увећани.

Према речима управника ВМЦ-а, неопходно је опремити и кардиолошки, ОРЛ и кабинет за офталмологију. Такође, треба повећати број ултразвучних апарата, што би свакако смањило листе чекања, а одразило би се и на квалитет рада.

Да је кадар Војномедицинског центра одговоран и предан послу сведоче награде и признања која су добили – Орден Светог Саве II степена, Октобарска награда Града Новог Сада и Орден капетана Мише Анастасијевића. ■

Будимир М. ПОПАДИЋ

РАНА КА

Пуковник доцент др Небојша Ђенић, ангажован као главни хирург српске војне болнице „Srbscop 2” у мировној мисији Уједињених нација MINUSCA у Бангију, главном граду Централноафричке Републике, после две и по деценије успешне каријере, три мировне мисије и мноштва професионалних искушења, присећајући се својих почетака у Баковици, као највећи будући изазов види едукацију и помоћ младим колегама како не би стрепели могу ли успешно да збрину сваког повређеног, већ како би били оспособљени да успешно савладају све професионалне изазове радећи у условима ограничених ресурса

Ратни хирург не постајете својом жељом већ сте предодређени Божјом вољом. Тако објашњавам и разумем свој животни и професионални пут. Дете сам из официрске породице и моји су преци увек часно бранили свој народ и отаџбину. Као студент медицине нисам много размишљао о рату и жртвама ратних сукоба, али каријеру лекара обележио ми је трагични распад Југославије и од тада су ми рат и ратна патња саставни део живота и професионалног ангажовања – каже доцент Медицинског факултета Универзитета у Нишу,

специјалиста опште хирургије и суб-специјалиста из трауматологије пуковник др Небојша Ђенић, који је хируршку каријеру започео у нишкој Војној болници, установи која је, како истиче, по значају за Србију, одавно прерасла регионални контекст југа наше земље и представља озбиљну институцију војне медицине и ратне хирургије.

Већи део специјализације завршио је на Војномедицинској академији у Београду, која, уз домаћа, баштини и бројна интернационална достигнућа из ратне медицине, где је имао прилику да проучава научне и експе-

рименталне радове које је та врхунска војна установа годинама успешно изводила и чији су научни закључци и даље веома актуелни.

Комплексност ратне ране

– Током специјализације из опште хирургије, да бисте стекли услове за излазак на завршни испит, чекала су вас четири колоквијума посвећена ратној рани. Осим учења из уџбеника ратне хирургије, подразумевало се проучавање великог броја објављених стручних и научних радова и доктората. На мене је свака-

О ЦЕНТАР СВЕТА

31

Пуковник др Небојша Ђенић

ко највећи утисак оставила докторска дисертација професора Тодорића, у којој се бавио балистичким ефектима различитих врста аутоматских пушака. Те пушке су и данас у употреби, а њихови пројектили одликују се великим почетним убрзањем и остављају специфичне повреде с експлозивним ефектом приликом проласка кроз погођена ткива. Тек тада сам разумео колико је комплексна наука која проу-

MASCAL KAO NAJVEĆI IZAZOV

– Највећи изазов с којим се хирург у ратној зони може сусрести је „mascal“, ситуација масовног повређивања, када је највеће искушење за хируршки тим утврђивање приоритета, прављење распореда, јер имате десетак рањеника у истом тренутку. Такве ситуације су потпуно неуобичајене за мисију УН, али имао сам то на истом месту и пре пет година.

чава ратну рану – каже др Ђенић и објашњава да „стрелна рана“ захтева од хирурга да разуме балистичке карактеристике при кретању пројектила кроз ткиво и ефекте које оставља трансфером кинетичке енергије, и да то чини основу научне области терминалне балистике.

Диплома општег хирурга није му уручена на свечаности коју традиционално једном годишње организује ВМА, јер је већ био на извршењу задатка у истуреној хируршкој болници на Космету, где је „оверавао“ знање стечено током студија.

– Сећам се да сам вече пре одласка на терен изнова читао литературу из ратне хирургије, а на питање супруге зашто то чиним, рекао сам да сам забринут хоћу ли умети успешно да збринем сваку ратну повреду на коју наиђем. Вероватно сам управо тад први пут схватио да ће ратна рана бити мој вечити изазов, а све што знам као хирург бити непрекидно на искушењима. Тако је и било, јер је сваки сукоб у нашој земљи подразумевао и слање хируршких тимова што

ближе месту сукоба, како би унутар тзв. „златног сата“ од повређивања, могли пружити ефикасну помоћ рањеницима из тријажне категорије „примарног приоритета“.

Пуковник Ђенић истиче да није довољно само учествовати у збрињавању рањеника, „јер вас то води у заблуду како знате све што је битно за разумевање ратне ране“, већ је неопходно непрестано усавршавање, због чега је одлазио у најбоље европске центре, који изучавају и едукују хирурге у третману ратне ране.

Чад, Уганда, Сомалија...

– Током усавршавања у Норвешкој први пут сам се сусрео с теоријским и практичним знањем из тзв. „Damage control surgery“, а касније сам новостечено знање обнављао са америчким војним хирурзима на међународним санитетским вежбама у оквиру Програма „Партнерство за мир“. Завршио сам и курсеве за више војне санитетске официре у центру Оберамергау у Немачкој, где смо, између осталог, упознати са стандардном болничком опремом и процедурама које се примењују у болницама нивоа 2 – каже др Ђенић, који је био учесник процедуре за добијање међународног сертификата за српску војну болницу нивоа 2, након које смо, почев од 2008. године, могли

бити ангажовани у мировним мисијама ван земље, што представља другу мисију Војске Србије.

Непрекидна едукација и прилагођавање прописима УН омогућили су Војсци Србије 2010. године да упути први самостални медицински контингент у мировну мисију „MINURCAT“ у Чаду и Централноафричкој Републици. Тај контингент није био самоодржив, јер није укључивао логистичку подршку.

– У тој мировној мисији, поред дужности команданта болнице и СНП, обављао сам и задатке општег хирурга. Први пут смо се суочили са решавањем масовно повређених припадника УН од рана нанетих ватреним оружјем. На завршној конференцији мисије специјални изасланик генералног секретара Уједињених нација посебно је захвалио на успешно обављеним задацима српској војној болници – каже наш ратни хирург, који је, после тог искуства, 2012. и 2013. године обављао дужност начелника санитета у тренинг мисији Европске уније у Уганди и Сомалији (EUTM – Somalia), док је у Могадишу учествовао у формирању болнице Уније нивоа 2.

СЈАЈНА ШКОЛА ВМА

– Специфичност мисије у Централноафричкој Републици је што је Банги епицентар сукоба и све што се деси на улици, осети се у српској војној болници. Много је повреда нанетих ватреним оружјем и експлозивним направама, што је велики изазов у односу на претходне мисије. Тим који предводим, те младе људе нисам познавао, али одлично смо се уклопили. Три лекара и четири медицинска техничара, као и ја, прошли су исту сјајну школу ВМА, а исти принципи важе и у Нишу и у Новом Саду, па нам није требало много да се уиграмо, а ми, нешто старији, нажалост, имамо велико ратно искуство током претходне две деценије. Управо је најзначајније то што се моје искуство преплиће с амбицијама младих колега, који су пуни знања, али и жеље да нешто ново науче, а овде за то имају прилику.

У МИСИЈИ СА СУПРУГОМ

– Супруга Весна и ја заједно смо у Војсци четврт века, наша каријера је пре толико времена започела заједничким радом у једној гарнизонској амбуланти, након чега смо прошли и специјализацију на ВМА, а радимо заједно и у нишкој Војној болници, где је она специјалиста за инфективне и тропске болести. До заједничког ангажмана у мисији MINUSCA дошло је спонтано, више пута сам је, током претходних мисија, консултовао у вези са инфектолошким случајевима телефоном или „скајпом“, а сада је то овде много лакше. Често смо у прилици да одстрањујемо разне паразите из коже, а имали смо и случајеве тифуса са перфорацијама, што није типично „хируршка ствар“, јер је реч о заразном обољењу које је довело до перфорације, па је сарадња инфектолога и хирурга, у том смислу, неопходна.

Пуковник др Небојша Ђенић, који је, још нешто мање од месец дана, ангажован као главни хирург српске војне болнице „Srbcop 2“ у мировној мисији УН MINUSCA у Бангију, каже да то ангажовање за њега има посебан значај, јер је у прилици да новој генерацији младих хирурга и анестезиолога помогне да теоретско знање, стечено о ратној хирургији и тријажи рањеника, практично примене.

– Надам се да ћемо оспособити нову генерацију војних доктора који ће се правилно односити према задацима и изазовима у ратној зони. Циљ јесте да науче како да успешно савладају све професионалне изазове, радећи у условима ограничених ресурса.

Због боравка у мисији у Централноафричкој Републици пуковнику Ђенићу се, уз поновљени рад у условима масовног повређивања с великим бројем ратних рана, пона-

вља да није у прилици да присуствује манифестацијама које потврђују његов формални професионални напредак.

– Био сам спречен да будем на сопственој промоцији у доктора медицинских наука. Прошле године сам, пред мешовитом комисијом професора с ВМА и академика и професора с Медицинског факултета Универзитета у Нишу, одбранио докторску тезу „Затварање стрелне ране применом фибринског лепка са антибиотиком“, а 2014. положио сам и ужеспецијалистички испит из научне области трауматологије и одбранио рад – „Хируршка обрада стрелних рана дужих од 100 мм изазваних аутоматском пушком“, а на катедри за Хирургију Медицинског факултета Универзитета у Нишу изабран сам у наставно звање доцента. Али, није битно, потребнији сам овде. ■

Владимир ВЈЕШТИЋ

Децембарска традиција Уметничког ансамбла Министарства одбране „Станислав Бинички”, новогодишњи концерт за грађане Београда, и ове зиме биће настављена манифестацијом „На лепом плавом Дунаву”. На концерту 27. децембра биће изведена популарна дела уметничке музике у новим аранжманима маестра Војкана Борисављевића.

Под његовом диригентском палицом наступиће вокални солисти Јадранка Јовановић, Оливера Меркурио из Италије, Невена Матић, Оливер Њего, Дејан Максимовић и Драгутин Матић, као и инструментални солисти Едит Македонска, Урош Кованџић, Виктор Исаковић, Душко Стаменковић, Никола Живковић, Мирјана Вукадиновић и Ненад Нинковић. На репертоару концерта биће композиције Штрауса, Шумана, Вердија, Чајковског, Моцарта, Бизеа...

Начелник Уметничког ансамбла „Станислав Бинички” капетан фрегате Светозар Василески истиче је да је година иза њих била веома успешна.

– Дугогодишњом традицијом, визуелном и програмском прилагодљивошћу и квалитетним радом постали смо репрезент уметничког стваралаштва у Министарству одбране и Војсци Србије. Одржали смо велики број наступа и успели смо да под кров Дома Војске Србије вратимо концерте класичне музике. На њима су учествовали млади уметници, као и солисти из иностранства, а имали смо и неколико заједничких концерата са страним армијама – нагласио је начелник Ансамбла.

Концерти су изазвали велику пажњу публике. Уметнички ансамбл је уз своје редовне концертне делатности био и део државног протокола и сарађивао с великим бројем институција у Београду и Србији. ■

ИЗЛОЖБА „ЗИМА” У ДОМУ ВОЈСКЕ

Традиционална децембарска изложба „Зима” Ликовне групе Војне академије отворена је 3. децембра у Малој галерији Дома Војске Србије. Изложена су 44 рада 32 аутора, који су користили различите технике: акварел, гваш, темпера, акрил и уље.

Према речима академског сликара Горана Остојића Вида, Ликовну групу „при Војсци” после рата чинили су и многи познати уметници, међу којима и Ђорђе Андрејевић Кун. Он је истакао да изложба има велики значај, јер доприноси очувању идентитета групе која на специфичан начин спаја културу и одбрану земље још од 1947. године. ■

ОПЕРСКО ВЕЧЕ „ПУТ КА БЕЛКАНТУ”

У Свечаној сали Дома Војске Србије трећег дана децембра одржано је још једно оперско вече из циклуса „Пут ка Белканту”, у извођењу Уметничког ансамбла Министарства одбране „Станислав Бинички” и младих уметника с Факултета музичких уметности из Београда. Изводећи дела композитора попут Росинија, Дворжака, Бизеа и Пучинија, одабрани актуелни и дипломирани студенти су уз диригента Весну Шоуц и професора Николу Китановског приказали публици новостечене вештине и знање из области уметничког певања. ■

КЊИГА О СРПСКО-БУГАРСКОМ РАТУ

Медија центар „Одбрана” промовисао је 8. децембра најновије издање „Српска војска у рату са Бугарском 1885–1886 – са приповеткама Бранислава Нушића из тог периода”, аутора Душана Бапца. На промоцији у Свечаној сали Дома Војске Србије аутор је читаоцима приближио заборављену тему у време када се навршава 130 година од почетка српско-бугарског рата, јединог ратног сукоба у савременој историји српске државе који је Србија изгубила. Анализирајући организацију српске војске, њене активности у ратним операцијама, наоружање, опрему, униформе, као и систем одликовања, медаља и споменица, Душан Бапца је настојао да објасни узроке пораза, али и његове последице. ■

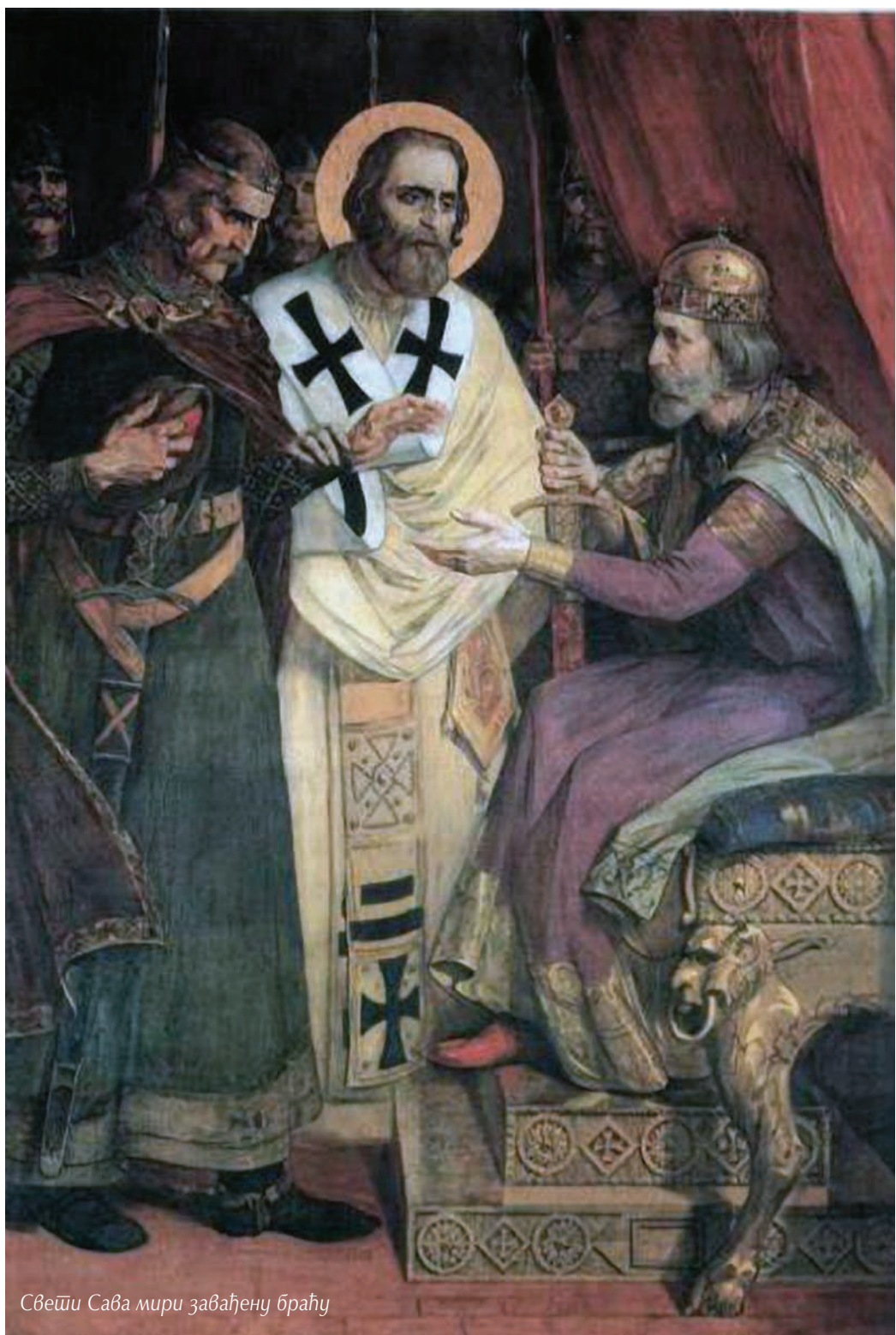
ВЕРА И ВОЈСКА

САГЛАСЈЕ ДРЖАВЕ И

Уредба о вршењу верске службе у нашој војсци заснована је на моделу кооперативне одвојености државе и црква и верских заједница, што по питању начина уређености остваривања слободе вероисповести у Војсци Србије сведочи о опредељењу за једновремени ослонац и на традиционално и на савремено

ПИШЕ **Стевица С. КАРАПАНИН**

Под појмом места и улоге црква и верских заједница у данашње време подразумева се, пре свега, њихова одвојеност од државе. Међутим, та одвојеност, у нашем друштву често схватана на погрешан начин, односи се искључиво на област компетенција и надлежности, што не значи да оне у исто време не могу бити у кооперацији. У настојању да се то питање уреди на што бољи начин, у савременом свету усталила су се три основна правна модела. Богољуб Шијаковић, међутим, помиње и четврти модел признатих цркава. Чињеница је да ниједан од њих не може у потпуности елиминисати противречности световне и духовне сфере, и не може испољавати амбиције да

Свети Сава мири завађену браћу

ЦРКВЕ

буде коначан. Такође, сви постојећи модели непрекидно су изложени искуственим проверама, па су подложни и променама, због чега је у уређеним друштвима неприхватљиво да се модел према коме се има нарочита склоност прокламује као једино прихватљив.

У данашње време постоје многобројна питања која су од заједничког интереса за државе и цркве и верске заједнице и она су углавном заступљена у свим моделима, при чему сва питања која се испољавају у виду проблема нису на исти начин решена. Правилности схватања односа државе и црква у савременом свету, када је реч о нашој земљи, у знатној мери допринела је и Београдска отворена школа студијом „Предлог политике унапређења учешћа црква и верских заједница у друштвеном и политичком животу Србије“, чијем је објављивању претходила конференција.

Одвојеност од државе

У Француској, као најпознатијем представнику модела према коме су држава и црква и верске заједнице одвојене, тежња за стриктном одвојеношћу појавила се још у време револуције 1789. године. Основна замисао била је да се све активности одвијају као потпуно одвојени процеси. У пракси су, међутим, приликом примене тог модела одувек биле присутне бројне противречности, од

ВРАЋАЊЕ ВЕРСКЕ СЛУЖБЕ У ВОЈСКУ

Неодговарајућим тумачењем члана 11. и члана 44. Устава Републике Србије приликом ближег уређивања области остваривања слободе вероисповести у Војсци Србије, процес враћања верске службе у Војску знатно је успорен. Ради превазилажења тог, у суштини непотребног спора, било је неопходно улагати додатне напоре у анализи односа држава и црква и верских заједница.

Због тога ће и у будућности приликом разматрања питања остваривања слободе вероисповести и имплементације Уредбе о вршењу верске службе у нашој војсци бити потребно подсећати на неке, у савременом свету познате и устаљене, правне моделе уређености односа држава и црква и верских заједница.

којих су најпознатије оне у области верске наставе и властништва над верским објектима и надлежностима око њихове изградње и одржавања.

Један од типичних представника тог модела јесте и Турска, у којој постоји покушај успостављања доминације државе над црквама и верским заједницама, што је присутно још од укидања монархије 1923. године и спровођења реформи Кемала Ататурка. Ни турски модел није без противречности, а најпознатија је она да верску наставу финансира и контролише држава, и то само за сунитске муслимане, док истовремено верски службеници школовани о државном трошку немају право да се запосле у државној служби.

У обе државе све чешће се може чути да је у пракси немогуће потпуно одвајање духовне од јавне сфере и да је неопходно ублажити стриктни и у пракси непримењив концепт одвојености. Некадашњи милитантни лаицизам, мотивисан непријатељским односом власти према црквама и верским заједницама и са тежњом за њиховим елими-

Максимилијан Робеспијер, један од вођа Француске револуције

Заклетва председника САД

нисањем из јавног живота, постепено прераста у таковзани менаџментски лаицизам.

С друге стране, на примеру Сједињених Америчких Држава, такође типичног представника модела одвојености, уочава се да је могуће применити принцип строге институционалне одвојености државе од цркава и верских заједница, без намера да се религија елиминише из јавног живота. Првим амандманом на Устав из 1791. године изричито је забрањено успостављање државне религије. У исто време обезбеђено је право грађана на слободу исповедања вере, па је религија уткана у све поре друштва, укључујући и институционални ниво.

У САД се многе религијске праксе не сматрају нарушавањем секуларизма и одвојености државе од цркава и верских заједница и изузетно се води рачуна о праву на слободу вероисповести (слоган „In God We Trust“ на новчаници америчког долара, помињање Бога у химни, заклетва председника САД при ступању на дужност с руком на Библији, председничке инаугурације праћене молитвама и благословима свештеника у Националној катедрали у Вашингтону, започињање седница Врховног суда и оба дома Конгреса молитвом...).

Државна црква или државна религија

У појединим земљама, више него што је то уобичајено, присутне су снажније институционалне везе државе с црквама и верским заједницама, што има корен још у ранијим историјским периодима. Тако, на пример, за Велику Британију карактеристичан је посебан однос државе с Англиканском црквом (The Church of England), у којој је британски монарх уједно и црквени поглавар.

Црквом у пракси управља Синод, који је под влашћу Парламента, док су 26 англиканских бискупа и чланови Горњег дома (Spiritual Lords). Црквено законодавство уједно је и државно и не постоји посебно канонско право ван општег правног система.

Уставом Републике Грчке Православна црква је призната као преовлађујућа, а црквени устав донео је Парламент у форми закона. Као и претходни, и тај модел све више показује противречности, па се и он у појединим европским земљама последњих година напушта, као на пример у Шведској, где је 2000. године Лутеранској цркви укинут статус државне цркве.

Кооперативна одвојеност

У европским земљама последњих година у експанзији је модел кооперативне одвојености државе и цркава и верских заједница. Настао је у Немачкој, Аустрији и Белгији, као резултат покушаја да се превазиђу противречности и крајности два претходна модела.

Његову основу представља воља за дијалогом ради усклађивања интереса и превазилажења заједничких проблема кроз институционалну сарадњу цркава и верских заједница с осталим друштвеним актерима на свим нивоима.

Послови од заједничког интереса држава и цркава и верских заједница обављају се у кооперацији, у коју обе стране улазе сопственом одлуком, што произилази из све присутнијег тренда уређивања друштвених односа укључивањем свих заинтересованих актера у решавање проблема од ширег значаја. На нивоу Европске уније постоје консултативна и саветодавна тела која организују такав дијалог и с његовим резултатима упознају носиоце политичке моћи и доносиоце одлука, чиме се остварује утицај на формулисање политика.

Према Богољубу Шијаковићу, „Закон о црквама и верским заједницама у Републици Србији“ („Службени гласник РС“, бр. 36/06) заснива се управо на том моделу. Поред тога, овај закон на одређени начин даје допринос и рехабилитацији древне византијске праксе симфоније државе и Цркве. Та симфонија није ништа друго него сагласје, складност и узајамност, где Црква није у пасивном односу, већ активно учествује у решавању проблема с којима се држава суочава.

Уредба о вршењу верске службе у Војсци Србије заснована је такође на моделу кооперативне одвојености државе и цркава и верских заједница, што по питању начина уређености остваривања слободе вероисповести у Војсци сведочи о опредељењу за једновремени ослонац и на традиционално, и на савремено. ■

ПИШЕ
Душан Глишић

Ако нисмо сигурни шта су данас моралне вредности времена, друштва и државе у којима живимо, не смемо имати сумњу у то које су моралне норме људи опредељених за војни позив. Одговор на ово, свакако важно, питање можемо потражити у херојској традицији, али не смемо само у њој.

Морал (је) у кризи

Има дана кад се депресија, напосто, не може избећи. За многе су то последњи дани године, када се, као по неком правилу, своде рачуни и, ако је икако могуће, уравнотежава салдо. Подешавају се актива и пасива, срањују уложено и зарађено, дато и добијено. Често је то готово немогуће изједначити, па се на страни пасиве, обично, појави минус. Да би се тада неизбежно незадовољство и пратећа депресија бар на кратко заборавили, добро дођу новогодишњи празници. У најдужој, најлуђој, највеселијој и тако даље ноћи, нико не мисли на неуспехе, од наредне године се очекују бољи и успешнији дани. То је у људској природи. Купују се дарови, даривају најближи и најдражи, прослављају се Божић и Нова година и охрабрују наде у боље сутра.

Верујем да ће, једном, тако и бити. Нада опстаје и онда кад све посустане. Чак и оптимизам тражи неке аргументе. Да би трајао, да човек не поклекне кад је тешко. Да морал остане на висини. А за оне који се баве војном професијом, на овим просторима, увек је тешко. Ако прихватимо да је у основи, у етимолошком корену појма морал, заправо, модел понашања, деловање по одређеним, мање или више општеприхваћеним правилима, онда се ваљда нећемо спорити ни око тога да готово свака професија има некакав „свој морал“. За неке од њих, посебно оне значајније за друштво или државу, створен је и специфичан кодекс, илити законправило, којим су обухваћене, пожељне или обавезне, норме понашања и деловања. Војна професија је, свакако, једна од оних које сматрамо значајним за друштво и опстанак државе, па с правом постоји и њен, специфичан морал. Неке од вредности тог војног морала набројане су у Кодексу части припадника Војске Србије (официрском, подофицирском, војничком и кодексу војних службеника и намештеника).

Ако нисмо сигурни шта су данас моралне вредности времена, друштва и државе у којима живимо, не смемо имати сумњу у то које су моралне норме људи опредељених за војни позив. Одговор на то

свакако важно питање можемо потражити у херојској традицији, али не смемо само у њој. Чувена и увек корисна флоскула „такво је време било“ више „не пије воду“. Идеологија је у савременом свету, посебно она једнопартијска, претрпела пораз, баш као и униформисани патриотизам. Патриоте су, верујем, сви они који желе добро себи, народу и држави којој припадају. За учешће у одбрани слободе плата се не тражи и не очекује. Али за професионално бављење војним позивом, за стриктно поштовање строгих професионалних (у војсци то значи и моралних) норми плата се очекује. Баш као и већа брига друштва о деценијама запуштаној војној инфраструктури, о застарелом наоружању и војној опреми, о јачању мотивације за рад у тешким условима, какве обука за одбрану подразумева.

Нема сумње, за младе припаднике војске, како војна, тако и цивилна лица, само побољшање материјалног статуса, како њиховог, личног, тако и војске у целини, доказује искрену жељу државе да цени и вреднује очигледне и веома стручне напоре војника да свима осигурају сигурну будућност у овом турском времену. Нада у бољи статус професије којом се баве је оно што их држи будним и спремним и на највећа одрицања које позив обухвата. За наду, рекосмо, аргументи нису тако значајни. Али, за оптимизам јесу. А оптимизам је, а не нада, један од значајнијих чинилаца морала. Не само војног.

Ако је за утеху, понекад су довољне и речи охрабрења, попут оних изречених у априлу ове године. „Војско главу горе“, поручено је тада с највишег места у Војсци. И за тренутак, не тако кратак, наравно, појавио се осмех на лицима припадника наше војске, као сведочанство наде, оптимизма и поноса. Баш као и после тенковског биатлона и освајања бронзаног одличја у Русији. Тада смо победници били сви, а не само наши дични тенкисти. Ти тренуци ће, у овогодишњем салдирању, свакако ући на страни активе. Пасива је, међутим, оно што брине. И како се будемо приближавали празницима, бриге ће бити све веће. ■

КАЛИБАР
7,62×35 МИЛИМЕТАРА

НОВИ МЕТАК – ОСВЕТА

Холандија је 2. јула 2015. за своје специјалне снаге наручила прву количину аутоматских пушака у калибру 7,62×35 mm и тиме постала прва земља НАТО-а која је у специјалним снагама одустала од „чувеног“ калибра 5,56 mm НАТО. Реч је о калибру који је у САД познатом под називом .300 Blackout, а по свему је сличан старом совјетском 7,62×39 милиметара. Тај потез може се сматрати „осветом“ старе совјетске доктрине да метак мора имати и снагу, а не само добре балистичке карактеристике на папиру.

Настанак

Прича почиње ратом у Авганистану, када се метак 5,56 mm НАТО показао као изразито слаб и неефикасан на задатим даљинама. Иако је био добар за полицијске снаге и опе-

Холандске специјалне јединице прве су прихватиле американизовану верзију совјетског метка, коју су Американци назвали .300 Blackout, а по званичној номенклатури у Европи то је 7,62×35 милиметара. Произвођач „Адвансед армамент корпорейшн“ на свом сајту каже да је метак створен по угледу на совјетски, у намери да буде макар једнак њему.

рације, показао се преслаб на даљинама на којима се у модерном рату воде борбе. Сједињене Америчке Државе, као главни промотери „свемоћног“ 5,56 mm, у свом наоружању имали су само њега и 7,52×51 mm НАТО пушчани метак. Тако је дошло до парадокса да су због немоћи својих „нових“ карабина М-4 у калибру 5,56 mm (редизајнирани М-16), посетили за стокovima старог оружја и вадиле прастаре аутоматске пушке М-14 у калибру 7,62 mm НАТО. Парадокс је још већи јер је управо 5,56 измишљен како би сменио поменути калибар 7,62 mm у Вијетнаму. Тамо се замењени калибар показао као прејак и неподесан, а пушка М-14 као застарела и прејака.

Авганистан је показао супротно. Како би некако камуфлирали ситуацију, Американци су новом „снајперском карабину“ дали назив М-21, офарбали га у модерне пустињске

шеме и њиме штитили животе својих војника. Проблем је био у томе што једноставно нису имали подесан калибар. Постојећи 5,56 mm био је преслаб, а прастари 7,62 mm НАТО прејак за савремену аутоматску пушку.

Потом су разне комисије у САД почеле да испитују могуће наследнике калибра 5,56 милиметара. Највише су се котирала два калибра – 6,8 mm „Ремингтон СПЦ“, метак доста бољих перформанси од 5,56 али ипак ближи њему, и .300 Blackout (7,62×35 mm), скоро идентичан по карактеристикама совјетском 7,62×39 милиметара. Разлика међу њима је у томе што је 6,8 mm пра-

вљен да буде бољи од 5,56 mm, а 7,62×35 mm да буде једнак или макар мало бољи од совјетског 7,62×39 милиметара.

Укратко, уместо да наставе са филозофијом и набрајају предности НАТО метка, схватили су да морају да направе метак који ће бити једнак или бољи од совјетског 7,62 милиметара. Из простог разлога јер све „предности“ 5,56 mm нису хтели да признају до зуба наоружани противници на терену – омиљено оружје свих противника јесте „калашњиков“ у совјетском калибру 7,62×39 милиметара. На суров начин схватили су да метак никако не сме да буде савременији и напреднији од противничког. Мора да буде јачи и крај филозофије.

ну верзију совјетског метка, коју су Американци назвали .300 Blackout, а по званичној номенклатури у Европи то је 7,62×35 милиметара.

Произвођач, „Авансед арммент корпорација“ на свом сајту каже да је метак створен по угледу на совјетски, у намери да буде макар једнак њему. Када командос упадне у борбу са фанатичима наоружаним АК-47 калибра 7,62 mm, он мора да има исти такав калибар или јачи, јер заиста неписмени фанатици не могу да читају упоредне таблице произвођача калибра 5,56 mm у којима им доказују да је њихов АК-47 инфериоран по балистичким карактеристикама на стрелишту. Сасвим је небитно да ли ће командос носити пар оквира више муниције. Све се своди на то да једним метком обори противника, а 5,56 mm се од свог настанка показао као неспособан за такво нешто. Искуства још из Вијет-

СТАРОГ

Модификација

Холандске специјалне јединице прве су прихватиле американизова-

нама показивала су да припадник Вијетконга погођен са два или три метка и даље пуца на Американца, а Американца пада од једног јединог поготка совјетског 7,62 mm.

Тренутно у САД влада велика рекламна кампања за „нови“ метак. Представљају га као „савршен за карабине“ (по америчком схватању „карабин“ је краћа полуаутоматска или аутоматска пушка).

Дакле, званично први и основни задатак више није бити први на папиру, имати на стрелишту у савршеним условима

боље груписане поготке или пак носити мало више муниције – сада, кратко и јасно речено, метак треба да буде бољи и да има боље балистичке карактеристике од 7,62 mm совјетског испаљеног из „калашњикова“. Без икаквих графикона, табела, таблица и академских расправа. Практично, након више од 50 година морали су да признају да је балистика АК-47 и његовог метка супериорна.

Исправљање замерки

Замерке које су имали на оригинални метак 7,62×39 mm јесу конструкционе природе и могу се прихва-

УПОРЕДНО ТЕСТИРАЊЕ

Пре неколико година код нас је спроведено упоредно тестирање за један магазин о наоружању „карабина“ М-4 у калибру 5,56 mm и домаћег „карабина“ (скраћене верзије аутоматске пушке) М-92 у калибру 7,62×39 милиметара. Том приликом, наш аутомат у калибру 7,62×39 mm показао се најмање као подједнако добар, ако не и бољи. Учинак домаћег оружја и калибра 7,62×39 mm био је далеко супериорнији у односу на 5,56 милиметара.

тити. Наиме, он има конусну чауру, која изискује другачију конструкцију магацина и никако не одговара америчком карабину М-4 или његовом оквиру. Зато су покушали да исправе конфигурацију чауре како би „пасовала“ за конверзију „хеклер и кох“ и „колт“ аутоматских пушака, изменом цеви и оквира, да не би морало да се производе велике количине сасвим новог оружја. По свим табелама, нови метар је нешто јачи од совјетског и то око 15 одсто.

ски оригинал да може лакше да се примени на постојеће НАТО оружје, од М-4 и М-16 деривата до „хеклер и кох“ пушака – изменом цеви, доносача и још неких елемената – али би се задржали стари оквири за 5,56 милиметара.

Иако звучи нелогично да се толико боре да задрже старе оквири, финансијска страна је неумољива – један оквир за М-4 и М-16 пушке, додуше цивилних верзија, стаје око 10 долара. Ако се узме да оружане снаге

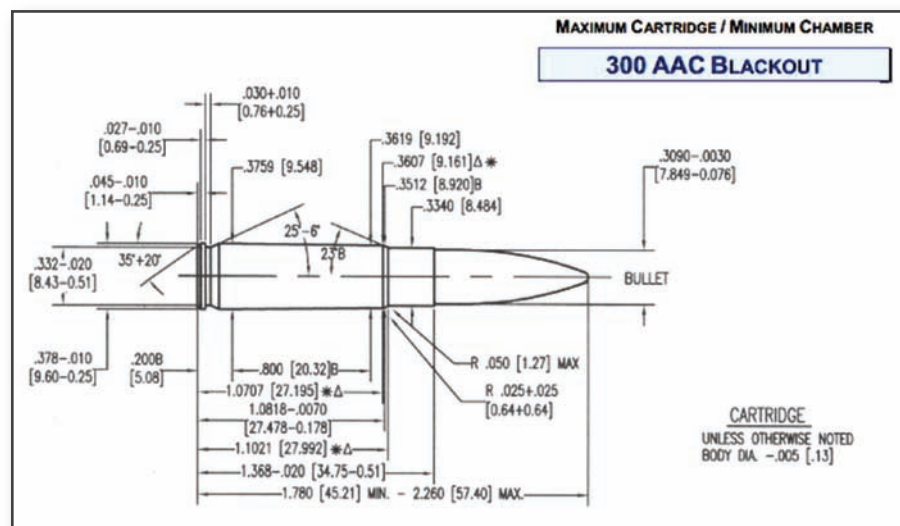
ци имају при себи, а где су количине на лагеру, у складиштима. Све то за једну државу износи стотине милиона долара, чак близу и милијарде. А где су ту и други савезници НАТО-а?

41

Карактеристике

Када је реч о карактеристикама новог метка, приближан је совјетском оригиналу, и на званичној страници произвођача метак се и пореди са њим.

Да је углед 5,56 mm озбиљно пољуљан види се и по чињеници да Холандија није ни прва земља која се определила за верзију совјетског метка. То су пре пар година, 2012, учинили Филипини. Они су чак створили свој метак – 7,62×37 mm „мустанг“. Развијен је за сада за специјалце. Иако се тврди да је настао на основу чауре метка 5,56 mm, сасвим

Тврди се да је чак било и речи да се усвоји и оригинални совјетски 7,62×39 mm, али би то било неприхватљиво из логистичких разлога. Метак 7,62×35 mm, то јест .300 Blackout, измењен је толико у односу на совјет-

имају попуст од 50%, то је опет пет долара. Затим, ако их сваки војник има десет, то је 50 долара, па то помножити са минимум 100.000 активних војника, добије се цифра од пет милиона долара. То су само оквири које војни-

је јасно да су одбацили филозофију „малокалибарског“ метка 5,56 mm и приближили се карактеристикама 7,62×39 милиметара.

Судбина метка 5,56 mm није запечаћена, има га много, а прелазак на нови калибар је изузетно скуп, тако да ће остати дуго у наоружању. Међутим, јасно је да се није показао као ефикасан метак. Судбина му је иста као и старог италијанског 6,5 mm „каркано“, који је феноменалан и прецизан на стрелишту, али се у рату показао као преслаб јер су противници имали јаче и оружје и калибре.

Само стварање метка у САД по угледу на совјетски 7,62×39 mm, а потом и његово усвајање у наоружање холандских специјалаца, говори о томе да 5,56 mm, једноставно, није дао резултате. У рату то је разлика између живота и смрти. ■

Александар КИШ

ОПЕТ „ИЗЕНАЂЕНИ“ ЗБОГ НАПАДА ТЕРОРИСТА

ПИШЕ проф. др Милан МИЈАЛКОВСКИ

Уместо непрекидне превентивне противтерористичке опрезности, на сцени је недопустиво порозан национални и међународни систем обезбеђења од терористичке претње. Само уколико се догоди (и одржи) „противтерористички преокрет“, па општа противтерористичка превентива буде оптимална, изгледна је могућност ефикасне одбране од тероризма.

ПОРАЗ СИ

Као и много пута током претходних 15 година, после недавних терористичких напада цихадиста у Паризу, моћне државе савременог света реаговале су кампањски. Уместо тога, да су доследно спроводиле одбрану од тероризма какву су успоставиле после америчког „црног септембра“ 2001. године, (тадашња главна терористичка претња), Ал Каида би данас представљала ружну прошлост.

Тачније, могућност цихадиста да приређују смртоносна изненађења (убијање цивила) била би сведена на најмању могућу меру. Уместо такве, нужне непрекидне превентивне противтерористичке опрезности, на сцени је недопустиво порозан национални и међународни

систем обезбеђења од терористичког изненађења. Управо последица таквог неефикасног система јесте тзв. Исламска држава, проглашена 29. јуна 2014, на великим деловима територија Ирака и Сирије. Она поуздано потврђује да су терористи успешно „преживели“ предузимане, само делимично успешне, кампање, али и да су способни да припреме нова, још смртоноснија изненађења, попут недавног обарања руског путничког авиона у Египту и бестијалног убијања цивила у Паризу.

Противтерористичка превентива

Опште је познато да насилном (смртоносном) испољавању претходи успешна реализација комплекса тзв.

СТЕМА

ненасилних (несмртоносних) делатности (узрочне, индоктринарне, пропагандне, регрутне, финансијске, спонзорске, инфраструктурне, снабдевачко-оружане, оружанопособљавајуће, обавештајне, извиђачко-опсерверске уз избор потенцијалне непосредне жртве напада). Управо је основна сврха опште противтерористичке превентиве, националног и међународног система одбране од тероризма да одврати и спречи терористе у њиховим намерама. У том смислу најефикаснија одбрамбена мера јесте отклањање објективних и субјективних узрока који некога покрећу на тероризам. Запрепашћује то што више чињеница указује на то да је управо ова општа превентивна мера најмање ефикасна у одбрани од тероризма цихадиста.

Унутар вишеслојног муслиманског света и ислама, као религије, постоји неколико учења (школа), а једно од њих је салафијско. Реч је о легалној доктрини чији је следбеници сматрају једином исправном и који осећају своју „одабраност“ (супериорност) над осталим муслиманима. Фанатично су уверени да само они промовишу „прави ислам“ и да је њихова верзија једина, исправна, а они спасена скупина. За остале муслимане (следбенике других учења) тврде да су скренули с исправног пута који је одређен у Курану, да су новотари (вероодступници), непријатељи вере, а грађане других вероисповести сматрају неверницима. Следствено таквом схватању, упућују позив муслиманима за повратак „правом исламу“ и за преобраћење „невернима“, у ислам. Позив не подразумева добровољност. Карактерише га беспоговорно прихватање њиховог учења, а, уколико се пружа отпор, подразумева сва средства принуде. Вишегодишњи систематски тероризам салафија у многим земљама савременог света и терор на територији коју контролишу (тзв. Исламска држава, у Либији, Нигерији...), јасно дешифрује њихов позив и стратегију, а прати га погубно одсуство опште националне и међународне превентиве на сузбијању тероризма цихадиста.

Међу бројним последицама неефикасне опште противтерористичке превентиве истиче се готово легална „производња“ великог броја потенцијалних терориста, а најекстремнија је стварање терористичких колективитета, који применом силе покушавају да остваре мегаломански циљ. Њихови најпознатији репрезенти су Ал Каида и тзв. Исламска држава, који су повезани с више десетина локалних терористичких скупова широм света. Коришћењем развијене инфраструктуре у готово свим европским земљама, повремено изводе терористичке нападе и прете новим. Они, заправо, компромитују посебну противтерористичку превентиву европских држава, која колико год да је ефикасна, због одсуства опште превентиве, у многим случајевима не може да буде оптимална.

Да ли је могућ преокрет

Посебна противтерористичка превентива долази до пуног изражаја након што надлежне државне специјалне службе региструју жаришта регрутовања терориста и, наравно, идентификују такве појединце. Надзор њиховог противзаконитог деловања захтева двадесетчетворочасовно напрезање безбедносних и обавештајних служби. У супротном, „изненађења“ су неминовна. Пресецањем њихових планова (хапшење извођача непосредно пре извршења терористичких напада) онеспособљава се занемарљив део терористичких ресурса. То, пре свега, јер, недовољно ефикасно ометане, тзв. ненасилне делатности салафија, „производе“ нове терористе, чији број у појединим

земљама превазилази ниво противтерористичких могућности безбедносних и обавештајних служби.

Последњих неколико година тај проблем постао је још израженији, првенствено јер су држављани многих европских земаља (више десетина до више стотина џихадиста из једне земље) по неколико месеци боравили у тзв. Исламској држави, где су без бојазни учествовали у терористичким активностима. Неки од њих вратили су се у матичну земљу с прецизним задацима (један такав повратник, француски држављанин, учествовао је у недавним терористичким нападима у Паризу).

Актуелна противтерористичка кампања у Француској, која треба да траје наредна три месеца (ванредно стање), може да буде успешна само уколико буде ефикасно усмерена на онемогућавање салафија да реализују тзв. ненасилне делатности. Уколико се учини такав „противтерористички преокрет“ и општа превентива буде оптимална, изгледна је могућност ефикасне одбране од тероризма. Истовремено, у том периоду нужно је ефикасном применом посебне противтерористичке превентиве онеспособити све регистроване терористе.

Ипак, евентуални успех у Француској, или некој другој земљи, биће недовољан за победу, уколико исте мере не предузме комплетна међународна заједница. То подразумева одрицање од двоструких стандарда у вези с тероризмом џихадиста, уништење тзв. Исламске државе, али и искрену сарадњу свих држава савременог света, како налаже Повеља ОУН. ■

У СВЕЛУ 22. МИНИСТАРСКОГ САВЕТА ОЕБС-а

ИЗАЗОВИ НАДЈАЧАЛИ КОНСЕНЗУС

Иако се српска престоница показала као добар домаћин, угостивши током дводневног скупа више од 1.700 делегата, 44 шефа дипломатије и више од 500 новинара са свих меридијана, изазови и кризе о којима су том приликом разговарали, према оценама многих, већи су него икада, па је и, сходно томе, консензус по неким важним питањима изостао

Један од најзначајнијих догађаја који је обележио годину која остаје за нама свакако јесте 22. министарски савет ОЕБС-а (Организација за европску безбедност и сарадњу), одржан у првим данима децембра у Београду, током кога су у фокусу биле теме о борби против тероризма, украјинској и мигрантској кризи, климатским променама, те руско-турском спору после обарања војног авиона.

Иако се српска престоница показала као добар домаћин, угостивши током дводневног скупа више од 1.700 делегата и 44 шефа дипломатије, и више од 500 новинара из целог света, изазови и кризе о којима су том приликом разговарали, према оценама многих, већи су него икада, па и је и, сходно томе, консензус по неким важним питањима изостао.

Имајући то у виду, председавајући ОЕБС-у и министар спољних послова Републике Србије Ивица Дачић поручио је у завршној речи да је током састанка уложено много напора у постизању консензуса по низу питања, али и да у одређеном броју случајева то није било могуће.

– Без обзира на то, сматрам да је састанак протекао у доброј атмосфери, конструктивној и отвореној – истакао је Дачић, изражавајући уверење да је дух у коме је одржан дводневни скуп поставио солидне основе за наставак дијалога.

Такође, навео је да је исказана дубока забринутост због кризе у Украјини и нагласио да се државе чланице нису сложиле у погледу њених основних узрока, али су изразиле снажну подршку континуираном ангажовању ОЕБС-а.

Говорећи о проблемима тероризма, Дачић је указао да постоји заједнички интерес да реагујемо на изазове тероризма и насилног екстремизма који дубоко погађају целокупан простор Европе и Блиског истока.

– Препозната је потреба за хитним решавањем миграционе и избегличке кризе, као и њен утицај на низ држава учесница и партнера за сарадњу, с обзиром на то да ОЕБС може да одигра корисну улогу у реаговању на кризу – истакао је Дачић и додао да сваки сукоб, како у простору ОЕБС-а тако и у суседним регионима, захтева акцију засновану на солидарности и заједничке напоре, те поштовање културе консензуса.

Према његовим речима, посебан акценат стављен је на борбу против тероризма у свим његовим облицима и начинима испољавања, укључујући феномен страних бораца терориста, као и на супротстављање радикализацији и екстремном насиљу, који могу да доведу до тероризма.

Све стране су, како је истакао, позване да се суздрже од употребе насиља и да раде на смањењу тензија и изградњи поверења, у потпуности користећи предности улоге коју ОЕБС може да има у подршци одговарајућим иницијативама. Министар Дачић напоменуо је и да је препозната потреба за јачањем транспарентности у војној области, уношењем нове енергије у напоре ка изналажењу заједничког полазишта за покретање дијалога о модернизацији и ажурирању режима контроле конвенционалног наоружања, и мера за изградњу поверења и безбедности, као незаобилазног елемента за поновну изградњу кооперативне безбедности у Европи.

Говорећи на затварању 22. министарског савета, генерални секретар ОЕБС-а Ламберто Занијер оценио је да су, упркос поделама које постоје, постигнути одређени кораци, а да је током српског председавања остварен знатан напредак.

– Успели смо да остваримо напредак и по појединим питањима. Иако нема усвојених докумената, направили смо конкретне кораке – рекао је Занијер, додајући да је током српског председавања ОЕБС-у остварен знатан напредак.

Министарским саветом окончано је једногодишње председавање Србије том организацијом, које је, према оциени учесника, било веома успешно, а председавање ОЕБС-у преузима Немачка.

Током дводневног скупа, Београд је био дипломатска престоница Европе и света, а на маргинама конференције одржано је више билатералних сусрета. Највише интересовање представника домаћих и светских медија изазвали су састанци шефова дипломатије Русије и САД, те састанак руског министра Сергеја Лаврова и турског министра Мевлута Чавушоглуа. Такође, скуп је био и прилика за велики број билатералних састанака српског руководства са иностраним званичницима. ■

Б. МИЉИЋ
Снимио Ј. МАМУЛА

НАДЕЖДА ПЕТРОВИЋ, 100 ГОДИНА
ОД ПРАВА НА ВЕЧНИ ПОМЕН

ПРИЧА У ЧЕТИРИ СЛИКЕ

Талентована. Одлучна. Пожртвована. Храбра. У много чему прва. Прва Српкиња која је студирала у Минхену, прва сликарка која је имала самосталну изложбу у Београду, међу првима који су пригрлили модерну, прва жена ратни фотограф у Србији, прво женско лице на новчаници... Због тог пробијања леда, није довољно ни сто година да ливљење и сећање на Надежду Петровић утихну. А најбољи начин измицања забраву једне сликарке јесу изложбе у њену част.

Медија центар „Одбрана“ и Народни музеј у Београду решили су да удружено обележе стогодишњицу смрти велике сликарке, приредивши изложбу „Надежда Петровић, 100 година од права на вечни помен“. Тако посетиоца на уласку у Велику галерију Дома Војске дочека најпре „Пут кроз јелову шуму“, а онда се хронолошки нижу још седамдесет и два платна из колекције Народог музеја – крајолици из Србије, породични портрети, портрети српских сељака, разгледнице из Париза... Различите стваралачке фазе огледало су Надеждиног одрастања, одлука, успеха, недаћа. Управо је живот подлога по којој је у дебелим и густим наносима боје остављала траг. Свака њена слика прича је за себе. Испричаћемо четири слике, а за остале треба да посетите изложбу. Отворена је до 24. децембра.

„Дереглије на Сави“, 1907.

„Дереглије на Сави“ представљају свевремену представу живота на реци. И баш зато што то

Ноjр Дам

Осjрво љубави

може да буде било које време и било која река, у једном тренутку повела се полемика о називу слике – да ли се насликани реморкери налазе на Сави или на Дунаву. Тој забуни вероватно је кумовао неко од чланова њене породице. Као што су, рецимо, погрешили и годину рођења на њеном надгробном обелиску.

Слика је посебно важна јер означава почетак импресионизма у српској уметности. Боје су светле, површина воде трепери, река и небо се спајају у рефлексији. Важна одлика импресионизма је и напуштање атељеа и сликање под ведрим небом. Надеждин улазак у свет уметности обележен је сусретом са Ђорђеом Крстићем, једним од првих хроничара србијанског пејзажа, који јој је већ тада усадио идеју да се сваки сликар „мора природом користити“. Тадашња критика баш и није била благонаклона према њеним „новотаријама“, а један критичар је чак импресионисте назвао „болесним и трулним мозговима“.

„Острво љубави“, 1907–1908.

„Острво љубави“ је слика која збуњује већину посматрача. „Ово није Надежда“, уверено тврде. Од тренутка када је, потресена ценкањем око мираза, раскинула веридбу ретко кад је била романтична – у животу и на платну. Решила је да се у потпуности посвети сликарству: „Не тражим љубав, мужа, човека, нити срце и поштовање. Ја хоћу да сам сликар, а не само жена, жена има доста“, писала је мајци. Међутим, на овој слици приказала је љубав у више етапа – од удварања до загрљаја, а када се неколико корака одмакнемо од платна, пећински отвор постаје представа преплетеног мушког и женског тела.

Још један детаљ који се не примети на први поглед, вероватно зато што одудара од остатка композиције, јесте гробље у горњем десном углу слике. Можда зато што се кућа породице Петровић налазила поред гробља на Ташмајдану. А можда зато што је баш у време настанка слике њена омиљена сестра Анђа боловала од неизлечиве болести.

„Нотр Дам“, 1911.

Историчари уметности рад Надежде Петровић обично деле на четири периода: минхенски, српски, париски и ратни. У Паризу је живела у атељеу Ивана Мештровића, похађала је неформалну модерну школу Марије Васиљев, вредно је радила, обилазила изложбе, често посећивала Лувр и гробље Пер ла Шез, одлазила у позориште да гледа Сару Бернар, дружила се са руским и српским уметницима. Био је то и период упознавања са авангардним уметничким токовима, са уметницима попут Матиса и Пикаса. Под утиском виђеног, сликала је Булоњску шуму, језеро у Булоњској шуми, кеј на Сени, мост на Сени... А сматра се да потпуну уметничку зрелост постиже плаво-зеленом композицијом „Нотр Дама“.

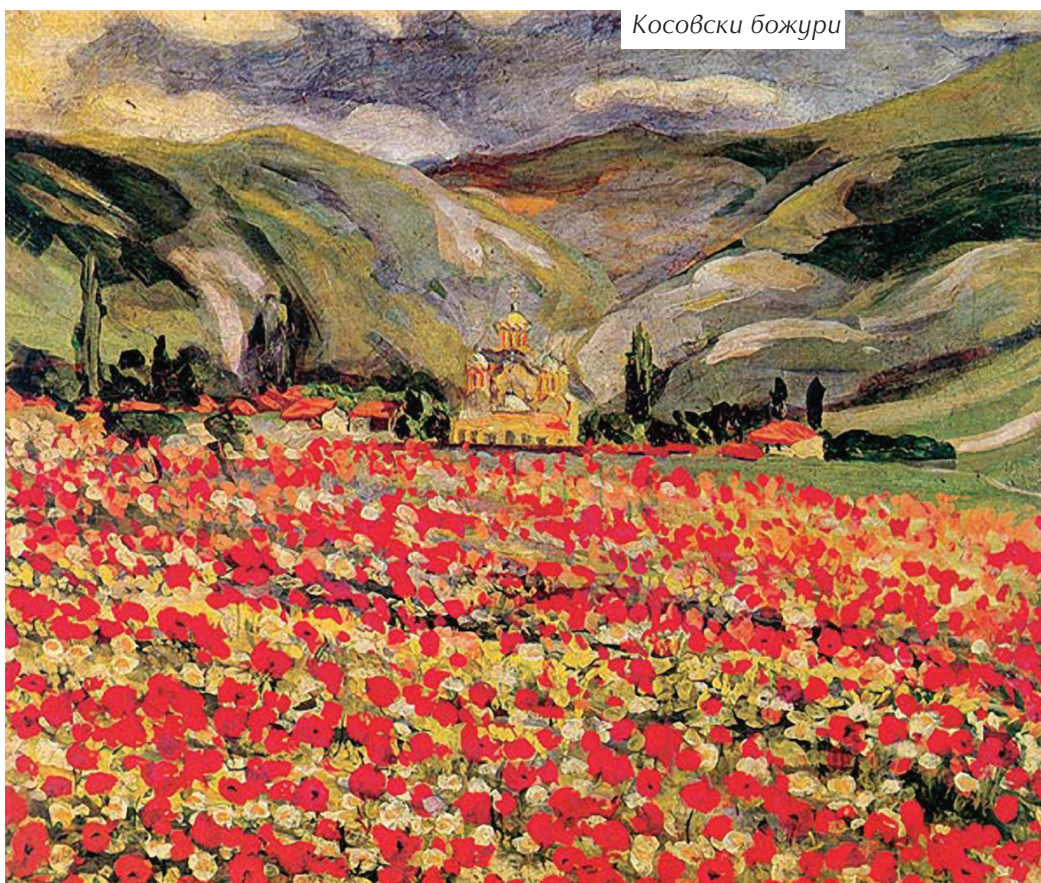
Дереглије на Сави

„Косовски божури“ – Грачаница, 1913.

Мотиве које је обрађивала у Француској заменили су они из балканских ратова. У рат је кренула добровољно као болничарка. Није хтела да остане у санитету, већ је изричито захтевала да је пошаљу на фронт. За време рата сликала је пределе кроз које је пролазила, српске средњовековне манастире и остале задужбине. „Сви ми можемо изгинути, али наше споменике морамо сачувати“, говорила је Надежда.

Грачаницу је сликала четири пута, али вероватно најпознатија верзија су „Косовски божури“. Иако се Милутинова задужбина налази у средишту слике, није и у првом плану. Надежда нам изокола приповеда о рату. Акцент ставља на црвене божуре, који су никли из посвећене крви српских јунака. ■

Драгана БАРИЈАКТАРЕВИЋ

Косовски божури

БОЖИЋ
У РИМОКАТОЛИЧКОЈ ЦРКВИ

ДЕТЕ У СРЕДИШТУ ПРАЗНИКА

Празници означавају повест спасења и њиховим слављењем верници и сами постају судионицима тих тајни. Божић је један од најрадоснијих празника, хришћанском срцу најдражи и породицама најближи. Тога дана (25. децембра, или 7. јануара) хришћани славе рођење Исуса од Деве Марије. Он који је вечни Бог узео је смртно тело и тако постао у свему сличан људима осим у греху. Син оца вечнога постао је Син човечји, кога је свету подарила Богородица у Витлејему, у једној неугледној пећини. Његовим рођењем светло је дошло у људску тмину.

Црквена или литургијска година у Римокатоличкој цркви испуњена је низом празника. Већина их је подударна у Римокатоличкој и Православној цркви, с мањим разликама с обзиром на календар и обичаје. Сви хришћани славе првенствено недељу као спомен на Исусово васкрснуће, којој је, у старом завету, претходило славље суботе, што све хришћане повезује с Јеврејском заједницом. Централни литургијски празници обележавају спомен Исусовог утеловљења, рођења, муке, смрти и васкрснућа, као и вазнесења на небо и послања Духа светога.

Средиште црквене године у Римокатоличкој цркви је Ускрс, који има четрнаестодневну припрему, од Пепелнице и Чисте среде до вазменог тродневља, када су верници на посебан начин позвани на пост, молитву и добра дела. Ускрсно или вазмено славље наставља се током педесет дана и завршава светковином Духова.

Празници који означавају Исусово утеловљење и рођење на земљи везани су уз божићни циклус. Сваке године Божић се слави 25. децембра. Припреме за тај велики празник одвијају се током четири недеље дошашћа, или адвента, док божићно време траје до празника Исусовог крштења, недеље која пада 6. јануара. Девет месеци пре Божића (25. марта) слави се Благовест, празник који означава навештење по арханђелу Гаврилу и Маријино прихватање да постане Мајка Исусова.

Постоји унутрашња повезаност између Исусовог рођења и тајне васкрснућа. Апсолутна новост Исусовог рођења наговештава дивну и неопозиву новост Његовог ускрснућа, догађаја изванредно важног за људски живот и веру.

Поводом Божића, по лепом и старом обичају у цркви и по кућама верника постављају се јаслице које пластично одражавају догађај Исусовог рођења. У неким крајевима изра-

ђују се и уметничке јаслице које се постављају на друга места на којима се људи сусрећу и окупљају. Ките се зелени борови или јелке као знак новог почетка и живота. Украшавају се куглама или сличним новогодишњим украсима у знак вере да се Бог даровао људима, па и ми треба да се дарујемо другима, или да дарујемо друге.

Највећи садржај Божићног отајства (рођења и прослављања тог величанственог догађаја) јесте Дете, Син Божији. Он је дошао на земљу да би људску ноћ тескобе и очаја преобразио у Свету ноћ. Зато је Дете средиште Божићног призора, током којег се управо деца, као и током Ускрса, неизмерно радују. Радосни су и њихови родитељи, пошто су од Бога добили највећи дар – Исуса. Бог је у Исусу Христу послао најлепши поклон својим миљеницима, дар без кога би све било празно и ништавно.

Док се у Римокатоличкој цркви Божић прославља 25. јануара, у Српској православној цркви тај празник се (по новом календару) обележава 7. јануара. Али се обичаји везани за тај дан, веома мало разликују. ■

Приредио
Душан ГЛИШИЋ

ВЕРСКИ ПРАЗНИЦИ

15–31. децембар

Православни

19. децембар – Свети Николај архиепископ мирликијски чудотворац – Никољдан

20. децембар – Света великомученица Екатерина

23. децембар – Свети великомученик Климент

27. децембар – Преподобни Алемпије Столпник

Римокатолички

25. децембар – Рођење Исуса Христа – Божић

26. децембар – Свети Стјепан, првомученик

Муслимански

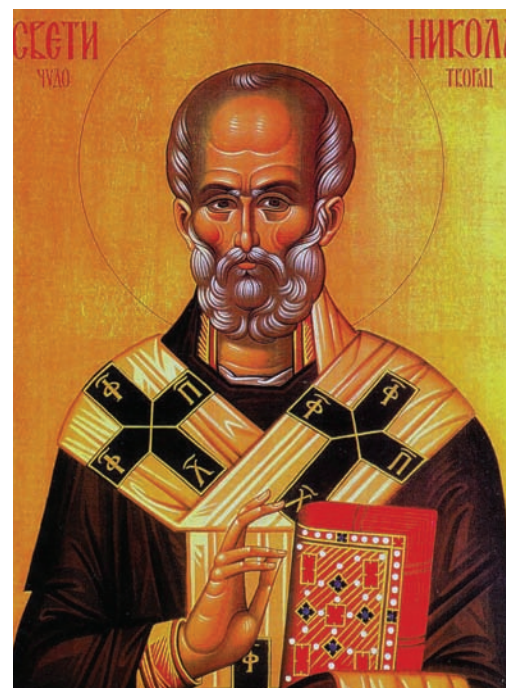
23. децембар – Мевлуд

СВЕТИ НИКОЛАЈ ЧУДОТВОРАЦ

Овај славни светитељ, слављен и данас по целом свету, био је јединац у својих знаменитих родитеља Теофана и Ноне, житеља Птаре у Ликији. Као јединца сина, дарованог од Бога, родитељи га посветише Богу и дадоше га стрицу Николају, епископу Патарском, код кога се научио духовности.

Као свештеник у Патари Свети Николај се прочу по миосрђу. Промислом Божјим изабран је за архиепископа града Мира у Ликији. Милостив, мудар и неустрашив, Николај је био прави пастир добри стаду своје. У време гоњења хришћана под Диоклецијаном и Максимилијаном бачен је у тамницу, где је подучавао људе закону Божјем.

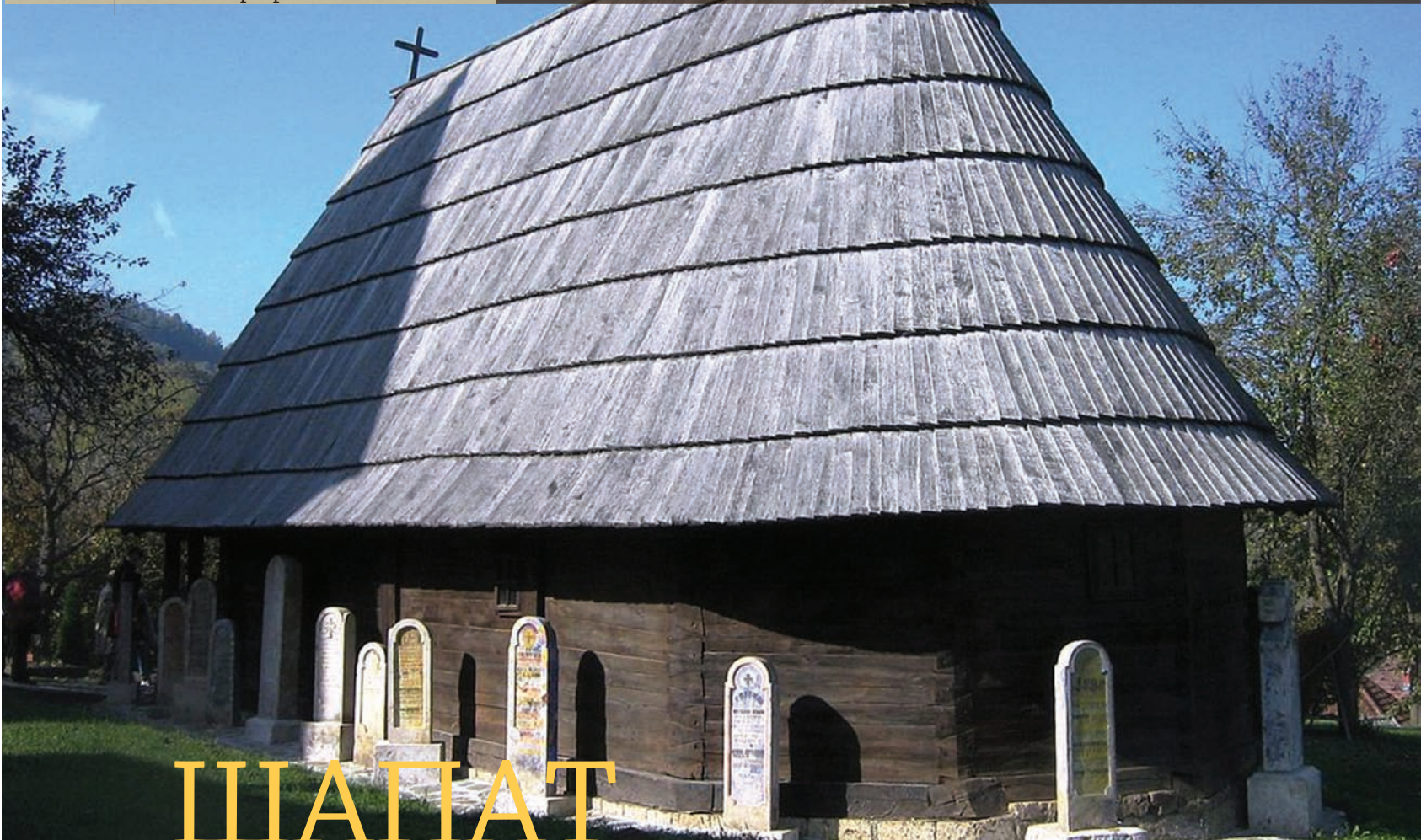
Заштитник истине и правде св. Николај је бдио над људима као ангел Божији. У два маха спасио је по три човека незаслужене смртне казне. Био је још за живота сматран светитељем, људи су га призивали у помоћ у невољи, јављао им се у сну и на јави. У старости се разболео и упокојио у Господу многотрудан и многоплодан. Упокојио се 6. децембра по старом, а 19. по новом календару 343. године. ■

РОЂЕЊЕ ПОСЛАНИКОВО

Мевлиду-н-Небији, познат и као Мевлуд, Рођени, празник је рођења посланика последњег Божјег Мухамеда. Благословени посланик Мухамед рођен је у Меки, од оца Абдулаха и мајке Амине. По јулијанском календару тај догађај збио се 20. априла 571. године. Истога дана у 63. години, обавивши своју посланичку мисију, часно и достојанствено, вољом Божјом преселио се на онај свет. ■

ШТАТ ПРАЗНИХ ГРОБОВА

Ово је време сећања на епопеју Великог рата. Док обележавамо датуме битака и страдања сећамо се победа, жртава, храбрих појединаца и војсковођа. Памћење рата оријентисано је око препознатљивих места сећања – споменика, костурница, војничких гробаља, места војних операција... Може се рећи да чинимо све како не бисмо заборавили претке, како бисмо их памтили и кроз сећање им се одужили. Ипак, за све то време помало запостављени остају најстарији српски споменици, они исклесани из душе народа. То су крајпуташаи.

Крајпуташима данас зовемо споменике подигнуте погинулим војницима. Чини се да их је било одувек и свуда. Највише је оних посвећених војницима погинулим у ратовима од 1912. до 1918. године, али има и оних посвећених погинулима у 19. веку и Другом светском рату. Можемо их

наћи по целој Србији, али највише у таковском крају, околини Чачка и Ужица, Краљева и Ивањице. Данас стоје поред путева, у црквеним портама, у двориштима. Са њих нас гледају мање или више препознатљиви ликови војника, зависно од тога колико је споменик очуван. А многе је начео зуб времена или су заборављени и зарасли у коров. У деценијама после Другог светског рата, приликом изградње путева и водовода, многи су, да би били сачувани, премештени у сеоска дворишта и црквене порте.

Порекло у народном веровању

Шта је заправо крајпуташ и одакле долази? Да би се нашао одговор на то питање потребно је завринути у најдубље слојеве српске душе, данас прекривене наслагама модерности, вратити се прапочетку. Шта је определило њихову препознатљиву форму и шта нам она поручује? Одговоре треба тражити у друштвеном амбијенту карактеристичном за време њиховог настанка.

Ако је посвећен мртвом, његов је темељ сасвим сигурно у религијским представама српских сељака. Тумачење смрти, без кога није могуће замислити ниједно друштво, а нарочито не оно традиционално, увек је део религијске интерпретације света и живота. У шта је веровао српски сељак? Богата етнолошка литература каже да је традиционална култура српских сељака, иако хришћанска и православна, била проткана обичајима, веровањима, ритуалима и

О њима се није много писало, етнологзи су им посветили тек неколико текстова. Део данашњег знања о крајпуташима дугујемо људима различитих занимања и усмерења, заљубљеницима у свој завичај који су, описујући сеоске знаменитости, и њима посветили пажњу. Вероватно подстакнута обележавањем стогодишњице Првог светског рата, Србија се сетила и тих споменика. Они се данас обнављају и штите од пропадања да би били сачувани као траг некадашње народне културе.

ритуалним забранама чије је порекло у старој словенској религији. Карактеристика народних веровања, која се не ослањају на свете књиге или ауторитет свештенства, јесте да често неподударна веровања могу једновремено опстајати у култури. Поштујући на особен начин хришћанске празнике, српски сељак истовремено је чувао многа веровања и обичаје чија је основа претхришћанска. Тако је на размеђи хришћанства и паганства створен специфичан културни комплекс, који је етнолог Душан Бандић назвао народном религијом Срба.

Централна тачка те народне религије јесте веровање да је цела природа прожета паралелном духовном стварношћу, која свему даје живот и смисао. Тако и човеков живот зависи, према веровању, од душе која у телу обитава и чије раздвајање од тела значи телесну и овоземаљску смрт. Да би се обезбедио несметан прелаз душе на неки други свет и њен нови живот на том свету било је потребно извести низ ритуалних магијских радњи. На тај начин задовољаване су потребе мртвих али и обезбеђиван мир живих. У супротном, несмирене душе могле су, према веровању, ометати нормалан живот сеоске заједнице, а посебно најближе родбине. Крај једногодишњег периода обележеног интензивном бригом за судбину мртве душе завршавао се подизањем споменика. Зашто? Етнолог Слободан Зечевић у књизи „Култ мртвих код Срба“ тврди да је интегрални део древног веровања у постојање душе некада било веровање по коме се она може упокојити везивањем за одређено место. Отуд, према мишљењу Зечевића, потиче древни обичај садње стабала, најчешће воћа, на сеоским гробљима који је дуго опстајао у нашој традиционалној култури. Знатно касније развило се веровање да то може бити и камен, па су почели да ничу надгробни споменици који су услов за коначан смирај душе.

Култ мртвих

Вођен мешовитим и међусобно супротстављеним осећањима, српски сељак се према ближњима који су страдали ван завичаја и чије тело није било могуће на уобичајен начин сахранити односио на нарочит начин. Посвећивао им је празан гроб. Пошто су страдалници, због сигурности живих, најче-

шће сахрањивани ван гробаља, и празни гробови подизани су на ободима породичних имања или села. Неретко је у њима сахрањивано покојничково одело или неки од њему омиљених предмета. Празан гроб требало је у потпуности да замени прави. Српски сељаци организовали су на њима помене, задушнице, годишњице...

Својим присуством у животу чланова породице страдалог, празан гроб задовољавао је њихове потребе да установљеним обичајима и организованим жаљењем превазиђу емотивну кризу изазвану смрћу. А обичаји и ритуали брижљиво су провођени. Доступни извори преносе веровање српских сељака према коме је добар однос према мртвима значајно и позитиван однос више силе према сељаку, његовој стоци, летини, иметку уопште. Култ мртвих је у доброј мери почивао на симболичкој размени између два света. Треба рећи и да је та имитација гроба била само крајње решење. Ни у најтежим временима се није лако одустајало од потраге за телима најмилијих. Старији чланови породице ишли су за војскама и по бојиштима тражили тела.

Ко је крстио крајпуташе

Назив који модерна наука користи за ту врсту сакралних објеката јесте кенотаф. Традиционални српски назив за ту врсту обележја био је – спомен. Данас је општеприхваћен назив новијег порекла – крајпуташ. Први пут се у литератури помиње у студији „Плава линија живота“ чачанског песника Бранка В. Радичевића, из 1961. године. Описујући спомене посвећене погинулим војницима Радичевић пише: „Такав споменик није ни гробљански ни друмски. Не показује земне остатке. Не представља сеоског делију коме захвално село за особите заслуге подиже белег. То је крајпуташ. Тако сам га назвао. Јер, чини ми се, ликује именом.“

Када се зна порекло и суштина спомена, много је лакше одредити шта све није крајпуташ. У крајпуташе се не могу убрајати обележја на местима страдања оних који су након смрти сахрањени на начин предвиђен обичајима, спомен-обележја на местима саобраћајних несрећа, разне спомен-плоче које више описују догађај

него конкретног појединца... За таква и слична обележја некад су били уобичајени називи белег или мрамор.

Након устанака и ратова

Мирослав Драшкић у књизи „Крајпуташа околине Краљева“ тврди да није могуће наћи везу која би водила од средњовековне вештине израде споменика до оваквог особеног израза наивне сеоске уметности. Камени надгробник који је у средњем веку био специфичност феудалне класе израђиван је од квалитетног материјала и био је врло богат детаљима. Сељаци ће знатно касније доћи у позицију да израђују камене споменике, тако да најстарији откривени, према Драшкићу, потичу из 19. века.

Обележја као што је спомен односно крајпуташ раније нису била честа. Доминантно пољопривредно становништво, будући везано за земљу, није имало прилику ни потребу да често напушта завичај па је и страдање ван завичаја било реткост. Прво веће покретање становништва праћено

КЕНОТАФ

Обичај копања празног гроба и веровање на коме је заснован нису ексклузивно словенски или српски. Немачки класичар Ервин Роде у студији „Psyche – култ душе и веровање у бесмртност код Грка“ наводи бројна веровања и ритуале који се знатно подударују с оним која срећемо код Срба и осталих словенских народа, између осталих и веровање у потребу симболичног сахрањивања у немогућности стварног.

Описујући поступак с телима погинулих Тукидид у „Историји Пелопонеског рата“ пише: „Кад се врши сахрањивање, кола возе сандуке, за сваки котар по један. Унутра су кости, којег је ко котара био. А један се одар носи празан покривен за нестале, које не нађу, да би их сахрањили.“ Отуд и назив који модерна наука користи за ту врсту сакралних објеката – кенотаф од старогрчког – празна гробница.

страдањем може се везати за Први српски устанак. Тада се обележја јављају у већем броју него раније. Она су малих димензија, непрецизне израде и најчешће без епитафа. Дакле, знатно скромнији од оних који ће се појавити пред крај века.

Прва масовнија појава крајпуташа везује се за Јаворски рат 1876. године. Ратови за ослобођење јужних српских крајева значили су прелазак дотадашњих граница Србије и веће шансе да тела погинулих остану на непријатељској територији, недоступна за сахрањивање. Ипак, највише крајпуташа појављује се после Првог светског рата, када је и страдања било највише. Српски војник остављао је кости у Албанији, Грчкој, Француској, Тунису или у заробљеништву у некој од аустроугарских провинција, а судбина многих страдалих војника дуго је била непозната њиховим породицама. Често би чекали пар година надајући се некој вести о оцу, брату или сину, а потом би чување успомене на њега преузимао камени споменик. Чекање није било условљено само надом у повратак војника кући, већ и материјалном ситуацијом породице.

Како наводи Радичевић, цена једног споменика могла је достићи и 2.000 динара када је „јектар добре земље близу воде“ коштао око 3.000 динара. Разлике у димензијама, богатству детаља и прецизности израде потичу управо од платежне могућности наручиоца.

Развој каменорезаштва

Како је дошло до прелаза од скромног каменог споменика с почетка 19. века на знатно већи, који карактеришу прецизнија израда и знатно веће богатство детаља? Одговор се може тражити унутар граница каменорезачког заната. У Србији 19. века он није био много заступљен. У сеоској архитектури преовладала је употреба дрвета, а као последица вишевековне турске власти црквена архитектура и орнаментика биле су замрле. У попису заната који је 1846. године дао Димитрије Маринковић нема каменорезача. Затим, у документима управе вароши Београд вођеним у 19. веку међу више од четрдесет еснафа наслеђених из времена турске владавине нема каменорезачког, што говори да су мајстори каменоресци били ретки или их уопште није било. То потврђују и записи аустријског путописца Феликса Каница, који у делу „Србија – земља и становништво“ наводи да је међу бројном робом која је увожена из Аустроугарске у Србију, попут производа од мермера и порцулана, било и надгробних крстова.

Према мишљењу више домаћих етнолога, појава значајнијих каменорезачких радова у сеоској средини може се довести у везу с појавом досељеника из Херцеговине и Црне Горе, традиционално добро упознатих с радом у камени, који масовније настајују Западно Србију и Стари Влак. Зато су живописни надгробници и крајпуташа ређи на југу Србије или у Посавини, мада се појединачни случајеви срећу пре свега захваљујући нарученим радовима. У истом време, али независно од појаве вештих мајстора, долази до пораста писмености у Србији, што омогућава да се осим ликовних представа споменици и кенотафи обогате дугим и маштовитим споменичким посветама – епитафима. ■

(Насиљавак у следећем броју)

У надлежности државе

Производња, увоз и продаја барута, динамита и других распрскавајућих експлозивних смеша, као и фишека напуњених тим смешама, било је искључиво право државе. То право, изузев производње барута, држава је могла да уступи приватном лицу под условима које министар војни пропише и закључи. Новац који је добијан од продаје држави потребног барута, као и сав приход од зграда и земљишта барутана које су даване у закуп, улазили су у Барутански фонд, основан 1888. године при Министарству војном.

Прва фабрика за производњу барута у Србији била је барутана у Страгарима. Подигнута 1807. године, све до 1891. била је главни произвођач барута за српску војску. У периоду од 1808. до 1900. године производила је само црни барут.

С обзиром на то да је у Кнежевини после српско-турских ратова 1876–1878. године извршено пренаоружање пешадије с 100.000 једнометних пушака типа „маузер-кока“ М.80 калибра 10,15 mm, било је неопходно обезбедити довољне количине муниције. Ради тога промењена је технологија производње муниције и црни барут замењен је бездимним или малодимним барутом знатно веће енергетске моћи. Указала се потреба за тим да барутана у Страгарима промени начин производње и да набави нови уређај за мерење специфичне густине и брзине сагоревања барута, као и напона барутних гасова.

Председник Артиљеријског комитета пуковник Сава Грујић предложио је почетком 1879. године да се у неку од европских барутана пошаљу млађи официри. Средином фебруара у Охитински барутни завод у Русији упућена је група официра како би сагледала наоружање и организацију барутних магацина руске војске. У првој половини 1881. године, на предлог министра војног, млади официри упућени су у Француску ради боравка у барутанама и фабрикама за производњу муниције. У Страгарима је током прве половине 1879. године почела производња крупнозрнастог барута пречника 15–18 mm за нове топове.

Изградња барутане у Обилићеву почела је 1889. године, када је за те сврхе одобрен кредит од 600.000 динара. На основу решења Министарског савета, у оквиру те суме било

је 250.000 динара који су служили као основа за припрему рада и набавку материјала. Убрзо су саграђена потребна одељења и инсталације за производњу малодимног барута. Барутана је пуштена у рад 1891. године. Испитивања малодимног барута у Обилићеву дала су добар резултат. Међутим, барутана је била зависна од иностранства, јер је азотна киселина, важан састојак за производњу, морала да се увози.

Производња барута и динамита у Краљевини Србији била је регулисана „Законом о монополу барута и динамита“ из 1884. и његовим допунама из 1885. године. Нови „Закон о производњи, увозу и продаји барута, динамита и осталих распрскавајућих смеша“ усвојен је 1890. године. Производња, увоз и продаја барута, динамита и других распрскавајућих експлозивних смеша, као и фишека напуњених тим смешама, било је искључиво право државе. То своје право, изузев производње барута, држава је могла да уступи приватном лицу под условима које министар војни пропише и закључи. Новац који је добијан од продаје држави потребног барута, као и сав приход од зграда и земљишта барутана које су даване у закуп, улазили су у Барутански фонд, основан 1888. године при Министарству војном. Фонд је служио за финансирање, развијање и одржавање барутана, подизање барутних магацина, радионица и осталих зграда, усавршавање израде барута, за школовање стручних лица и пробу нових проналазака, набавку справа, алата и машина. На тај начин производња барута требало је да буде независна од државног буџета. ■

Др М. МИЛКИЋ

ПРИЧА О АУГУСТУ ЛАНДМЕСЕРУ

Некадашњег члана Нацистичке партије можемо сматрати личношћу коју историја неће памтити по деловању, већ искључиво по неделовању и по опортунизму с којим се вешто поигравала, чак на граници лудости

Захваљујући медијима, помоћу којих нам водећи светски брендови свакодневно сугеришу и које је телефоне, аутомобиле или лосионе за бријање пожељно користити, стиче се утисак да је улога савременог човека посве банализована и да је, заправо, доведена до стадијума у коме се све извршава механички, без много размишљања и преиспитивања. Није тако одувек било.

Аугуста Ландмесера, некадашњег члана Нацистичке партије, можемо сматрати човеком кога историја неће памтити по деловању, већ искључиво по неделовању и по опортунизму с којим се вешто поигравао, чак на граници лудости. Рођен је средином 1910. године у земљи која се већ увелико спрема за улазак у још један од епохалних сукоба.

Несвакидашњи перформанс

Како му стечено образовање није било довољно за сигурно радно место, а још мање за извесну егзистенцију, током 1931. године придружује се тада растућој и свакако примамљивој Нацистичкој партији. У прве четири године чланства Ландмесер се гласно залагао за милитаристички и расистички однос ка осталим нацијама и групама, пропацирајући Орвеловски начин демократије, у коме су неки више повлашћени од других.

Али, баш тада се и догодио тренутак који приче о њему даје занимљив обрт. Док је био узорни члан владајућег миљеа, Ландмесер упознаје и, што је још важније, заљубљује се у Ирму Еклер, девојку јеврејског порекла. Како би се у њеним очима макар делимично искупио за своје раније ставове, преко ноћи постаје заклет и јавни непријатељ хушкачке пропаганде. Због непримереног деловања, 1935. године искључују га из партије.

ИЗМЕЂУ

ИДЕОЛО

О Ландмесеру се не зна много, али се верује да за живота није овладао ниједном од завидних вештина левитације, што се, између осталог, често убраја у основне таленте за постизање нарочитих дела. Па и поред помнутих недостатака, шансу за свој Худинијевски перформанс и својеврсни омаж љубави, Ландмесер је добио и брже него што је очекивао.

Проводећи радни век на бродоградилишту „Блом + Вос“ у Хамбургу, указала му се јединствена прилика да присуствује поринућу војног брода за обуку Хорст Весел. У тренутку када је и званично крштена будућа узданица развијене морнарице на стотине хипнотисаних дланова истовремено се обрело у ваздуху одајући тако највише почаст Фиреру. Руке Аугуста Ландмесера остале су на његовим прсима. И не само то! Он је читав протокол пропратио с циничним осмехом на уснама, изругујући се тако Трећем рајху.

ЉУБАВИ ГИЈЕ

На маргинама историје

Нажалост, тужној причи тог посведоченог Дон Кихота, тај потез осигурао је и трагичан епилог. Како се и надаље оглушио о више упозорења да се разведе од Ирме Еклер и уједно избегне оптужбе за прљање расне и националне части, Ландмесеру није преостајало друго него да са породицом потражи уточиште у егзилу. Ипак, њихов план да се безбедно пребаце у Данску осујећен је на граници. Пред некадашњег чиновника партије изнет је и последњи ултиматум. Или ће се одрећи своје породице (са Ирмом је у међувремену добио ћеркицу) или ће и њега, заједно са супругом и дететом, сврстати у непожељну јеврејску скупину.

Након што се пар и даље појављивао у јавности, обемишљавајући тако срамне уцене тадашње власти, Гестапо

их је привео и суочио с озбиљним оптужбама. Ландмесера су осудили на трогодишње издржавање казне у озлоглашеном логору Боргермур, док је Ирма Еклер најпре упућена у једну од државних казнионица, да би је недуго потом пребацили у женски логор који се налазио у Равенсбурку (познат по томе што је најчешће представљао успутну станицу до Аушвица).

Током заточеништва Ирма Еклер добила је још једну девојчицу, коју јој је управа затвора одузела и проследила у градско сиротиште. Недуго потом, живот је завршила у систематски осмишљеним ликвидацијама, заједно са четрнаест хиљада осталих жена. Аугуста Ландмесера пустили су накратко из логора 19. јануара 1941, дозволивши му да ради као пословођа локалне транспортне компаније. Казненом пешадијском воду, под ознаком 999, додељен је 1944. године приликом мобилизације. У зиму те године живот је изгубио негде на територији Хрватске.

Од чудесних догађаја који се везују уз име тог човека па све до данас прошло је више од седам деценија. За то време на светској позорници, с мањим и већим успесима, смењивале су се водеће економске силе, омражени државници, чак и бомбе које су у неколико секунди могле да пониште читав 20. век. Оно што, ипак, и даље опстаје на маргинама историје јесте прича о човеку коме је оданост дословно спутала руке, преобративши га тако у својеврсни громобран једног времена и једне љубави. ■

Немања ОБЛАКОВИЋ

РЕПРЕЗЕНТАТИВАЦ ВОЈСКЕ СРБИЈЕ У АЛПСКИМ ДИСЦИПЛИНАМА

Рођен на скијама

Ових дана лекар у Војномедицинској академији капетан Дениел Пешић приводи крају специјализацију. После четири године мукотрпног рада и одрицања стећиће звање специјалисте медицине спорта. Истовремено, Дениел припрема и докторске студије, па се новом, вишем звању нада већ наредне године. И поред свих „књишких“ обавеза он успева да нађе времена за скијање. Готово свакодневно вежба „на суво“, како би кондицију темпирао за предстојеће припреме на Копаонику и такмичења која су пред њим.

Овај млади специјализант ВМА бележи сјајне резултате не само на ски-стази већ и у струци, као лекар војне репрезентације. Осим санирања њихових повреда и опоравка, Дениелу је поверен и задатак балансирања исхране и суплементације наших спортских узданица.

ЉУБАВ ИЗ ДЕТИЊСТВА

На скије је први пут стао с две године. Под будним оком оца, војног пилота, научио је основне покрете и заволео зимски спорт. Врло брзо је, међутим, превазишао учитеља, па је већ с 11–12 година оца учио скијашким „цакама“. Његове снове да постане професионални скијаш срушио је рат, протеравши га не само из родног Мостара већ и из омиљеног спорта. Ипак, на скије га је поново вратио Војска, омогућивши му да оствари барем делић снова.

Тих првих година које је с оцем проводио на Јахорини јасно се сећа. Сваки слободан викенд током зиме њих двојица су провели у скијању по босанским планинама. Знали су, каже, да устану у четири сата, путују од Мостара до Јахорине, цео дан проведу на стази и увече се врате кући.

– Тада сам био прилично несташан на стази. Због вратоломија које сам правио редари су ми више пута одузимали ски-пас. Иако сам се пресвлачио, маскирао и враћао на стазу, редари су ме, због мог стила, препознавали и опет удаљавали са стазе – каже Пешић, кога су управо те вратоломије, годинама касније, препоручиле за војну репрезентацију.

– Униформу сам први пут обукао после факултета, у Школи резервних официра 2003, а већ 2005. године сам се акти-

Један од најуспешнијих војних скијаша, капетан Дениел Пешић, први пут на скије стао је с две године. Под будним оком оца, војног pilota, научио је основне покрете и заволео зимски спорт. Његове снове да постане професионални скијаш срушио је рат, протеравши га не само из родног Мостара већ и из омиљеног спорта. Ипак, на скије га је поново вратила Војска, омогућивши му да оствари барем делић својих снова.

вирао. Наредних шест година провео сам у специјалним јединицама у којима је тренирање било примарно, па сам као лекар имао пуне руке посла – присећа се Дениел својих „војних“ почетака.

После неколико година рада у Специјалној бригади, Пешић је с јединицом отишао на скијање, где су професори и инструктори препознали његов вансеријски таленат и позвали га да буде део репрезентације. И тако је почео да се остварује његов сан.

Ипак, љубав према скијању оставила је, а и даље оставља последице. До сада је имао повреде оба рамена, потрес мозга, повреде зглобова... Последња у низу била је повреда рамена на Копаонику, када му је на тренингу отпаала скија јер није био исправан вез. При великој брзини падао је готово 50 метара низ стазу. Повреду рамена коју је ту зарадио, лечио је дуже од годину дана. То га, међутим, није удаљило са стазе.

ЗЛАТНА БРОНЗА

Скијашка војна репрезентација с много ентузијазма почела је да се појављује на такмичењима. Први запажен резултат постигли су свега неколико година пошто су се „спојили“ – на Првим светским војним зимским играма у Аости 2010. године, када су екипно освојили бронзу.

– Тренутак када сам се попео на постоље у Аости никад нећу заборавити. Нисмо веровали да смо освојили медаљу. Остале земље, које су можда и имале појединачно боље такмичаре, имале су киксеве и падове, па смо нас тројица „испливали“. Чак ни после трке нисмо размишљали о медаљи. Тек кад смо дошли у хотел, видели смо резултате. Брзо смо улетели у кола и отрчали да примимо одличја – сећа се свог првог и до сада највећег успеха, када се пре пет година са момцима из репрезентације окитио бронзом, која је за њих и данас злата вредна.

Екипа у истом саставу и данас наступа. Крајем јануара очекује их велико CISM-ино такмичење у Италији, које ће бити опи-

РЕКРЕАТИВЦИ

– Професионално бављење спортом није здраво, и то је управо реченица којом почињем предавања. Напор који организам професионалног спортисте трпи није добар и носи готово идентичан ризик као и седентаран начин живота – каже др Пешић, истичући да за људски организам умерена физичка активност даје најбоље резултате.

павање противничког пулса пред Војну олимпијаду у Сочију 2017. године. Ипак, свесни су да је конкуренција сурова и да већина озбиљних земаља у маскирним униформама крије професионалне спортисте и државне репрезентативце.

– Велики број такмичара с праве олимпијаде учествује и на војној, јер су сви они формално запослени у војсци. То је модел који су велике земље нашле како би бринуле о својим спортистима и, наравно, освајале медаље – објашњава Пешић, истичући да је у тим случајевима једини задатак спортисте да тренира.

Код нас је, међутим, ситуација потпуно другачија. Иако учествујемо на регионалним и светским такмичењима, наши војни репрезентативци немају статус спортисте.

– Немамо још законске одредбе којима би професионалним спортистима омогућили да имају статус активних војних лица, а да се неометано припремају, тренирају и такмиче. Ми у редовима имамо готово рекреативце, а спортске силе професионалце. Њихови скијаша, на пример, тренирају од 250 до 270 дана годишње на снегу, а ми после неколико недеља на Копаонику хоћемо да им изађемо на црту – појашњава пат позицију у којој се налазе и спортисти и Војска, која у овом тренутку тражи модел да у своје редове доведе Асмира Колашинца, Миланка Петровића, Невену Игњатовић...

Наше скијаше, више него друге спортисте, ограничава и енормна цена, барем за наше услове, опреме и тренинга. Скије, штапове, панцерице, штитнике и одела наши репрезентативци платили су из свог џепа, а сваки од њих годинама је улагао у своје мало скијашко царство, које данас вреди и по неколико хиљада евра.

Ипак, сви ти проблеми младог лекара нису поколебали. Управо зато је за последњих седам година у дисциплинама слалому и велеслалому постигао завидне резултате. У Француској је, у конкуренцији од 54 такмичара, појединачно заузео 17. позицију, што је, имајући у виду његове услове рада и тренирања спрам противничких врхунских услова, сјајан резултат.

– Трудимо се да читаве године радимо „суве тренинге“, углавном по Кошутњаку, Ушћу и на Војној академији. С репрезентацијом проведемо око три недеље на Копанику, а ја се трудим да, у својој режији, „ухватим“ бар још 15 дана на снегу – каже Пешић, истичући да га управо недефинисан статус спортисте спречава да више одсуствује с посла. С стручне стране гледајући, Даниел истиче да спортиста који после проведених осам сати на послу иде на тренинг од умора не може да постигне жељене резултате.

ЛЕКАР РЕПРЕЗЕНТАЦИЈЕ

CISM-а је нашла начин да од младог доктора извуче максимум. Осим што под заставом Србије и грбом Војске на скијама бележи сјајне резултате, Дениел стручним саветима помаже нашим осталим спортистима како да, уз балансирану исхрану и адекватну суплементацију, постигну најбоље резултате.

– Као лекар репрезентације бринем о здрављу спортиста, помажем им да темпирају форму, пратим њихов опоравак у случају повреде, саветујем их током такмичења и помажем у изради режима исхране и суплементације – појашњава Пешић област за коју је стручан. Осим о здрављу наших војних спортиста, Дениел је бринуо о српским кошаркашима када су освојиле злато у Будимпешти, сарађује с рукометном репрезентацијом, а сада највише ради са скијашицом Невеном Игњатовић.

Своје знање спреман је несебично да подели с друговима из војне репрезентације. Ипак, у том смислу постоји један проблем.

– Током припрема, које су најчешће на Копанику, спортисти не могу да имају посебну исхрану, јер су „на линији“ с редовним саставом. А спортиста не може са сланином и паризером да на траци да максималне резултате. Професионални спорт захтева професионални однос према сваком сегменту, посебно према исхрани – појашњава Дениел, подсећајући да додаци исхрани знатно утичу на форму. А они, богами, „папрено“ коштају – за једног спортисту суплементи по сезони (шест месеци) износе око 100.000 динара, док клуб за то мора да одвоји и до 10.000 евра.

Током година које је посветио Војсци и скијању морао је да се одрекне много чега. Посао и брз темпо живота често га држе ван куће и далеко од породице, која, ипак, има разумевања за његову свестраност.

Од седам дана у недељи, бар пет тренира. Његов социјални живот трпи много. За последње четири године прочитао је стотине књига и хиљаде страница. Али само стручне литературе.

Одавно је почео да осећа последице спортског живота – бол у рукама, зглобовима, раменима... Међутим, стална физичка активност олакшава му муке. Клин се, изгледа, клином избија.

Скијање се убраја у један од најздравијих, али и најопаснијих спортова. Осим тога, професионално бављење изискује велики новац, који ретко који појединац може да приушти. Квалитетнија опрема кошта по неколико десетина хиљада евра, а пратити „зимски караван“ и током године се сељакати с планине на планину како би се вежбало у снежном амбијенту тражи и до 150.000 евра годишње. Управо зато земље које су најуспешније у том зимском спорту „стају иза“ својих спортиста, финансирајући њихов професионални развој.

Новца за скијаше у Србији, а ни у Војсци, очигледно нема. Управо зато сви наши потенцијали већ с 15 година каче панцирице и штапове о клин и постају инструктори скијања. Њихови снови топе се попут снежне пахуље... ■

СПОРТСКИ ЦЕНТАР

Капетан Пешић истиче да, гледајући могућности и капацитете, Спортски центар Војне академије, с многобројним отвореним теренима, базеном, салама, теретаном, сауном и кардио-центром, има најбољи потенцијал за припрему спортиста, и у Војсци и у земљи.

УНИВЕРЗИТЕТ ОДБРАНЕ У БЕОГРАДУ
МЕДИЦИНСКИ ФАКУЛТЕТ
ВОЈНОМЕДИЦИНСКЕ АКАДЕМИЈЕ

расписује

ЈАВНИ КОНКУРС

за избор/реизбор у звање наставника сарадника

59

I Расписује се конкурс за избор у звање наставника:

1. једног наставника за ужу научну област физикална медицина и рехабилитација у звање редовног професора;
2. једног наставника за ужу научну област интерна медицина подобласт кардиологија у звање редовног професора;
3. једног наставника за ужу научну област патологија у звање редовног професора;
4. једног наставника за ужу научну област хирургија подобласт пластична хирургија и опекотине у звање ванредног професора;
5. једног наставника за ужу научну област нуклеарна медицина у звање ванредног професора;
6. једног наставника за ужу научну област дерматовенерологија у звање ванредног професора;
7. два наставника за ужу научну област трансфузиологија у звање ванредног професора;
8. два наставника за ужу научну област орална медицина у звање ванредног професора;
9. једног наставника за ужу научну област анестезиологија и интензивно лечење у звање доцента;
10. једног наставника за ужу научну област хирургија подобласт ортопедска хирургија и трауматологија у звање доцента;
11. једног наставника за ужу научну област хирургија подобласт урологија у звање доцента;
12. једног наставника за ужу научну област хирургија подобласт пластична хирургија и опекотине у звање доцента;
13. једног наставника за ужу научну област хистологија и ембриологија у звање доцента;
14. једног наставника за ужу научну област патологија у звање доцента;
15. једног наставника за ужу научну област физикална медицина и рехабилитација у звање доцента;
16. једног наставника за ужу научну област интерна медицина подобласт нефрологија у звање доцента;
17. једног наставника за ужу научну област фармацеутска медицина у звање доцента.

II Расписује се конкурс за реизбор у звање наставника:

1. једног наставника за ужу научну област гинекологија и акушерство у звање ванредног професора;
2. једног наставника за ужу научну област интерна медицина подобласт реуматологија у звање ванредног професора;
3. једног наставника за ужу научну област интерна медицина подобласт хематологија у звање ванредног професора;
4. једног наставника за ужу научну област судска медицина у звање доцента.

III Расписује се конкурс за избор у звање сарадника:

1. једног сарадника за ужу научну област офталмологија у звање асистента;
2. једног сарадника за ужу научну област хирургија подобласт урологија у звање асистента;
3. једног сарадника за ужу научну област анестезиологија и интензивно лечење у звање асистента;
4. једног сарадника за ужу научну област хирургија подобласт ортопедска хирургија и трауматологија у звање асистента;
5. једног сарадника за ужу научну област хирургија подобласт васкуларна и ендоваскуларна хирургија у звање асистента;
6. једног сарадника за ужу научну област интерна медицина подобласт кардиологија у звање асистента;
7. два сарадника за ужу научну област интерна медицина подобласт гастроентерологија у звање асистента;
8. једног сарадника за ужу научну област дерматовенерологија у звање асистента;
9. једног сарадника за ужу научну област фармакологија и токсикологија у звање асистента;
10. једног сарадника за ужу научну област медицинска микробиологија у звање сарадника у настави;
11. једног сарадника за ужу научну област фармакологија и токсикологија у звање сарадника у настави.

IV Расписује се конкурс за реизбор у звање сарадника:

1. једног сарадника за ужу научну област интерна медицина подобласт кардиологија у звање асистента;
2. једног сарадника за ужу научну област интерна медицина подобласт пулмологија у звање асистента;
3. једног сарадника за ужу научну област епидемиологија у звање асистента.

ОПШТИ УСЛОВИ КОНКУРСА

- 1) да је кандидат професионални припадник Војске Србије;
- 2) да кандидат није правоснажно осуђиван за кривично дело против полне слободе, фалсификовања јавне исправе коју издаје високошколска установа или примања мита у обављању послова у високошколској установи.

ПОСЕБНИ УСЛОВИ КОНКУРСА

I За избор у звање редовног професора:

- 1) да кандидат има:
 - (1) најмање шест *in extenso* радова у часописима са кумулативним импакт фактором са JCR листе чија је вредност најмање три, а кандидат треба да буде најмање у два рада први аутор или носилац рада (последњи аутор), а да су најмање три рада објављена од избора у звање ванредни професор;
 - (2) најмање четири рада у часописима индексираним у SCI Expanded бази података, без импакт фактора, од тога два после избора у звање ванредни професор;

- (3) осам радова у часописима индексираним у MEDLINE, од тога четири после избора у звање ванредни професор.

Радови из категорије (2) могу бити замењени радовима из категорије (1), а радови из категорије (3) могу бити замењени радовима из категорија (1) и (2);

- 2) саопштења на међународним или домаћим научним скуповима;
- 3) статус руководиоца научноистраживачког или стручног пројекта или сарадника на таквом пројекту и најмање пет публикација или саопштења која су простекла из рада на пројекту;
- 4) књигу односно монографију из релевантне области или уџбеник (односно превод уџбеника) за област из које се бира;
- 5) да је руководио израдом најмање једне докторске тезе као ментор или да је из пројекта којим руководи одбрањена најмање једна докторска теза на неком од других медицинских факултета; да је учествовао најмање два пута у комисијама за одбрану докторске дисертације. Уместо менторства, односно руковођења израдом докторске дисертације, може се вредновати и чланство у комисијама за оцену и одбрану докторске дисертације одбрањене до 1. октобра 2016. године, односно менторство или руковођење израдом магистарске тезе одбрањене до 1. октобра 2014. године;
- 6) остварене активности у најмање четири елемента из Табеле елемената доприноса наставника академској и широј заједници (табела 1. као прилог Критеријумима за стицање звања наставника на Универзитету одбране у Београду – „Службени војни лист”, број 7/12).

II За избор у звање ванредног професора:

- 1) да кандидат после избора у звање доцента има:
 - (1) најмање два *in extenso* рада у часописима са кумулативним импакт фактором са JCR листе чија је вредност најмање 0.75;
 - (2) најмање један *in extenso* рад у часописима индексираним у SCI Expanded бази података без импакт фактора;
 - (3) најмање два *in extenso* рада у часописима индексираним у MEDLINE бази података.
- Радови из категорије (2) могу бити замењени радовима из категорије (1), а радови из категорије (3) могу бити замењени радовима из категорија (1) и (2)
- 2) статус руководиоца научноистраживачког или стручног пројекта или сарадника (члан истраживачког или стручног тима) на таквом пројекту;
 - 3) са кандидат од избора у звање доцента испуњава један од наведених услова:
 - (1) има објављену књигу или монографију из релевантне области;
 - (2) има објављен уџбеник или превод уџбеника за област из које се бира;

- (3) има објављен практикум, збирку задатака или скрипту за наставу из области из које се бира.

Наведене публикације могу се заменити са најмање два поглавља у књигама, монографијама, уџбеницима или преводима уџбеника, или уређивањем два тематска зборника радова, или уређивањем једне монографије из уже научне области за коју се бира;

- 4) саопштења на међународним или домаћим научним скуповима;
- 5) менторство за израду најмање једног магистарског рада или докторске дисертације. Овај услов може се заменити учешћем у комисији за одбрану две тезе (докторске, магистарске или обе) или учешћем у комисији за одбрану једне тезе (докторска или магистарска) уз учешће у својству ментора за две здравствене специјализације (супспецијализације);
- 6) остварене активности у најмање три елемента из Табеле елемената доприноса наставника академској и широј заједници (табела 1. као прилог Критеријумима за стицање звања наставника на Универзитету одбране у Београду – „Службени војни лист”, број 7/12).

Услови за реизбор у звање ванредног професора идентични су условима за избор, с тим да су ти услови постигнути од избора у звање ванредног професора.

III За избор у звање доцента:

- 1) да кандидат поседује научни степен доктора наука из уже научне области за коју се бира и матичну здравствену специјализацију на предметима за које таква специјализација постоји;
- 2) најмање трогодишње педагошко искуство у звању асистента;
- 3) просечна оцена са студија најмање осам (8);
- 4) научни односно стручни радови објављени у научним часописима или зборницима са рецензијама и то:
 - (1) најмање један *in extenso* рад, као први аутор у часопису са импакт фактором са Journal Citation Report (JCR) листе чија је вредност најмање 0.75, односно више радова у часописима са JCR листе (први аутор у једном) чији је кумулативни импакт фактор 0.75;
 - (2) најмање један *in extenso* рад у часопису индексираним у SCI Expanded бази података без импакт фактора;
 - (3) најмање два *in extenso* рада у часописима индексираним у MEDLINE бази података.

Рад из категорије (2) може бити замењен радом из категорије (1), а радови из категорије (3) могу бити замењени радовима из категорија (1) и (2);

- 5) остварене активности у најмање два елемента из Табеле елемената доприноса наставника академској и широј заједници (табела 1. као прилог Критеријумима за стицање звања наставника на Универзитету одбране у Београду – „Службени војни лист”, број 7/12);
- 6) кандидати без претходног или са непотпуним претходним трогодишњим педагошким искуством у звању асистента:
 - (1) два пута више радова по свим ставкама од броја који је предвиђен за избор у звање доцента;
 - (2) објављена књига или монографија из релевантне области или уџбеник за предмет за који се бира

или поглавље у званичном уџбенику за предмет за који се бира;

- (3) да учествује у реализацији научноистраживачких пројеката;
- (4) детаљно образложен предлог Наставно-научног већа о разлозима за избор у звање доцента.

Услови за реизбор у звање доцента идентични су условима за избор, с тим да су ти услови постигнути од избора у звање доцента.

IV За избор у звање асистента:

- 1) да је кандидат завршио одговарајућу здравствену специјализацију (на клиничком предмету или на претклиничком предмету за који постоји здравствена специјализација);
- 2) да је кандидат уписао докторске академске студије или му је као магистру наука одобрена тема за израду докторске дисертације;
- 3) да је кандидат студије завршио са просечном оценом најмање осам (8);
- 4) да кандидат има најмање један рад in extenso, као први аутор у часопису са рецензијом.

Услови за реизбор у звање асистента идентични су условима за избор, с тим да је услов под бројем 4) постигнут од избора у звање асистента.

V За избор у звање сарадника у настави:

– кандидат мора да буде студент специјалистичких академских студија или докторских студија и да је завршио студије са оценом најмање осам (8).

ДОКУМЕНТАЦИЈА КОЈА СЕ ПОДНОСИ УЗ ПРИЈАВУ НА КОНКУРС

Уз пријаву на конкурс кандидати треба да приложе:

1. биографске податке и доказе о испуњености услова конкурса, систематизоване према главама II, III, IV, V и VI у Обрасцу – Извештај комисије о пријављеним кандидатима за избор у звање наставника, а према „Упутству за припрему документације која се предаје приликом конкурисања за изборе/реизборе у звања наставника на Универзитету одбране” (Образац извештаја и Упутство преузети са интернет адреса www.uo.mod.gov.rs или www.mfvma.mod.gov.rs или у Секретаријату Медицинског факултета Војномедицинске академије);
2. библиографију објављених научних и стручних радова са копијама примерака научних радова и других публикација;
3. уверење надлежног органа МУП-а о непостојању правоснажне пресуде за кривично дело против полне слободе, фалсификовања јавне исправе коју издаје високошколска установа или примања мита у обављању послова у високошколској установе.

НАЧИН КОНКУРИСАЊА

Пријаве на конкурс за (ре)избор у звање наставника односно сарадника подносе се на адресу **Војномедицинске академије Црнотравска број 17, Београд (преко шалтера деловодства), са назнаком „конкурс за избор/реизбор у звање наставника односно сарадника”**. У пријави обавезно навести адресу и телефон, ужу научну област и звање за коју се пријава подноси.

Непотпуне и неблаговремено поднете пријаве неће бити разматране.

Конкурсна документација неће се враћати кандидату.

Конкурс је отворен 30 дана рачунајући од првог наредног дана од дана објављивања. ■

УНИВЕРЗИТЕТ ОДБРАНЕ У БЕОГРАДУ ВОЈНА АКАДЕМИЈА

расписује

ЈАВНИ КОНКУРС

за избор у звање наставника у пољу
друштвено-хуманистичких,
техничко-технолошких
и природно-математичких наука

А) ПОЉЕ ДРУШТВЕНО-ХУМАНИСТИЧКИХ НАУКА

I Реизбор у звање наставника:

1. једног наставника за ужу научну област Војна историја у звање ванредни професор и
2. једног наставника за ужу научну област Стратегија у звање доцент.

Б) ПОЉЕ ТЕХНИЧКО-ТЕХНОЛОШКИХ НАУКА

I Реизбор у звање наставника:

1. једног наставника за ужу научну област Геодезија у звање ванредни професор и
2. три наставника за ужу научну област Телекомуникације у звање доцент.

II Избор у звање наставника:

1. једног наставника за ужу научну област Ракетни системи и системи управљања ватром у звање ванредни професор;
2. једног наставника за ужу научну област Радарски системи у звање доцент и
3. једног наставника за ужу научну област Опште машинске конструкције у звање доцент.

В) ПОЉЕ ПРИРОДНО-МАТЕМАТИЧКИХ НАУКА

I Реизбор у звање наставника:

1. једног наставника за ужу научну област Физика у звање ванредни професор.

ОПШТИ УСЛОВИ КОНКУРСА

- 1) да кандидат поседује научни степен доктора наука из области за коју се бира;
- 2) да кандидат није правоснажно осуђиван за кривично дело против полне слободе, фалсификовања јавне исправе коју издаје високошколска установа или примања мита у обављању послова у високошколској установи;
- 3) да је кандидат професионално војно лице или војни службеник (за конкурс под бројем А I1 и В I1).

ПОСЕБНИ УСЛОВИ КОНКУРСА

А) ПОЉЕ ДРУШТВЕНО-ХУМАНИСТИЧКИХ НАУКА

За избор/реизбор у звање доцента:

- 1) просечна оцена са студија најмање (8);
- 2) најмање трогодишње педагошко искуство у звању асистента и да није оцењен од стране кадета односно студената оценом нижом од оцене „добар” више од два пута у протеклом трогодишњем периоду и позитивна оцена са приступног предавања, уколико нема претходно трогодишње педагошко искуство у звању асистента;
- 3) најмање један рад ранга М23, М24 или М51. Радови ранга М51 могу се заменити радовима ранга М52;
- 4) најмање два излагања на научним скуповима (М31, М33, М61, М63) и
- 5) остварене активности најмање у два елемента из Табеле елемената доприноса наставника академској и широј заједници (табела 1. као прилог Критеријумима за стицање звања наставника на Универзитету одбране у Београду – „Службени војни лист”, број 7/12) – осим ако се први пут бира у наставничко звање.

За избор/реизбор у звање ванредног професора:

- 1) после избора у звање доцента да од кадета односно студената није добио оцену нижу од „добар” више од два пута у протеклом петогодишњем периоду;
- 2) најмање пет радова ранга М23, М24 или М51, од којих се три рада могу заменити монографијом, од тога најмање три рада од последњег избора; радови ранга М51 могу се заменити радовима ранга М52;
- 3) оригинално стручно остварење (пројекат, студија, патент, оригинални метод) односно руковођење или учешће у научним пројектима;
- 4) објављен уџбеник, монографија, практикум или збирка задатака из области за коју се бира или мултимедијални садржаји са рецензијом намењени кадетима односно студентима;
- 5) најмање пет радова саопштених на међународним скуповима или домаћим научним скуповима (М31, М33, М61, М63), од којих најмање три рада од последњег избора;
- 6) менторство најмање у два завршна рада и
- 7) остварене активности најмање у три елемента из Табеле елемената доприноса наставника академској и

широј заједници (табела 1. као прилог Критеријумима за стицање звања наставника на Универзитету одбране у Београду – „Службени војни лист”, број 7/12).

Б) и В) ПОЉЕ ТЕХНИЧКО-ТЕХНОЛОШКИХ И ПРИРОДНО-МАТЕМАТИЧКИХ НАУКА

За избор/реизбор у звање доцента:

- 1) просечна оцена са студија најмање (8);
- 2) најмање трогодишње педагошко искуство у звању асистента и да од кадета односно студента није добио оцену нижу од „добар” више од два пута у протеклом трогодишњем периоду и позитивна оцена са приступног предавања, уколико нема претходно трогодишње педагошко искуство у звању асистента;
- 3) најмање један рад ранга М21, М22 или М23 и најмање један рад ранга М51, М52 или М53;
- 4) најмање два излагања на научним скуповима (М31, М33, М61, М63) и
- 5) остварене активности најмање у два елемента из Табеле елемената доприноса наставника академској и широј заједници (табела 1. као прилог Критеријумима за стицање звања наставника на Универзитету одбране у Београду – „Службени војни лист”, број 7/12) – осим ако се први пут бира у звање.

За избор/реизбор у звање ванредног професора:

- 1) да кандидат после избора у звање доцента није од кадета односно студената добио оцену нижу од „добар” више од два пута у протеклом петогодишњем периоду;
- 2) најмање четири рада са SCI листе ранга М21, М22 или М23, од којих се један може заменити остварењем категорије М80 или М90 или радом ранга М51 или М52, од тога најмање два рада односно остварења од последњег избора;
- 3) оригинално стручно остварење (пројекат, студија, патент, оригинални метод) односно руковођење или учешће у научним пројектима;
- 4) објављен уџбеник, монографија, практикум или збирка задатака из области за коју се бира или мултимедијални садржаји са рецензијом намењени кадетима односно студентима;
- 5) најмање пет радова саопштених на међународним или домаћим научним скуповима (М31, М33, М61, М63), од којих најмање два од последњег избора;
- 6) менторство најмање у два завршна рада и
- 7) остварене активности најмање у три елемента из Табеле елемената доприноса наставника академској и широј заједници (табела 1. као прилог Критеријумима за стицање звања наставника на Универзитету одбране у Београду – „Службени војни лист”, број 7/12).

Напомена везана за поновни избор у звања наставника:

Услови за реизбор идентични су условима за избор у звање доцент и ванредни професор, с тим да су ти услови постигнути од избора у звање у које се поново бира.

Сходно члану 12. Критеријума за стицање звања

наставника на Војној академији, наставници који су на дан ступања на снагу ових критеријума били у звању доцента или ванредног професора у пољу друштвено-хуманистичких, техничко-технолошких и природно-математичких наука, испуњавају услове за поновни избор (реизбор) у исто звање.

ДОКУМЕНТАЦИЈА КОЈА СЕ ПОДНОСИ УЗ ПРИЈАВУ НА КОНКУРС

Уз пријаву на конкурс кандидати треба да приложе:

1. биографске податке и доказе о испуњености услова конкурса, систематизоване према главама II, III, IV, V и VI у Обрасцу – Извештај комисије о пријављеним кандидатима за избор у звање наставника, а према Упутству за припрему документације која се предаје приликом конкурса за изборе/реизборе у звања наставника Универзитета одбране (Образац Извештаја и Упутство преузети са интернет адресе www.uo.mod.gov.rs или у секретаријату Војне академије);
2. библиографију објављених научних и стручних радова са копијама примерака научних радова и других публикација;
3. сагласност претпостављене команде за ангажовање у наставном процесу на Војној академији (само за кандидате ван Војне академије односно Универзитета одбране у Београду);

4. уверење надлежног органа МУП о непостојању правоснажне пресуде за кривично дело против полне слободе, фалсификовања јавне исправе коју издаје Универзитет или високошколска јединица или примања мита у обављању послова високошколске установе.

НАЧИН КОНКУРИСАЊА

Пријаве на конкурс за избор у звање наставника подносе се на адресу **Генерала Павла Јуришића Штурма 33, Београд, са назнаком „конкурс за избор у звање наставника“**. У пријави обавезно навести адресу и телефон.

Непотпуне и неблаговремено поднете пријаве неће бити разматране.

Конкурсна документација се неће враћати кандидату.

Конкурс је отворен до 17. јануара 2016. године.

ВАЖНА НАПОМЕНА

Кандидати који буду изабрани у звања наставника неће бити постављани на формацијска места наставника у Војној академији, већ ће права и обавезе наставника остваривати са формацијског места на ком су већ постављени, а у складу са чланом 73. став 4-6 Закона о високом образовању („Сл. гласник РС”, бр. 76/2005, 100/2007-аут. тум., 97/2008, 44/2010, 93/2012, 89/2013, 99/2014, 45/2015-аут. тум. и 68/2015). ■

СРПСКА ВОЈСКА У РАТУ СА БУГАРСКОМ

1885-1886, са приповеткама Бранислава Нушића
Душан Бабац

Броширано, 20x23, 208 стр.

шифра: 111322; цена: 880,00 динара;

са попустом: 616,00 динара

Један од мање познатих догађаја широј јавности је српско-бугарски рат, иако представља прекретницу за осавремењавање и реорганизацију војске у Србији. Приказ овог двонедељног рата обогаћен је бројним илустрацијама из тог периода. Као учесник у овом рату Бранислав Нушић, каплар редовне војске, своја сведочења донео је у форми приповетки, чији избор објављујемо.

КОНКУРС

ЗА НОВИНАРСКУ НАГРАДУ „ИВАН МАРКОВИЋ“ ЗА 2015. ГОДИНУ

Медија центар „Одбрана“ додељује Новинарску награду „Иван Марковић“ за најбоље медијско извештавање о активностима Министарства одбране и Војске Србије.

Циљ награде јесте подстицање новинара који прате активности Министарства одбране и Војске Србије на квалитетно извештавање у домаћим писаним и електронским медијима, афирмација и јавна верификација њиховог стваралаштва, као и сећање на Ивана Марковића, једног од најдаровитијих војних новинара и уредника у листу „Војска“, који је 2003. изненада преминуо у 43. години живота.

О додели Новинарске награде „Иван Марковић“, по посебном Правилнику, одлучује жири од пет чланова.

Награда се додељује у виду Плакете и уручује на свечаности поводом Дана Медија центра „Одбрана“ – 24. јануара.

Право учешћа на конкурсима имају сви професионални новинари који раде за медије на територији Републике Србије, без обзира на њихов формални статус.

За новинарску награду не могу конкурисати новинари запослени у Медија центру „Одбрана“ и Управи за односе са јавношћу Министарства одбране и прилози објављени у магазину „Одбрана“.

ПРОПОЗИЦИЈЕ

1. Сваки учесник на конкурсима може доставити један оригинални рад.

2. У случају да је кандидатура израз тимског рада, може да укључи највише пет особа.

3. На конкурс се шаљу прилози (интервјуи, чланци, коментари, репортаже, радио и ТВ емисије) о активностима Министарства одбране и Војске Србије који су штампани или емитовани у средствима јавног информисања Републике Србије у периоду од 1. јануара до 31. децембра 2015. године.

4. Достављени материјали не враћају се учесницима конкурса.

5. Пријаве с оригиналним штампаним текстом, исечцима или фотокопијама написа, тонским и видео записима достављају се до 31. децембра 2015, лично или препорученом поштом на адресу: Медија центар „Одбрана“, Браће Југовића 19, 11000, Београд с назнаком – За Конкурс за Новинарску награду „Иван Марковић“.

6. Пријаве пристигле после тог рока жири неће разматрати.

7. За пријаву кандидата из штампаних медија важно је да се на фотокопији или скенираном тексту јасно види лого новине, потпис аутора и датум објављивања. Телевизијски

новинари треба да доставе стандардну VHS касету или DVD са материјалом за конкурс. Радио-новинари прилоге достављају на аудио-касети или CD у MP3 формату. Прилог објављен на интернету треба доставити на DVD у HTML формату. Такође, треба доставити и интернет адресу на којој се може погледати материјал намењен за конкурс. Касете, DVD и CD треба да буду јасно обележени, с именом и презименом кандидата и назнаком дужине трајања прилога.

8. Уз пријаве је потребно доставити кратку биографију аутора прилога, потврду о статусу аутора у медијима у којима су објављени прилози (потврда о радном статусу или хонорарном ангажману), адресу, телефон и и-мејл аутора.

9. Жири ће разматрати кандидатуре на основу квалитета медијског извештавања о Министарству одбране и Војсци Србије, а приликом одлучивања у обзир ће узимати и опште новинарске критеријуме, истраживачки рад, стил писања, утицај, јавну корист, оригиналност и креативност.

10. Жири задржава право да одбије учешће на конкурсима уколико буде сматрао да достављени материјал није у складу с пропозицијама.

11. Медија центар „Одбрана“ задржава право да најуспешније прилоге на конкурсима објави у магазину „Одбрана“ и на интернет презентацијама Министарства одбране и Војске Србије, те да сав достављени материјал користи ради даљег промовисања Војске Србије и Новинарске награде.

12. Пријава за конкурс биће доступна на веб-сајту Медија центра „Одбрана“ www.odbrana.mod.gov.rs

Све остале информације о конкурсима и условима пријаве могу се добити телефоном на број 011/3241-257 или електронском поштом на адреси: odbrana@mod.gov.rs. ■

ИЗБОР НАЈБОЉЕГ СПОРТИСТЕ И СПОРТСКЕ ЕКИПЕ ВОЈСКЕ СРБИЈЕ У 2015. ГОДИНИ

Медија центар „Одбрана”, поводом Дана установе – 24. јануара, прогласиће најбољег спортисту и спортску екипу Војске Србије у 2015. години.

Желимо да задатак поверен стручном жирију буде што тежи, а да признање и награда припадну спортистима чији су резултати заслужили највише пажње и поштовања.

Зато је важно да сви они који прате војни спорт и они који се њиме баве не забораве да од њихових пријава зависи да ли ће најбољи бити заиста и изабрани.

Жири, који ће бити састављен од најбољих познавалаца војног спорта, као и сваке године, пажљиво ће прегледати све приспеле пријаве и одабрати најбоље. Пехари ће бити уручени на свечаности поводом Дана Медија центра „Одбрана” у Дому Војске Србије у Београду, 24. јануара 2016. године.

Пропозиције конкурса се нису мењале.

За звање Спортиста године Војске Србије 2015. и Спортска екипа Војске Србије 2015. године могу конкурисати официри, подофицири, цивилна лица на служби у Министарству одбране и Војсци Србије, кадети Војне академије, ученици Војне гимназије, професионални војници и војници на добровољном служењу војног рока.

Исти принципи важе и за екипе, чији чланови треба да припадају једној од наведених категорија.

Предлоге могу слати команде, јединице, установе, војне школе и друге образовне институције, спортски савези, клубови, секције и појединци.

Ваше предлоге можете послати до 31. децембра 2015. на адресу: Редакција магазина „Одбрана” (За избор спортисте године), Браће Југовића 19, 11000 Београд или на и-мејл: odbrana@mod.gov.rs.

Пријава треба да садржи податке о појединцу/спортској екипи и три најбоља резултата у спортској дисциплини у којој се појединац/екипа такмичи.

Желимо да у нашу редакцију пристигне што већи број квалитетних пријава, зато што верујемо да ће ова традиционална награда бити подстицај развоју војног спорта и физичке културе свих припадника Војске Србије. ■

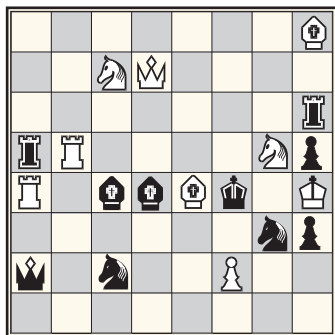

ИЗАБРАНИ ПРОБЛЕМИ МАЈСТОРСТВО ХЕРБЕРТА АХУЕСА

У Бремену (Немачка) недавно је, у 94. години, преминуо Херберт АХУЕС, велемајстор шаховске композиције, познат по мајсторству у двопотезима (објавио је око 3.500 тих проблема). Доносимо два његова проблема у којима у првом потезу бели доводи своју фигуру на први ред. Решења доносимо у следећем броју.

Проблем број 1. – Мат у два потеза

1. награда
„Ди Швалбе“ 1948.

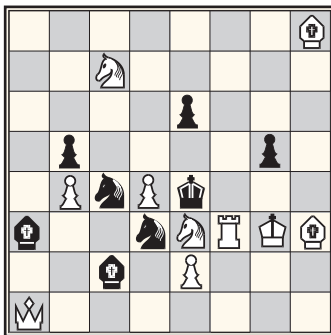
Позиција на дијаграму:

Бели: Kh4, Dd7, Ta4, Tb5, Le4, Lh8, Sc7, Sg5 пешак f2 (9 фигура)

Црни: Kf4, Da2, Ta5, Th6, Lc4, Ld4, Sc2, Sg3, пешаци: h3, h5 (10 фигура)

Проблем број 2. – Мат у два потеза

1. награда
„Шах Ехо“ (Schach Echo) 1962.

Позиција на дијаграму:

Бели: Kg3, Da1, Tf3, Lh3, Lh8, Sc7, Se3, пешаци: b4, d4, e2 (10 фигура)

Црни: Ke4, La3, Lc2, Sc4, Sd3, пешаци: b5, e6 и g5 (8 фигура)

У колонама и редовима, водоравно и усправно, у празна поља упишите једноцифрене бројеве од 1 до 9 који недостају. Сваки број има своје место, не сме да се понови исти број ни у усправној колони ни у водоравном реду, нити у квадрату 3x3.

			6	1			5
8			5				
					8	4	7
	5				9		
6			9	4			8
		3				1	
7	9	1					
			8				2
5			7	3			

Решење коњићевих скокова:

Договор кућу гради;

Ако је и колиба, наша је.

Припремила Драгана ШАРИЋ

УКРШТЕНЕ РЕЧИ

Припремио Жарко БОКИЋ

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
17								18							19	
20									21							22
23			24							25						
26					27						28					
29							30						31			
32								33							34	
35			36							37						
38				39							40					
41						42						43				
44							45							46		
47								48								
49			50							51						

РЕШЕЊЕ ИЗ ПРЕТПРОШЛОГ БРОЈА: патетика, помазати, лет, а, атонално, аламанка, е, лид, карбонат, персонал, Енеса, датотека, танане, отурити, Аријадна, Ариф, пешадинач, часна реч, АО, АР, мотиваца, Котаранин, тело, алијанса, уторити, осетан, Јан Кадар, тикер, лимарија, кавезићи, Ота, о, анаконда, Еротикон, њ, ген, какократ, тираније.

ВОДОРАВНО:

17. Врста подводног пловила, 18. Родно место Исуса Христа, 19. Врста арапског прозног састава (друго слово „а“), 20. Бивши фудбалски ас, Фабрицио, 21. Соли оксалне киселине, 23. Једна швајцарска телевизија, 24. Славни француски песник, Гијом, 25. Особа која се бави планинарењем, 26. Град у Пољској, 27. Преваром привући, 28. Сумрак (мн.), 29. Германско племе, 30. Минерал урана, 31. Описивање, 32. Онај који таре камен, 33. Наумити, 34. Место печата (скр.), 35. Морски гребен, 36. Врста воденице, 37. Врста дивље маслине, 38. Макар, премда, 39. Киселост (хем.), 40. Славни француски синеаст, 41. Онај који приређује и продаје црева, 42. Чамово дрво, 43. Име славне глумице Сињоре, 44. Снабдевање свежим ваздухом (лат.), 45. Становници Иријана, 46. Слободан простор у граду, 47. Лек против жуљева (фарм.), 48. Члан посаде тенка, 49. Старогрчки певач јуначких песама, 50. Светиљка која виси, 51. Справа за мерење такта.

УСПРАВНО:

1. Битка код Аустерлица од 2. децембра 1805, 2. Акциони филм, 3. Иницијали писца Андрића, 4. У сваком случају, 5. Капља, 6. Анонимус, 7. Врста, сорта, 8. Произвођач вина, 9. Велики тор, 10. Лична карта (скр.), 11. Шпански песник, Висенте Мартинез, 12. Завист, злоба, 13. Растегљива материја, 14. Емануел одмила (Гинобили!), 15. Град у Турској (анаграм од ПОСНИ), 16. Амерички телевизијски водитељ, 18. Освежавајући напиток од лимуна, 19. Следбеници титоизма, 20. Посуде за салату, 21. Уређај за еманацију, 22. Цртач у цртаном филму, 24. Место код Ражња, 25. Мушко име, 27. Изложити дејству паре, 28. Становница Ирига, 30. Моралисти, 31. Возач таксија, 33. Италијанска лука на Јадрану, 34. Врста бубња, 36. Пашчад, 37. Мјузикл Алана Паркера, 39. Македонски револуционар, Мирче, 40. Град у Француској, 42. Славна музичка група, 43. Појава дана, свитање, 45. Иницијали славног тенисера Лендла, 46. Показна заменица, ово.

ВЕЛИКИ РАТ СРБИЈЕ КЊИГА 33

Владо Стругар, Милић Ф. Петровић
Тврди повез, ф. 16x23, 652 стр.
шифра: 111313; цена: 1.045,00; са попустом: 731,50 динара

Књига 33 је последња из едиције Велики рат Србије за ослобођење и уједињење Срба, Хрвата и Словенаца, у издању Главног ђенералштаба, штампане у Београду у Штампарској радионици Министарства војске и морнарице. Едиција је настала у периоду од 1924. до 1937. године и садржи историјску грађу насталу у ратним јединицама српске војске током Првог светског рата. Документи који се објављују у овој едицији прате рад српске, односно југословенске Врховне команде током Првог светског рата, све до 5. маја 1920. године. Књига 33 до сада није објављивана.

ОДБРАНА

НОВА ГЕОПОЛИТИКА РУСИЈЕ

Срђан Перишић
Броширано, 15x23, 304 стр.
шифра: 111327; цена: 858,00; са попустом: 600,60 динара

Књига „Нова геополитика Русије“ успешан је прилог не само реткој домаћој политиколошкој и геополитичкој литератури о Русији, већ и међународним напорима истраживача феномена Русије и њене јединствене способности поновног уздизања у заједници народа. Проницљивост у запажањима, јасни судови и добар стил, као и корисна техничка опрема, гаранција су да ће ова књига постати незаобилазно штиво свих оних које занима импресивно уздизање Русије на почетку овог миленијума – студената, истраживача, пословних људи и политичара.

ОДБРАНА

ЖИВОТ У ОКУПИРАНОЈ СРБИЈИ 1915–1918.

После повлачења српске војске пред надмоћним аустроугарским, немачким и бугарским снагама крајем новембра и почетком децембра 1915. године, Централне силе поделиле су Србију на аустроугарску и бугарску окупациону зону, док је немачка војска имала своју такозвану етапну зону. Окупација је трајала све до јесени 1918. године, када су, после пробоја Солунског фронта од 15. до 23. септембра, српска војска и армије Антанте ослободиле територију Краљевине Србије.

СВЕДОЧАНСТВА

Подела Србије међу земљама Централних сила договорена је 6. септембра 1915. у Софији, а прецизирана је посебним уговором између врховних команди Аустроугарске и Бугарске о демаркационој линији, потписаним 1. априла 1916. године. На основу одредби тог уговора, линија раздвајања између аустроугарских и бугарских окупационих области ишла је тако да су Елбасан, Ђаковица, Косовска Митровица, Александровац, Крушевац и десна обала Велике Мораве остали под аустроугарском, а Призрен, Приштина, Прокупље и лева обала Велике Мораве под бугарском окупацијом.

Бугари су на окупираном подручју формирали две војноинспекцијске области – Морава, са седиштем у Нишу, и Македонија, са седиштем у Скопљу. Моравска војноинспекцијска област имала је седам округа (Пиротски, Зајечарски, Неготински, Пожаревачки, Ћупријски, Нишки и Врањски), док је Војноинспекцијска област Македонија обухватала територију коју је српска војска ослободила од Турака у Првом балканском рату, односно већи део данашњих Косова и Метохије и Републике Македоније. Немачка је на ширем подручју уз моравско-вардарску долину организовала Етапну зону са центром у Скопљу и на тај начин обезбедила контролу над важном саобраћајницом.

На основу статуса милитаризоване зоне између прве линије фронта и позадине, окупирана Србија била је дужна да испуни све обавезе које је окупатор наметнуо, што је значило немилосрдно одржавање закона и реда на окупираним територијама, уз максимално искоришћавање економских и људских ресурса за ратну економију и исхрану војника и локалног становништва. Аустроугарском окупационом зоном управљао је Војногенерални гувернман са седиштем у Београду. У пракси, делатност окупационе управе на обезбеђивању реда и мира у окупираној Србији одвијао се применом драконских казни и бруталних поступака према српском народу, као и завођењем система немилосрдне привредне експлоатације Србије.

Након што су некадашња српска влада и српска администрација распуштене, војна администрација преузела је сву одговорност. Начелник штаба био је подређен гувернеру и одговоран за све такозване војне послове, укључујући судске казне, обавештајни рад, штампу и жандармерију. Цивилни комесар био је задужен за образовање, инфраструктуру и таксе.

НАСИЉЕ НАД ЛОКАЛНИМ СТАНОВНИШТВОМ

Након успостављања аустроугарске окупационе управе у Србији су формирана специфична паралелна друштва. Успостављен је хијерархијски однос између привилегованог мањинског аустроугарског дела и обесправљеног већинског српског становништва. Супротности у свим областима остале су карактеристика током целокупног периода окупације. Српско друштво приморано је применом силе на поштовање новог поретка, који је имао за циљ да уништи српство за дуже време. Различитим уредбама аустроугарске власти прекршиле су

ЗЛОЧИНА

одредбе „Правилника о законима и обичајима сувоземног рата“, познатијег као Хашка конвенција из 1907. године. Узимани су таоци, уведен је принудни рад, локално становништво морало је да ради на изградњи путева или на фармама, што је суштински представљало подршку аустроугарским ратним напорима. Иако је регрутовање окупираниг становништва било забрањено, оно је спровођено међу муслиманима (Турцима и Албанцима). Приватна својина одузимана је за потребе рата, а доста локалног нижег чиновничког кадра изгубило је посао. Док су аустроугарски војници мађарског и хрватског порекла били изузетно сурови према локалном становништву, солидарност са окупираним Србима показивали су Чеси и припадници других јужнословенских народа, нпр. Словенци.

После освајања Краљевине Србије, окупациона власт прогласила је сву државну и велики део приватне својине за ратни плен. Првих дана окупације Србија је била препуштена војницима Централних сила. Пљачка се наставила током читавог трајања окупације и спровођена је путем конфискације, реквизиција и контрибуција. Окупациона управа прикупљала је новчана средства и наплатом пореза на земљиште, зграде, камате и ренте, радње и зараде, а установљен је и порез на личност. Укупан доходак Војногенералног гувернмана састојао од директног пореза, царине и пореза на луксуз, такси и осталих дажбина. Једини послодавац у Србији био је окупациони режим.

Током окупације обновљене су само оне фабрике и погони чији су производи били неопходни за војне потребе и тржишту Аустроугарске. Због тога су прве прорадиле фабрике и постројења прехранбене индустрије. Оживела је и трговина, која је била државна и монополска, као и занати. Привреда је у потпуности била под војном управом, која је преузела надзор над свим привредним објектима и контролисала делатност свих привредних грана.

Трговина се свела на продају животних намирница и одевних предмета. У Војногенералном гувернману постојало је неколико врста трговине: државна трговина која се обављала преко Централе за промет робе, трговина монополским производима и трговина на црном тржишту, где се роба које није било на државном тржишту, набављала по вишим ценама.

Методе које је окупациона власт користила с циљем увођења система расподеле животних намирница и снабдевања српског становништва сведене су на разна ограничења и строгу рационализацију домаће потрошње, реквизицију и одузимање свих врста намирница, одузимање на бази добровољне предаје, као и концесионирање и монополисање појединих привредних добара. Цене животних намирница регулисане су прописима о максималним ценама, а за снабдевање су биле задужене Централа за промет робе, Војна интендантура и Централа за откуп жетве.

Државна, односно слободна трговина била је ограничена само на увоз неопходне робе и до јесени 1916.

године још није била консолидована. Како би обезбедила сталан извор прихода, Аустроугарска је почетком 1916. године увела монопол на робу широке потрошње: со, шећер, папир за цигарете, шибице, петролеј, шпиритус.

ГЛАД У СРБИЈИ

Поред хране, у Србији је недостајало и осталих добара од значаја за ратне напоре, попут метала, али и људских ресурса. Иако је готово сваки бакарни суд већ био одузет као и вунена одећа, локално становништво било је шокирано одузимањем свих црквених звона. Свега неколико примерка било је изузето од те мере из историјских разлога. И произвођачи и потрошачи били су подведени под систем картица за храну, државних продавница, рационалне исхране и обавезе да своје производе предају државним установама.

Оскудица и повећање цена хране почеле су крајем 1915. године. У зиму 1915/1916. почела је да се осећа глад у целој земљи. Убрзо је гладовање у окупираној Србији постала и вест у светским медијима, због чега су се ангажовале америчке, швајцарске и холандске добротворне организације. У фебруару 1916. године окупациона власт није успела да обезбеди довољно хране чак ни за своје људе. Све до марта 1916. власт није предузела ништа да би помогла становништву. Одбор америчког Црвеног крста у Београду примио је до 1. августа 1916. године 257 вагона хране која је дистрибуирана у Београду и унутрашњости Србије.

У Београду је помоћ у храни примило око 30.000 становника. Убрзо је између окупационих власти у Гувернману и америчког Црвеног крста потписан нови уговор у коме је детаљно разрађена дистрибуција хране у унутрашњости Србије. Повећан је број делегата Црвеног крста који су могли слободно да путују и свако од њих имао је надлежност

НЕЧУВЕНА ПЉАЧКА

Након уласка непријатељске војске у јесен 1915. настао је прави хаос и пљачкање српске престонице и осталих насеља. Официри и војници пљачкали су државну и приватну имовину, материјалне и културне вредности, чак и одевне предмете. Поједини аустроугарски војници у својим сећањима писали су о Београду као граду који је представљао „срамотну свједоцбу аустро-швапског дивљаштва, јер све вредније што није било бомбардовањем или ватром уништено, покрадено је од војске, којима су часници примјером предњачили“.

Непоштовање права приватне својине српског становништва највише је било изражено у одузимању станова. Такво стање трајало је све до 5. маја 1918, када је наређено да војници могу да станују једино у касарнама, док су официри и даље могли да станују „код српских грађана“.

на по неколико округа. Од децембра 1915. до јула 1916. у Србији је деловао „Швајцарски комитет за помоћ Србима у Србији“. У јуну 1916. године стигао је др Карл Егер, делегат Швајцарског комитета, задужен да у Србији надгледа поделу десет вагона кукуруза који је Комитет послао из Румуније. Нажалост, због мале количине хране која је подељена, сви напори хуманитарних организација имали су симболичан значај.

Основни начин набављања хране из околних села у град био је шверц, који је био повезан са подмићивањем органа власти. Почетак 1917. такође је наговештавао глад у целој Србији. Реквизиција коју је Гувернман наредио 28. децембра 1916. није донела очекиване резултате. Веома ригорозна реквизиција отпочела је 1. фебруара 1917. када је окружним командама наређено да месечну количину брашна за српско становништво смање са 8 на 6 килограма. Међународни црвени крст утврдио је да је због таквих мера власти до 1. септембра 1917. године у Србији умрло 8.000 људи.

РАТНИ БРАКОВИ

Сама чињеница да је у Београду било много мање мушкараца него жена објашњава разлоге због којих је током окупације склопљено мало бракова. Поред несразмере између броја мушког и женског становништва, лоша економска ситуација такође је један од разлога. Према непотпуним подацима, у прва три месеца 1916. склопљено је 85 бракова, а дешавало се да се у току једног месеца не склопи ниједан брак, као на пример у августу 1917. године. Више од половине невеста било је старости до 20 година.

ПЉАЧКА КУЛТУРНОГ БЛАГА

Још док су трајала борбена дејства, аустроугарски војници почели су да пљачкају културно благо Србије. У многим местима током војних операција страдали су музеји и библиотеке, посебно у Београду. Након окупације престонице, у децембру 1915. године, Аустроугарска је образовала комисију која је требало да прегледа музеје и архиве у Београду. Окупаторски војници узимали су из државних зграда документа за која се сматрало да им могу бити од користи, док су остала уништавали. На пролеће 1916. враћени су експонати Етнографског музеја и књиге и рукописи Народне библиотеке, које је српска влада евакуисала у јесен 1915.

године. Током окупације, војници су односили слике из Народног музеја. Поједине установе културе земаља Централних сила тражиле су да им се из Београда пошаљу ретке књиге, уметнички и други предмети с циљем попуње њихових библиотека и уметничких збирки.

РАЗОРЕНА ПРЕСТОНИЦА

Први светски рат довео је до велике демографске исцрпљености становништва. У градовима последице рата више су дошле до изражаја него у селима. Неки су разорени, а они који су сачувани од разарања наставили су живот у сивилу окупације. Током напада Централних сила на Србију 1915. године српска војска углавном није ни бранила градска насеља већ су се борбе водиле на стратешки важним местима и судбина градова решавана је у тим борбама. Изузетак су представљали престоница и Шабац, брањен као гранични град и стратешки важно место. Од аустроугарске објаве рата Србији почела су готово свакодневна бомбардовања Београда. Град је у лето и јесен 1914. бомбардован 36 дана и ноћи. Други пут, током београдске операције од 5. до 17. октобра 1915, бомбардовање је трајало дванаест дана. Поред људских жртава, том приликом рушене су и породичне куће и разни државни и привредни објекти.

Београд је крајем октобра 1915. године представљао град рушевина и опљачканих радњи. По улицама су лежала

БЕОГРАДСКИ КОРЗО

Активност у слободно време у којој су учествовали и странци и локално становништво била је дневно-ноћна шетња корзом поред Калемегдана. Корзом су шетали „официри обучени у сиво и српске жене, цивили обучени у црно, цивилни службеници и радници“. Корзо је представљао друштвени феномен, који је постојао у Београду, као и у Будимпешти и Бечу. Још једно место на коме се често забављало био је јавни базен на реци Сави. Прича из фељтона у „Београдским новинама“ потврђује ту сентименталну слику описом „демократска скица – војни чиновници и цивилне професије нису више видљиви, једино се пол може разликовати“.

тела погинулих грађана. Индустијски и трговачки део града био је опљачкан, а културна баштина уништена. Тек у пролеће 1916. године окупационе власти почеле су да санирају оштећене зграде. Улице су поправљене и очишћене од рушевина и блата а реновиране су и неке куће. У априлу 1916. поправљена је и појачана улична расвета, а у лето исте године завршено је обележавање улица и нумерисање зграда.

Током окупације број становника у Београду био је променљив и условљен различитим пресељавањем становништва, доласком избеглица и ратних заробљеника. Многи ратни заробљеници, који су дошли из Русије, Србије, Грчке или Италије, били су принуђени да раде за окупациони режим. Велики део становништва чинила је војска. По улицама су шетали официри са супругама и децом, а у кафанама је свирала музика за окупаторске официре и чиновнике. У срушени и делимично напуштени Београд смештене су многобројне трупе, административни апарат, породице војника и службеника. Према неким истраживањима, било је стационирано 128 јединица, тако да се број војника, службеника и њихових породица приближио броју становника староседелаца.

Окупатор је настојао да цео Београд буде у знаку аустроугарске и немачке победе. На зидовима и стубовима били су излепљени плакати на немачком, мађарском и српском језику са различитим наредбама и обавештењима. Све

ШКОЛЕ У СРБИЈИ

Током 1916. године у Смедереву су у основним школама била 484 ђака, у Смедеревско Паланци 392, у Чачку 403 ученика, у Новом Пазару је било 150 ученика, у Крагујевцу 1.422, у Горњем Милановцу 294 ученика, у Крушевцу 750. У Београду су у марту 1917. године у шест основних школа била уписана 3.803 ученика. Према информацијама које је прикупио Генерални гувернман, до 30. септембра 1917. отворено је 127 школа са 850 учитеља и учитељица у којима је било 25.000 ђака. На крају школске 1917/1918. године у Војногенералном гувернману радиле су 353 школе са 47.749 ученика.

У српским основним и средњим школама наставу веронауке, наставу о моралу и црквено певање изводили су локални српски свештеници, а наставу су надгледали и допуњавали аустроугарски војни свештеници. Од пролећа 1916. уведено је да се веронаука предаје на старословенском језику и да се два часа недељно учи црквено појање. Од лета исте године веронаука је сведена само на учење одређених молитви.

Један од десетине аустроугарских православних војних свештеника који су стигли у Србију са аустроугарском војском био је и Јован Липовац, родом из Задра, професор и свештеник, касније и митрополит Црногорско-приморски, који је дошао у Јагодину. Он је са собом донео антиминос који потиче из 1743. године, на коме је служио Свету литургију и који се данас чува у Историјском архиву.

је било написано на латиници. У изложима продавница стајале су слике аустројских и немачких владара и војсковођа, немачке брошуре о рату, карикатуре, као и карте на којима су биле приказане победе војске Централних сила. Улицама су пролазиле војне патроле и немилосрдно контролисале пролазнике. Градом су и дању и ноћу саобраћали трамваји, али су српски грађани могли да се возе само до шест часова поподне и то искључиво у задњим колима.

Током окупације у Београду морталитет је био стално већи од наталитета, тако да у граду није било природног прираштаја. По годинама старости, највише је било умрлих беба, након тога следе особе узраста од 16 до 50 година, а затим деца узраста од две до пет година. Најмањи морталитет био је код особа старијих од 50 година. Стопа морталитета за 1916. годину износила је невероватних 260%. У августу 1917. у Београду су умрла 202 лица, а проценат рађања био је веома низак све до 1918. године. На основу податка из београдске цивилне болнице, 1916. рођено је 516 беба, 244 дечака и 272 девојчице, а у августу 1917. године – 26 беба.

У суштини, присуство огромног броја странаца створило је неуобичајено окружење. Већина окупаторских војника била је смештена у некадашњим српским касарнама или фабрикама. Насупрот томе, официри,

цивилни службеници и већина жена живели су у приватним кућама и становима. Повремено организовани комитети градске команде обилазили су београдске куће тражећи нове или боље собе за своје особље.

На свакодневни живот у Београду у великој мери утицао је и недостатак хране. Готово све је било контролисано, укључујући главну канцеларију за пријем млека или одређивање максималних цена хране. Поред смештаја и исхране, путовања су такође била стриктно регулисана за све становнике Београда. Српско становништво било је ограничено у окупљању, политичком и приватном, укључујући дозволе команданта дистрикта за прославу венчања (прослава је морала да буде завршена на дан церемоније венчања не касније од 22 часа). Полицијски час узроковао је да улице у вечерњим часовима буду празне.

Активности у слободно време биле су подељене на оне на којима је учествовало особље окупационог система и на оне од заједничког интереса и са јавним приступом. Међутим, не треба заборавити чињеницу да су аустроугарски држављани који су привремено живели у Београду били подељени у друштвене категорије (било је много војника редова без породица) или националности. Официри или припадници виших друштвених слојева (понекад су ту били

укључени Срби из виших слојева) проводили су се на хуманитарним догађајима, научним предавањима или другим догађајима који су понекад организовани у официрским мензама.

Градска команда је са пуном пажњом мотрила на београдске биоскопе. Цивиле који су посећивали биоскоп надгледали су један официр и благајници који су били опремљени телефонима како би помогли обавештајни рад. Одређеним данима биоскопи су били отворени једино за официре, мушкарце или цивиле. Сваког четвртка и петка после подне било је дозвољено само за цивиле, док припадницима војске није било дозвољено да у тим данима посећују биоскоп.

Најомиљенија активност локалног становништва у слободно време, судећи на основу мишљења окупатора, била је да седе у кафанама или испред њих – и причају о политици по цео дан. Војна администрација страховала је да може доћи до нереда, тако да су Срби често били приморавани на рад, када би било одлучено да посећују кафане превише често и по више сати дневно. Коначно је окупаторска власт ограничила време које се могло проводити у кафанама.

Окупациона влада је све време била суочена са проблемима који су зависили од различитог националног порекла окупационих војника, посебно (Јужних) Словена, који су, с једне стране, били корисни због знања језика и познавања локалних прилика, али и непредвидљиви због шпијунаже и братимљења, с друге стране. Један артиљерац из Љубљане био је оптужен за ремећење јавног реда зато што је испред коцкарнице локалним становницима објаснио: „Ја сам против Мађара и Немаца, ја сам поносан што сам Словен“. Други су оптуживани за рушење монархије и кажњавани смрћу.

Време је пролазило и како је рат дуже трајао све је мање војника било запослено у Београду. Били су слати на различите фронтове и замењивани српским цивилима и женама нарочито из провинције. Од априла 1917. године није било дозвољено запошљавати војнике за послове које су могли да обављају цивили. Међу такве послове спадали су: конобар/конобарица у официрским мензама и кухињама, дактилограф, послани, цивили професионалци и радници у фабрикама, столари и баштовани. Срби су били запослени као радници, учитељи, медицинске сестре и (војни) лекари. Окупатор их је различито доживљавао: или позитивно, што је постало очигледно у похвалама војне владе, или у негативном контексту, када су Срби оптуживани за шпијунажу или корупцију.

„БЕОГРАДСКЕ НОВИНЕ”

Након што су забрањене све новине које су излазиле у Београду, окупациона влада објављивала је своје „Београдске новине” које су служиле у пропагандне сврхе. Новине су штампане латиничним писмом на српском, немачком („Belgrader Nachrichten”) и на мађарском језику („Belgrádi Hírek”). Први број изашао је 15. децембра 1915. и објављиване су до 28. октобра 1918. године. Штампане су вести о ратним успесима, а посебно су наглашавани хумани и цивилизаторски поступци окупаторских власти

према грађанима Београда. Саставни део новине чиниле су рубрике „Огласи“ и „Кореспонденција“, преко којих је становништву размењивало личне информације, након што би биле цензурисане. У личним огласима није се смело наводити да је неко погинуо у борби (саопштавано је да је умро), да је интерниран (није код куће), није се смело обавештавати о томе да је кућа порушена или стан реквириран, као ни да је покућство покрадено.

За оглас од 20 до 30 речи плаћало се 3–5 круна, али је често наплаћивано много више. Сваки оглас био је преформулисан уз коришћење хрватских израза (недеља/тједан, породица/обитељ, фирма/твртка). До успостављања личних односа путем писама лични огласи представљали су једини контакт са члановима породица.

ЖИВОТ У УНУТРАШЊОСТИ

Шабац је доживео велика разарања, већа и од Београда. Пре рата имао је 2.500 кућа, био је богат и значајан град најбогатије покрајине у Србији, центар трговине воћем, вином, вуном и свилом. Када је рат почео, Шабац је био на домаћају првих граната. Након повлачења српске војске препуштен на милост и немилост окупаторских војника, доживео је незапамћене злочине. Највећи број кућа био је спаљен, неке су разорили топови, а све радње биле су опљачкане. Свака кућа у граду била је оштећена и опљачкана. Окупатор је за седиште окружног команданта одредио владичански двор.

Један од најдраматичнијих периода у историји Јагодине био је октобар 1915. године. Ужасе рата појачало је немачко бомбардовање 18. октобра. Будући да је био пијачни дан, погинуло је много људи и причињена је велика материјална штета. Једна од првих мера окупационе власти била је да се преда сакривено оружје и муниција. У новембру 1915. објављено је наређење да се предају сви предмети од бакра. Са звоника старе цркве скинута су сва три звона изливена 1818. године. У граду је уведен полицијски час, који је током

лета почињао од 22 сата, а зими од 21 сат. За ред и мир у Јагодини својим животима су одговарали таоци, угледни грађани, свештеници, политичари и богатији сељаци. Од 1916. године појачани су терор и злостављање становништва. Прављени су спискови интелектуалаца и виђенијих људи, хапшени су и интернирани политички неподобни грађани. Једна од метода застрашивања становништва била су вешала која су подигнута код железничке станице. Од маја до почетка августа 1916. на том месту обешена су тројица грађана Јагодине.

Током августа 1916. уследио је најстрашнији месец трогодишње окупације Јагодине. По пресуди Војног суда, 10. августа обешена су шесторица Срба из околине Трстеника, 17. августа обешен је Србин из Крушевца, а 23. августа двојица Срба из Мале Крушевице. Током 1917. године забележена су четири стрељања. Јагодинци су интернирани у логоре Градинг и Ашах у Аустрији, Болдогасоњ, Нејминдер, Матхаузен и Гиор у Мађарској, Браунау у Чешкој и Ландау и Шеминц у Немачкој.

Као седиште војне индустрије Крагујевац је бомбардован два пута из авиона у септембру 1915. године. Прво бомбардовање извела је немачка ескадрила 17. септембра када су на Крагујевац бачене 43 бомбе. Српска одбрана успела је да обори два авиона. Сутрадан је био нови напад и на град је пало 18 бомби а причињена је и велика материјална штета.

Аустроугарска окупација Чачка трајала је од 1. новембра 1915. до последњих дана октобра 1918. године. Због недовољне радне снаге, кулочења становништва и реквизиције пољопривредних производа, округ Чачак није имао довољно хране. Од 1916. године глад је била редовна појава. Неадекватна здравствена заштита била је узрок велике смртности становништва. У јулу 1916. године окупационе власти пописале су у округу укупно 49.130 мушкараца и 65.653 жена. У периоду од 1. јануара до 31. децембра 1916. рођено је 997 дечака и 934 девојчице. Током 1916. умрло је 2.436 становника.

ШКОЛСТВО ПОД ОКУПАЦИЈОМ

Само неколико месеци након што је постављен први гувернер гроф Јохан Салис-Севис, аустроугарски министар спољних послова наредио је свом посланику у Београду да пренесе гувернеру да није пожељно да окупациона влада организује школу. Школе су ипак почеле да се отварају и школски систем требало је да буде организован не само за аустроугарске ученике, већ и за српску децу.

За окупатора, образовни систем представљао је још један алат за пропаганду, у овом случају преко наставе у школи. Хуго Керхнаве, начелник штаба окупационе владе, оставио је у својим мемоарима запис о томе да је једна од првих дужности била обнављање школа, „не само да би спречили дивљање деце, већ да би преко деце придобили и њихове родитеље, како би извршили припрему за каснију анексију“. У структури окупационе владе, орговорност за организовање школског система имао је цивилни комесар. Чланови његове владе припремили су нове наставне програме на основу аустријског и мађарског школског система. Средином фебруара 1916. године изасланик аустроугарског министарства спољних послова послао је у Беч извештај о поновном отварању основних школа. Посебно је указао на неке чињенице: обавезно образовање у трајању од пет година (за узраст од 6 до 12 година), док су као предмети наведени српско-хрватски као наставни језик, искључиво коришћење латиничног писма, читање, писање, аритметика и религија (молитве су бирали аустроугарски војни свештеници). Посебну пажњу требало је посветити гимнастици, слободним вежбама, а код дечака је било важно и обучавање у строју с циљем бољег дисциплиновања.

Прва основна школа отворена је 10. фебруара 1916. у Београду у Битољској улици. Уписано је 720 деце, а током 1916. године у Београду су отворене још четири српске школе. Основна школа са четири разреда постојала је и у склоништу за сирочад на Топчидеру.

У Србији су школе отворене нешто касније – у Шапцу средином фебруара, у Горњем Милановцу 3. марта, у Смедереву 4. марта, у Чачку 30. марта, у Ужицу 17. априла, крајем 1916. у Крагујевцу су радиле четири основне школе. Школе су могле да се отварају у местима где постоје окружне или среске команде, војска или жандармерија, или у местима где су се укрштале важне саобраћајнице.

У почетку у школама су као учитељи радили једино аустроугарски официри који су говорили српски језик. До 1918. године они су у највећој мери били замењени учитељицама из монархије или Србима од поверења. Пошто је било тешко пронаћи довољно таквог особља дешавало се да као учитељи раде војници или цивили из унутрашњости монархије који нису знали српски језик. У Директивама о школству од 26. априла 1916. прецизирано је да се српско наставно особље не запошљава, са изузетком наставница за ручни рад. Наставно особље из монархије морало је да се пријави надлежној окружној команди, након чега је апликација детаљно проверавана. У школама у Гуврнману радио је

велики број учитеља и учитељица из Загреба и из Босне и Херцеговине. Учитељи и учитељице из монархије добијали су различите привилегије за рад у Гуврнману. За оне који су радили у Београду биле су обезбеђене бесплатне карте за трамвај, као и додатак на плату у износу од 60 круна. У другим местима тај додатак износио је 30 круна. На лето 1916. отворен је Дом за учитељице, како би имале јефтинији смештај и храну. У октобру 1916. донета је одлука о оснивању домова и у другим градовима. У новембру су отворени домови у Шапцу, Чачку, Смедереву, Смедеревској Паланци, Ваљево и Крагујевцу.

ЗАБРАНА ЋИРИЛИЦЕ

Школски систем који је спроводила аустроугарска окупациона власт био је под утицајем стратегије истовременог ширења сопственог и одбијања панславенског, односно руског утицаја. Суштина дискусије, као и уокупраној у Пољској и у Црној Гори, била је забрана писања ћиричним писмом. У књижарама није могла да се купи књига на ћирилици, као ни књиге на француском, енглеском, руском и италијанском језику. Предратне српске књиге могле су да се користе за учење лекција из латинског, немачког и мађарског језика, као и из математике, физике и хемије. Уџбеници из српске књижевности, историје и географије били су забрањени.

Као резултат окупаторских циљева о искоришћавању средњих школа, новим школским програмима биле су

СПРОВОЂЕЊЕ ОКУПАЦИОНЕ ПОЛИТИКЕ

Захваљујући аустроугарској бирократији, документовани су скоро сваки судски случај и суђење пред преким судом. Ти документи показују да окупациона политика није искључиво зависила од закона донесених у Бечу или наређења која су издали високи војни заповедници, већ и од сваког појединачног официра на нижим нивоима окупационе администрације. Личне карактеристике, начин руковођења, предрасуде и национално порекло појединих заповедника утицали су на спровођење окупационе политике на најнижем нивоу окупационе администрације. Као последица, у појединим областима окупациони режим био је строжи него у другим. У таквим условима локални заповедник могао је да одлучује о нечијем животу тако што би потврђивао смртну казну или је преиначавао у затворску.

предвиђене баште у свим школама, где су деца могла да науче како да узгајају воће и поврће. Упркос прокламованој бризи о деци и организацији школског система, деца су и даље морала да зарађују новац. Прича из фељтона у „Београдским новинама“ извештава о дечацима између 8 и 16 година који продају новине на улици.

За решавање питања школства у новим окрузима окупациона власт направила је у септембру 1916. године другачији школски програм, уз уважавање чињеници да је то хетерогена национална средина. Разлика се огледала у другачијем наставном језику, где је језик већине требало да буде наставни језик, а језик мањине један од обавезних предмета. Другачији су били и настава веронауке, као и наставно особље и врсте школа. Било је предвиђено повећање школа на албанском језику с циљем „одржавања и јачања албанског елемента“. Тако су у Косовској Митровици као наставни језик прихваћени турски и немачки, док су сви ученици били обавезни да уче немачки и мађарски. Наставни језик за Албанце био је албански.

У априлу 1916. донето је компромисно решење за муслимане: наставни језик био је српско-хрватски, док су веронауку слушали на турском језику. У Новопазарском округу, у јуну 1916. отворене су школе у Новом Пазару, Сјеници и Тугину. У основној школи у Новом Пазару отворен је и један разред на албанском језику. Српској деци веронауку је предавао православни свештеник, а јеврејској деци рабин. Аустроугарске власти имале су посебан проблем због захтева муслиманског становништва за отварање турских световних школа (мектеба) и турских духовних школа (медреса). Окупационе власти нису биле задовољне ни наставним радом хоџа, али се нису одлучивале да уведу наставни програм какав је постојао у девет северних округа. У Пријепољском округу у новембру 1916. постојала је једна школа са једним разредом и мектеба са три разреда.

Поред основних школа, окупациона власт отварала је и средње школе које су биле организоване по моделу реалних гимназија у Аустроугарској. Подељене су на полугимназије, од првог до четвртог разреда, и главне реалне гимназије, од петог до осмог разреда. Припреме за отварање средњих школа почеле су у априлу 1916. године, када је одобрено отварање једне интернатске реалне гимназије у Београду. Гимназија је отворена 6. јула 1916. и до краја августа одржавани су припремни курсеви, тако да је званично почела са радом 5. септембра. Предвиђено је да гимназију похађа око хиљаду дечака, који су претходно надлежној локалној команди послали својеручно написану молбу и доказ о добром владању. Гимназију су заједно водили професор из Загреба и један официр, а настава се одвијала на српско-хрватском језику. Убрзо након отварања Гимназија је укинута, а уместо ње отворена је шесторазредна класична реална гимназија. Трошкове школовања и набавку уџбеника (28 круна годишње) морале су да носе породице ученика.

Систем средњих школа почео је да се шири у јесен 1917. године. Отварање женске средње школе уследило је 1. новембра 1917. године. У једном извештају службеника аустроугарског министарства спољних послова наводи се и Трговачка академија у Београду, отворена 1.

марта 1918, у којој је било уписано само 100 ученика. Он је закључио да „изгледа да су Срби више заинтересовани за хуманистичко образовање“. У школској 1917/1918. години отворено је осам средњих школа. Почетком 1918. отворена је Приватна женска гимназија у Београду, а у марту те године почеле су са радом гимназије у Крагујевцу, Крушевцу, Шабцу, Ваљеву и Ужицу. У јужним окрузима за време аустроугарске окупације нису отворене средње школе, пре свега због постојања специфичног образовног система који је по угледу на турски систем трајао 12 година.

■ 15. децембар 2015.

ЗДРАВСТВО

Током окупације у Србији су се јављале многобројне болести, а често и епидемије. Окупациона власт морала је да организује здравствену заштиту својих војника и чиновника, али и српског становништва. Предузимане су мере за сузбијање заразних болести, јер је ситуација у многим приликама била алармантна. Власти су штампале и плакате којима су обавештавали становништво о начину поступања у одређеним ситуацијама, као и о мерама за сузбијање болести. У наредби о отклањању и сузбијању заразних болести од 19. фебруара 1916. наведене су болести које се морају пријавити органима власти: колера, трбушни тифус, дизентерија, пегавац, богиње, шарлах, дифтерија, лепра, трахом, бесило.

Једна од мера била је и увођење вакцине против појединих болести. Резултати у заштити здравља становништва постали су видљиви средином 1916. године. У периоду од 6. августа до 2. септембра 1916. у Србији није забележен ниједан случај колере, али је повећан број полних болести.

У Војногенералном гувернману здравствена заштита спровођена је у болницама, амбулантима и у приватним лекарским ординацијама. У градовима окружним и среским местима, бањама и лечилиштима постојале су болнице за цивиле и војнике. Током 1916. нису постојале болнице у свим окружним центрима. Окупатор је војне болнице формирао најчешће тако што су цивилне српске болнице проглашене за војне. Често је један део зграде војне болнице уступан за лечење цивила. Болничко лечење коштало је три круне дневно, а уколико болесник није имао довољно новца, плаћала је општина у којој је живео. Ради остваривања здравствене заштите и неге, становништво је плаћало посебну таксу. У болницама је вођена евиденција боле-

сника са подацима о имену, занимању и старости, трајању и цени болничког лечења. Болнице су биле у тешкој финансијској ситуацији и апеловало се да се на лечење упућују само најтежи болесници. Како је већина припадника ранијег средњег слоја у рату осиромашила, мали број становништва имао је новца за болничко лечење.

Рад амбуланти у градским насељима дотирале су општине, а сиромашно становништво лечено је бесплатно. Аустроугарске власти детаљно су прописале ко може бити лекар. У војним болницама радили су аустроугарски лекари, а у цивилним српски лекари за које се знало да нису политички ангажовани, а били су под контролом аустроугарских колега. У „Директивама за политичку управу на просторима Војногенералног гувернмана у Србији“ одређено је да у сваком граду у којем је седиште округа постоји окружни лекар, а у седиштима срезова срески лекар. Лекари су радили као државни чиновници које је на дужност постављала окружна команда. Они су били дужни да бесплатно лече војнике и ратне заробљенике, учествују у раду судско-лекарских комисија и да бесплатно лече сиромашне у срезу. Политичко одељење Гувернмана проверавало је политичку подобност српских лекара, којих је било занемарљиво мало. Током 1918. године у Гувернману је радило око 80 српских лекара. С друге стране, било је и српских лекара који су се истицали својим професионалним односом према служби. На пример, у фебруару 1917. године санитетски мајор др Драгутин Николић одликован је за свој рад у болници за лечење заразних болести. Било је случајева да су српски и аустријски лекари заједно објављивали стручне чланке у Бечу.

У Ваљеву је за време ратних операција 1914/1915. била највећа војна болница српске војске. За време окупације у граду је радила војна болница са 15 лекара и 12 болничарки. У Ваљеву је радио окружни лекар, а у срезовима

срески лекари. У округу је радило неколико апотека, две апотеке у Ваљево и по једна у Убу, Мионици и Обреновцу. У Чачку је радила окружна болница у којој су лечени војници и цивили. Лекарског особља није било довољно. У Крушевцу је постојала окружна болница са 55 лежаја смештена у приватној кући и у њој су лечени цивили и војници. Током 1916. у округу је радио само један лекар. Од средине 1917. кратко време радила је зубна амбуланта, у којој су војници бесплатно лечили зубе док су цивили плаћали услуге. У Крагујевцу је за време окупације радила окружна болница. Цивилни блесници били су дужни да плаћају лечење и исхрану у болници. Град је био подељен на два рејона и сваки је имао по једног лекара. У амбуланти је дежурао један лекар који је бесплатно прегледао сиротињу.

У односу на друге делове окупираних Србије, у Београду је радило највише здравствених установа. Две војне болнице, цивилна болница, Гинеколошки завод, Душевна болница и Завод за глувонеми. Постојала је и санитетска служба, као и приватне лекарске ординације у којима се углавном лечило цивилно становништво. Непосредно након завођења окупационе управе у Београду је беснела туберкулоза, а раширио се и број оболелих од пегавог тифуса. Окупационе власти упозориле су у децембру 1915. становнике главног града да одржавају личну хигијену и чистоћу у просторијама у којима живе. Дата су и упутства о заштити од заразних болести.

Током 1916. у општини града Београда организовано је санитетско одељење, у ком су радила најпре седморица, а затим су запослена још тројица лекара. Због великог утицаја који су лекари имали у народу, аустроугарске власти посебно су водиле рачуна о њиховом раду. Уколико би се појавила и најмања сумња, лекари су хапшени. Град је био подељен на седам лекарских рејона и у сваком је радио лекар који је био дужан да пружа лекарску помоћ сиромашним грађанима.

ИНТЕРНИРАЊЕ

Готово у сваком окупационом режиму током Првог светског рата дошло је до појаве насиља. Суровост и насиље током окупације су још за време рата били предмет интересовања медија и историографије, док су их окупационе власти представљале као нормалну појаву ратних дејстава. Хабсбуршка монархија имала је различито пред-

ратно искуство са касније окупираним земљама и према њима имала различите политичке и ратне циљеве. Ипак, окупациони режими нису се много разликовали када су у питању експлоатација окупираних територија и војно правосуђе. Због традиционално лоших односа, али и пораза у првој фази рата, у Србији је спроведен посебно строг окупациони режим.

Становништво је било суочено са масовним интернацијама и много већим бројем смртних казни него у и једној другој окупираној области. Војне власти су често, са слабијим или јачим интезитетом, примењивале интернирање као казнену меру. Гледано из угла аустроугарских окупационих власти, интернација и ванредно стање представљале су превентивно насиље, нужно како би се обезбедила општа сигурност. Међутим, оно што је рађено у Србији превазилазило је сваку „оправдану меру“ и у објективној историографији то је названо „присилном депопулацијом“. Тако, на пример, када је 1916. године Румунија ушла у рат, окупатор је страховао да становништво Србије неће остати мирно и очекивани су устанци и немири. Због тога је депортовано на хиљаде Срба.

За време окупације масовно интернирање спроведено је четири пута. Прво је било одмах након успостављања окупационе управе. Тада је одведено од 20.000 до 25.000 људи, углавном заробљених српских војника. Када је 1916. године Румунија ушла у рат, уследило је друго интернирање јер су очекивани устанци и немири. Тако је, на пример, у лето 1916. године из Београда интернирана 491 особа, из Крушевца 132, из Шапца 114, из Ваљева 52, из Ужица 41, из Крагујевца 47 и Смедерева 175. До новембра 1916. интернирано је око 16.500 лица. Крајем 1916. година аустроугарска Врховна команда наредила је властима у окупираној Србији да више не смеју да интернирају децу млађу од 17 година, жене и мушкарце старије од 50 година, као ни војно неспособне мушкарце између 17 и 50 година. Трећа масовна интернација уследила је на пролеће 1917. након Топличког устанка. Тада су у интернацију најчешће одвођени четници који су се предали војним властима. Четврта масовна интернација била је у септембру 1918. године, када су српска војска и трупе Антанте извршиле пробој Солунског фронта.

Већина интернираних никада није била на страни аустроугарских противника нити се супротстављала режиму. Те околности постале су очигледне након што је окупациони режим проверио многобројне случајеве, што је и довело до амнестије коју је цар Карло прогласио 1917. године. Као разлози наводе се „интерниран у септембру 1916. поводом заједничког интернирања“ или „поводом масовног интернирања 1916. године“.

Иако су смернице за рад аустроугарских окупационих власти биле свуда исте, оне нису примењиване подједнако у свим окупираним земљама. Сачувана судска документа показују да политика окупатора према становништву није искључиво зависила од закона донесених у Бечу или наређења издатих од високих војних заповедника, већ и од сваког појединачног официра на нижим нивоима окупационе администрације. Због тога су личне карактеристике, начин руко-

вођења, предрасуде и национално порекло појединих заповедника утицали на спровођење окупационе политике на најнижем нивоу окупационе администрације. Режим у Србији је био много строжи, јер се, на пример, интернирање као мера превенције у окупираној Пољској уопште није разматрало. У појединим деловима Србије режим је био још суровији јер су окупационе власти примењивале талаштво и смртне казне како би се супротставиле деловању комита.

Интернирани Срби довођени су из унутрашњости у Београд и слати у логоре. Мали број њих остајао је у Србији као радна снага. Највећи логори за интернацију били су Нађмеђер, Болдогасоњ, Нежидер, Арад, Браунау, Ашах, Дрозендорф, Вац, Чеглед и Ћенђеш. Укупан број интернираних тешко је утврдити, али је у мају 1917. године било 39.359 интернираних особа. Треба узети у обзир и чињеницу да је окупатор од фебруара 1916. почео да враћа поједине интернирце како би обезбедио радну снагу за Гувернман.

НА СЕЛУ

Ради снабдевања становништва које је живело у градовима, предвиђено је увођење система расподеле животних намирница, што је подразумевало ограничавање и строгу рационализацију домаће потрошње, као и реквизиције и одузимање и монополисање одређених привредних добара. Осим разних обавеза у новцу које је окупатор прописао за сеоско становништво, сељаци су морали да обављају и колективне послове као што су плетење асура, сакупљање сена, жетвене и друге пољске радове. Обновљена су пољопривредна добра која су била угашена након отпочињања ратних дејстава. У складу са потребама аустроугарске индустрије, стручњаци из Привредног одељења урадили су велики број елабората о гајењу и постизању већих приноса по хектару коноље, лана, мака сунцокрета. Становници српских села имали су обавезу брања и предаје што већих количина коприве и багремовог семена. У највећој могућој мери коришћена је сва расположива радна снага, па и жене и деца, као и старији мушкарци, али и ратни заробљеници и интернирци. У општој пљачки која је наступила непосредно након окупације заплена је стока способна за вучу, што је отежавало извођење пољских радова који су поново почели на пролеће 1916. године. Током борби уништено је пуно семена и обрадивог земљишта. Примера ради, у Подрињском округу у фебруару 1916. године могло је да се рачуна на само 15% раније обрађиваног земљишта.

Строга контрола пољопривредне производње огледала се пре свега у наредбама које је доносила окупациона власт. У јуну 1916. главнокомандујући аустроугарске војске ерцхерцог Фридрих донео је наредбу којом су сви пло-

дови наступајуће жетве, млинови и стока на окупираном подручју стављени на располагање и под надзор војним властима. Пољопривредно одељење развило је на основу те наредбе систем монопола житарицама и експлоатација житарица поверена је Централни за искоришћавање жетве у Србији. Уредбом гувернмана под житарицама се подразумевао и црни лук, воће и поврће.

Наредбом је озакоњено одузимање најважнијих пољопривредних производа и укинута право на продају на пијацама. Окупациона власт сваке године захтевала је да се што више обрадивих површина засеје житарицама, а целокупну производњу сељаци су морали да предају властима. За исхрану су могли да оставе свега по 300 грама кукуруза дневно и 42 килограма пшенице годишње по члану домаћинства. Свака породица имала је право још и на 50

килограма кукуруза у клипу годишње. Сељаци нису смели да хране стоку кукурузом, већ само отпацима од хране. За неизвршење тих наредби окружне команде изрицале су новчане казне до 5.000 круна или затвор до шест месеци.

У привредном погледу, 1917. обележена је последицама слабе жетве од претходне године. Привредно одељење Гувернмана предузело је због тога мере за набавку нових машина, као и за увођење нових култура које би високим приносима побољшале стање у пољопривреди. Потребе окупатора увек су биле у несразмери са привредним могућностима српског села у ратним условима. Безобзирност окупатора у одузимању пољопривредних производа и неопходних количина хране биле су изражене посебно у трећој години окупације. Српско сеоско становништво не само да није могло, већ није ни желело да про-

изводи храну за окупатора. У лето 1917. окупатор је проценио да се код сеоског становништва налазе залихе кукуруза и наређена је реквизиција.

Институционално искоришћавање српског села настављено је и током 1918. године. У лето последње године окупације Централа за искоришћавање жетве је путем претњи и застрашивања прикупила велике количине летине.

Након Првог светског рата српско село остало је без великог броја становника. Сеоске породице су након рата остале без стоке, пољопривредних алата и машина, намештаја и покућства. Многе куће биле су порушене, уништени су путеви и пруге. Немилосрдно искоришћавање српског села утицало је да све мере које је окупатор предузео у области пољопривреде буду укинуте одмах након ослобођења. Нису прихваћене ни нове пољопривредне културе, као ни елаборати стручњака из Аустроугарске.

ДЕНАЦИОНАЛИЗАЦИЈА У БУГАРСКОЈ ОКУПАЦИОНОЈ ЗОНИ

Убрзо после доласка бугарских трупа показало се да окупациона управа има за циљ да не бирајући средства што темељније и што брже спроведе денационализацију становништва. Одмах по доласку војске, из Бугарске су почели да пристижу чиновници и наставници који су заједно са војском спроводили бугаризацију и насилно увођење бугарског језика. Денационализација је највише била усмерена против Срба, али је уједно погодила и друге народе.

Бугарска управа показала се као безобзирна и брутална и највише је погодила горњи и средњи слој становни-

штва. Међународна анкетна комисија утврдила је крајем 1918. да је на најбруталнији начин у крајевима око Ниша, Сурдулице и Зајечара убијено најмање 100 српских свештеника. У Округу Врање током прве половине 1916. убијено је око 3.500 људи, од тога 500 интелектуалаца. Већина њих, између 2.000 и 3.000 убијена је у Сурдулици. Бугарски окупатор терорисао је и плачкао родбину жртава. О свирепостима бугарских војника у том периоду говори и податак да је и бугарски начелник Округа Врање био згрожен над злочинима.

Декретом је био проглашен „Закон о имовини“ по коме је одузимана сва покретна и непокретна имовина од лица која се у време доласка бугарских трупа нису налазила на месту где им је била имовина. Такве мере имале су за циљ да се на систематски начин осиромаше имућни слој српског становништва.

Брутални терор почео је да јењава током пролећа 1916. године, али насилне мере бугарских власти нису престале. Једна од сталних мера биле су депортације. Крајем лета 1916. пописани су сви мушкарци старости од 18 до 50 година. Циљ је био попуна бугарских трупа, а уједно и денационализација. Од самог почетка бугарске управе била је забрањена употреба српских личних имена, натписа, језика и писма. Одмах након заузимања Ниша у граду се нигде није могао видети натпис на српском језику на улицама или радњама. Била је донета наредба по којој су до 15. фебруара 1916. морали бити одузети сви српски уџбеници. Наредбом која је донета у мају 1916. требало је конфисковати све српске књиге, слике и мапе по јавним установама, књижарама и приватним кућама. Кореспонденција на српском језику била је апсолутно забрањена. Српске цркве биле су најпре скрнављене, а затим су у њих доведени бугарски

свештеници. Српске иконе биле су замењене бугарским, славе су биле забрањене, новорођена деца могла су да добију само бугарска имена. Била је забрањена српска ношња, а посебно шајкача.

У бугарском окупационом подручју школе су отворене убрзо након увођења окупације, али искључиво са бугарском наставом и читав школски програм сводио се на пропаганду с циљем да деца постану Бугари. Током 1916. повећане су мере којима је требало да се утиче на свест младих људи. Почев од јесени 1916. отворане су нове основне школе, а у неколико градова и гимназије. Неколико бугарских универзитетских професора било је задужено да разраде идеолошке основе за бугаризацију. У јуну 1917. у Нишу је почео да излази „Моравски глас“, орган окупационе управе, који су уређивали бугарски официри. Редакција је заправо била прави пропагандни штаб. Нешто касније основано је и културно-уметничко удружење „Моравско друштво“, које је врбовало српску омладину. „Моравско друштво“ је с временом почело да се бави и привредним пословима и његови активисти основали су Трговачку задругу, чији су чланови добијали монопол на увоз различите робе из иностранства. Ради праћења пропагандне активности у окупираној Србији, у Софији је образован Моравски народно-просветни комитет.

И у гувернману Македонија бугарски окупатор спроводио је сличне мере денационализације и привредног уништавања. На Косову и у Метохији бугарска власт је и физички и духовно уништавала и Србе и Албанце. Становништво је насиљем приморавано на послушност, а Србе из Македоније су често слали у интернацију у Нишки гувернман. Своју безобзирност бугарска власт показивала је готово подједнако и према Србима и Албанцима и Турцима.

Целокупна пољопривредна производња на српској територији под бугарском окупацијом била је под управом секвестра бугарске администрације. Жетва је одузимана од сељака у мери у којој је то одредило Министарство при-

вреде из Софије. Сељаци су били опљачкани већ током производње пољопривредних производа, а након тога били су приморавани да плаћају и порезе који су били вишеструко већи од оних које су плаћали својој држави пре рата. Највећи део пољопривредног инвентара и стоке Бугари су опљачкали већ приликом повлачења српске војске крајем 1915. године.

БЕСПРИМЕРНИ ТЕРОР

Бугарски војници и чиновници исказали су велику систематичност приликом плачкања српских села. Огроман број грла стоке, готово целокупно покућство, алати, одећа и разни производи за људску и животињску исхрану свакодневно су одношени у Бугарску. Бугарски систем експлоатације српског села карактерисале су поред материјалних жртава и људске жртве. Познат је систем по коме су Бугари покушавали да изнуде што више новаца и када породица није имала довољно новца да откупи члана свог домаћинства он би био убијен. Посебну безобзирност Бугари су показали приликом гушења Топличког устанка. Сеоска насеља према Нишу, Лесковцу и Топлици бугарски војници уништавали су спаљивањем. Свирепост су показивали и према интернираним Србима. Након бугарске окупације остале су стравичне слике њиховог трогодишњег присуства у Србији. Посебно је тешка ситуација била у топличком и јабланичком крају.

У окупираној Србији од лета 1916. јављају се патриотске групе које су указивале на потребу оружаног устанка. Први оружани сукоб са окупатором догодио се у септембру 1916. у близини Крагујевца. Међу појединцима убрзо се издвојио потпоручник српске војске Коста Војновић који је организовао чету у копаоничком крају. Потребу за подизањем устанка увидела је и српска Врховна команда која је крајем септембра 1916. послала са Солунског фронта поручника Косту Миловановића Пећанца. Његов задатак био је ограничен на организовање покрета отпора с циљем подршке савезничкој офанзиви на Солунском фронту. Од октобра 1916. до фебруара 1917. било је неколико сукоба између српских герилаца и окупационих снага. На тајном саветовању у селу Обилићу код Лесковца, 21. фебруара 1917, окупили су се четовође и војводе и донели одлуку да се подигне устанак. Иако је као најпогоднији период за буну изабрана прва половина марта, када су окупљени 22. фебруара кренули из Обилића, устанак је већ избио. До првих већих сукоба дошло је 24. фебруара код Лебана и на Бојнику код Лесковца.

Центар отпора постала је Куршумлија, где су устаници 26. фебруара ослободили град. Када је 28. фебруара Коста Војновић стигао у Куршумлију и позвао народ Топлице на оружани отпор, устанак је већ увелико био стварност. У Куршумлију је 1. марта дошао и Коста Пећанац који је дочекан као командант ослободилачког покрета. Наредног дана ослобођено је Прокупље, устаници су 3. марта били на 9 километара од Ниша, а 7. марта ослобођено је Блаце.

ТОПЛИЧКИ УСТАНАК

Почетком марта борбену снагу отпора чинило је око 4.000 наоружаних устаника који су контролисали област са Прокупљем и Куршумлијом у центру, са Рибарском Бањом, Блацама и Лебанама, северна граница допирала је до Ђуни-са, западна је ишла реком Расином и обронцима Копаника према Ибру, а на истоку граница је била близу Јужне Мораве. Слободна територија била је формирана и око Власотинца, на кратко су били ослобођени Сокобања и Сврљиг, док су око Књажевца и Зајечара постојале устаничке чете.

Поред устанка у бугарској окупационој зони, није било мирно ни у Аустроугарском гувернману. Сукоба је било у Мачви, у околини Крушевца, Крагујевца и Рековца.

Окупатор је за сламање устанка прикупио око 26.000 војника. Бугари су 8. марта почели напад из Ниша, Лесковца и Приштине. Аустроугарски напад почео је 12. марта из

сектора Дубци–Златари. Био је ангажован и један немачки батаљон стациониран близу Врања. Бугарске чете заузеле су Прокупље 14. марта, а аустроугарски 102. пук ушао је у Куршумлију 16. марта. Аустроугарска команда закључила је 24. марта да је устанак савладан и наредила својим трупама да се повуку из бугарске окупационе зоне. Бугарска команда прогласила је 25. марта крај операција. Устанак је угушен уз велике жртве међу устаницима и примену терора према становништву. Иако је устанак био савладан, током лета и јесени 1917. настављене су герилске акције. Оружане акције и различите диверзије становништва настављене су и током 1918. године све до пробоја Солунског фронта и повратка српске војске у отаџбину. Устанак у Топлици фебруара 1917. био је спонтани народни устанак и једини устанак против окупатора у целокупној историји Првог светског рата. ■